

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KERÂBÎSÎ'NİN EL-FURÛK ADLI ESERİ VE
İÇERİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

CELALEDDİN AYGÜN

İZMİR-2022

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KERÂBÎSÎ'NİN EL-FURÛK ADLI ESERİ VE
İÇERİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

CELALEDDİN AYGÜN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. AHMET AYDIN

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Kerâbîsî'nin el-Furûk Adlı Eseri Ve İçerik Analizi" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2022

Celaleddin AYGÜN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KERÂBÎSÎ'NİN EL-FURÛK ADLI ESERİ VE İÇERİK ANALİZİ

Celeleddin AYGÜN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu tez çalışmasının amacı Es'ad b. Muzaffer el-Kerâbîsî'nin *el-Furûk* adlı eserindeki furûk'u fıkhiyye meselelerini "Kitabu't-Tahare, Kitabu's-Salah, Kitabu'z-Zekât, Kitabu's-Savm ve Kitabu'l-Menasik" çerçevesinde tahlil etmektir. Eserin çalışma alanı ibadetler kısmıyla sınırlandırılmıştır.

Kerâbîsî'nin *el-Furûk* adlı eserinde, 39 kitap ve 779 meseleyi kapsamakta olup meselelerin 100 tanesi üzerinde çalışma yapılmıştır. Meseleleri tahlil ederken titiz davranan Kerâbîsî, genelde anlaşılır bir üslup kullanmaktadır. Kerâbîsî, Hanefi mezhebinde şeklen benzer olmakla birlikte hükmen farklılık arz eden meselelerin tutarlılığını ve verilen hükümlerde tearuz olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hanefi Mezhebi, Kerâbîsî, *el-Furûk*, Cem ve Fark

ABSTRACT

Master's Thesis

Kerabisi's Work Titled *el-Furuk* and Analysis of The Content

Celaleddin AYGÜN

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic İslamic Sciences

The aim of this thesis is to analyze the furûk fiqh issues in Kerâbîsî's *el-Furûk* within the framework of "Kitabu't-Tahare, Kitabu's-Salah, Kitabu'z-Zekat, Kitabu's-Savm and Kitabu'l-Menasik". Considering the volume of the thesis, the topics are limited to the worship section

Kerâbîsî's work *el-Furûk* covers 779 issues and 39 books, and 100 of these issues have been studied. Kerâbîsî, who is meticulous while analyzing the issues, generally uses an understandable style. Kerâbîsî tries to reveal the consistency of the issues that are similar in form in the Hanefî sect, but differ by law, and that there is no conflict in the decrees given.

Key Words: Islamic Law, Hanefî Sect, Kerâbîsî, *el-Furûk*, same and difference.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. ES'ÂD EL-KERÂBÎSÎ'NİN HAYATI	2
1.1. Hocaları.....	3
1.2. Eserleri	3
1.2.1. Kerâbîsî'nin <i>el-Furûk</i> adlı eseri.....	4
2. FURÛK'U FIKHİYYENİN MAHİYETİ	4
2.1 Furûk'u Fıkhiyyenin Tanımı	6
2.2. Furûk'u Fıkhiyyenin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	7
2.3. Furûk'u Fıkhiyye Literatürü.....	9
2.4. Furûk İlmini Bilmenin Faydası	14
1. KERÂBÎSÎ'NİN "EL-FURÛK" ADLI ESERİ VE İÇERİK ANALİZİ	16
1.1. KİTABU'T-TAHÂRE/TEMİZLİK BÖLÜMÜ	16
1.1.1. Vücuttan Çıkan Kurtçuğun Abdeste Etkisi	16
1.1.2. Kanın Burun İçine Akması ile İdrarın Penisin İçini Islatmasının Abdeste Etkisi	17
1.1.3. Suyun Müstamel Olması.....	19
1.1.4. Sargı ve Mestler Üzerine Mesh Etmek	20
1.1.5. Sargı ve Mestler Üzerine Meshin Müddeti	21
1.1.6. Temizlik Açısından Müslüman ve Gayri Müslim Şahısların Ölü Bedenlerinin Suyu Kirletmelerinin Hükmü.....	23
1.1.7. Farklı Bir Şey İçin Teyemmüm Yapıldığında Onunla Namaz Kılmak.....	24
1.2. NAMAZ BÖLÜMÜ	25

1.2.1. Yolcu (Seferi) Olan Kimsenin Binek Üzerinde Ezan Okuyup Kamet Getirmesi	25
1.2.2. Mukim ve Yolcunun Ezan ve Kameti.....	26
1.2.3. Sarhoş, Deli ve Kadının Ezan Okuması.....	28
1.2.4. Kaçırılan Namazların Kazası.....	29
1.2.5. İbadetlerde Kaza.....	30
1.2.6. Namazın Rükünlerini Abdestsiz Yapmak.....	31
1.2.7. Namazda İmamın Kıraatini Açmak.....	32
1.2.8. İmam ya da Tek Başına Namaz Kılanın Namazda Allah'a Sığınıp Tövbe Etmesi	34
1.2.9. Resim Bulunan Sergide Namaz Kılmak.....	34
1.2.10. Mesbuk ve Lahikin Sehiv Secdesi.....	36
1.2.11. Mesbuk ve Lahikin Kıraatleri.....	37
1.2.12. Mesbuk'un Tekbir ve Sehiv Secdesinde İmama Tabi Olması.....	39
1.2.13. Mesbuk ve Mukimin Namazda Kaçırıldığı Rekâtları Kaza Yaparken Kur'an Okuması.....	40
1.2.14. Namaz ve Namazın Rekâtlarında Şüphelenme.....	40
1.2.15. İki Rekât Nafile Namaz Kılan ile Seferde Dört Rekât Farz Namazı İki Rekât Kılanın Selam Verdikten Sonra Namazı Dört Rekâta Tamamlamaları.....	41
1.2.16. Kaza Namazlarını Cemaatle Kılmak.....	42
1.2.17. İmamın Sehiv Secdesi ya da Tilavet Secdesi Yapması.....	43
1.2.18. Binek Üzerinde Giderken Secde Ayeti Okuyanın Durumu.....	44
1.2.19. Namaz Kılanın Namaz Kılmayan Şahıstan Secde Ayeti Duyması.....	44
1.2.20. Kaza Namazında Tertibe Uymak.....	45
1.2.21. Hastanın Namazda Kibleye Dönmesi ile Ölmek Üzere Olan Kimsenin Kibleye Çevrilmesi.....	46
1.2.22. Harp Meydanında Ölen Kimsenin Yıkanması.....	46
1.2.23. Gusül ya da Namaz Abdesti Olmadan Cuma Namazı Hutbesi Dinleyen Cuma Namazı Kıldırması.....	47
1.2.24. Hutbe Dinlemeyen Kimsenin Cuma Namazı Kıldırması.....	48
1.2.25. İlk ve Son Oturuşta Ayağa Kalkanın Durumu.....	49

1.2.26. Namazda İlk ve Son Oturuşta Tahiyat Okumadan Ayağa Kalkanın Durumu .	50
1.2.27. Hayızlı Kadın ile Cünüp Kimsenin Secde Ayeti Okuduğunda ya da Duyduğunda Yapması Gereken.....	50
1.2.28. Hayız ve Nifasın En Az Sınırı.....	51
1.2.29. Daru'l-harbe Kur'an'ı Kerim ya da Kur'an Ayetlerini Götürmek.....	52
1.2.30. Kıyamda Tahiyat Okuyan ile Teşehhütte Kur'an Okuyanın Sehiv Secdesi Yapması	53
1.2.31. Namaz Kılan Kimsenin Zan ile Hareket Etmesi	53
1.2.32. Namazda Abdesti Bozuldu Zannı ile Camiden Çıkmak	54
1.2.33. Başladıktan Sonra Bozulup Vacibe Dönüşen Nafile Namazı, Nafile Namaz Kılan İmamın Arkasında Kılmak.....	55
1.2.34. Adak Namazı Cemaatle Kılmak.....	56
1.2.35. Bozulan Nafile Namazı Cemaatle Kılmak.....	57
1.3. ZEKÂT BÖLÜMÜ	58
1.3.1. Zengin Zekât Memuruna Zekât Vermesi	58
1.3.2. Üzerinden Bir Yıl Geçmiş Olan Bin Dirhem Zekâtını Vermek.....	58
1.3.3. Alacakların Zekâtı.....	59
1.3.4. Öşür Toplayan Memurun Müslümandan Öşür Gayri Müslimden Haraç Alması	60
1.3.5. Ticaret Mallarının Zekâtı	61
1.3.6. Zekât Sorumluluğu.....	61
1.3.7. Kişinin Öşür ve Defineyi Çocuklarına Vermesi	62
1.3.8. Kişi Hul' ve Kasten Öldürmenin Karşılığında Alacağı ile Sulh Yapması Durumunda Aldığının Ticaret Malı Olması ve Miras Kalan Evin Ticaret Malı Olmaması	63
1.3.9. Mehrin Zekâtı.....	64
1.3.10. Ticaret için Alınan Gıda Maddelerinin Zekâtı	65
1.3.12. Elbise Boyayan, Deri Tabaklayan ve Elbise Beyazlatan Kimsenin Aldığı Malzemelerin Zekâtı	66
1.3.13. Kölenin Köleyi Öldürmesi Durumunda Yapılacak.....	67
1.3.14 Zekât Verirken Niyet Etmek.....	68

1.3.15. Unutulmuş Malların Zekâtı	68
1.3.16 Müslümandan Zekât, Harbiden Haraç Alınması.....	69
1.3.17. Kölelerin Zekâtı	70
1.3.18. İslam Ülkesine Emanla Giren Gayri Müslim Kimsenin İslam Ülkesinde Maden Çıkarması	71
1.3.19. Malını Gömen Kimsenin Zekât Vermesi	71
1.3.20. Ticarete Niyetin Önemi.....	72
1.3.21. Zekât ve Kurbanda Gözetilmesi Gerekenler	72
1.4. ORUÇ BÖLÜMÜ.....	73
1.4.1. Oruçlu Kimsenin Kasıtlı Orucunu Bozması Durumunda Kefaret	73
1.4.2. Oruçlunun Hacamat Yaptırdıktan ya da Unutarak Yemek Yedikten Sonra Orucunu Bozması.....	74
1.4.3. Bir Ay Oruç Tutmayı ya da İ'tikafa Girmeyi Adayanın Durumu.....	75
1.4.4. Bir Ay Boyunca ya da Recep Ayında Oruç Tutmayı Adayanın Durumu	75
1.4.5. Muayyen ya da Gayri Muayyen Günlerde Oruç Adayanın Durumu	76
1.4.6. İ'tikaf Yapanın ya da Oruç Tutanın Unutarak Cima Yapması.....	76
1.4.7. Zamanı Belirtilmeyen Adakların Başlama Zamanı.....	77
1.4.8. Hayızlı ya da Nifaslı Günlerde Oruç Tutmak	78
1.4.9. Zaman ve Mekâna Bağlı Adakta Bulunmak	79
1.5. HAC BÖLÜMÜ.....	79
1.5.1. Kâbe'yi Çıplak ya da Pis Elbise ile Tavaf Yapmak	79
1.5.2. Mekke'de Yapılması Faziletli Olan Amel	80
B-Tahil	80
1.5.3. Cünüp ya da Abdestsiz Tavaf ve Sa'y Yapmak	81
1.5.4. Abdestsiz ya da Cünüp Ziyaret Tavafı Yapmak	81
1.5.5. Sader Tavafının Vacip Olması	82
1.5.6. Hacda Niyet Etmeden Vakfe ve Tavaf Yapmak	82
1.5.7. Akabe Cemresine Taş Atmak	83
1.5.8. Hac Menasiklerini Vekilin Yapması	83

1.5.9. Kadın ile Erkeğin Remel Yapıp Tıraş Olması	84
1.5.10. İhramlı Kişinin Av için Kuyu Kazması	84
1.5.11. İhramlı Kimsenin Bit ya da Pire Öldürmesi.....	85
1.5.12. Harem ve Hil Bölgesi Arasındaki Ağaçların Durumu	86
1.5.13. Harem ve Hil Bölgesinde İşlenen Yasaklar	86
1.5.14. İhramlıya Taalluk Eden Haklar.....	87
1.5.15. Harem Bölgesinden Ceylanı Çıkaranın Durumu	88
1.5.16. İhramlı Olmayan Kimsenin Ceylanı Haremden Çıkarması ile Köleyi Gasbede'nin Durumu	89
1.5.17. Hac ve Umre Yapan Kimsenin Cima Yapması Durumunda Yapması Gerekenler	89
1.5.18. Hacda Vakfeden Sonra Cima Yapan ile Ramazanda Cima Yapanın Durumu... 90	
1.5.19. İhramlı ile Oruçlu Kimsenin Hanımını Öpmesi.....	91
1.5.20. İhramlının Yağ ya da Koku ile Tedavi Olması	91
1.5.21. Tetavvu ya da Kıran Haccı Yapan Kimsenin Hedy Kurbanı Göndermesi.....	92
1.5.22. Kurban Edilmesi Faziletli Olan Hayvan	93
1.5.23. Vasiyet Edenin Yerine Vekil Olarak Hacca Giden Kimsenin Masraflarının Karşılanması	93
1.5.24. Vasiyet Edenin Yerine Hac Yapmak	94
1.5.25. İhramsız Mekke'ye Giren Kimselerin Durumu	95
1.5.26. İhrama Giren Çocuğun Buluğa Ermesi ile Kölenin İhrama Girdikten Sonra Azat Olması	95
1.5.27. Hil Bölgesindeki Ava Gönderilen Köpek ile Hil Bölgesindeki Ava Atılan Okun Harem Bölgesinde Avı Öldürmesi.....	96
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR

Bk.	:Bakınız
d.	:Doğum tarihi
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:Hicri
ra	:Radiyallahü Anh (Allah Ondan razı olsun)
sav	:Sallallahü aleyhi vesellem
ö.	:Ölüm
Nşr	:Neşreden
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
Thk	:Tahkik Eden
vb.	:Ve benzeri
vd.	:Ve Diğeri
yy.	:Yüzyıl
c.c.	:Cellecelalüh

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın (c.c.) adıyla... Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selâm insanlığın hidayet rehberi Hz. Muhammed'e (sav) onun âline ve ashabına olsun.

Bu çalışmamızın konusunu h. 490-570'te yaşamış olan "eş-Şeyh el-İmam Cemalü'l-İslam Es'ad b. Muhammed el-Kerâbîsî'nin *el-Furûk* adlı eserinin "Kitabu't-Tahare'den Kitabu'n-Nikâha" kadar olan meseleleri oluşturmaktadır. Kerâbîsî, Hanefî fıkıh âlimlerinin arasındaki meşhur ihtilafli meseleleri fıkıh kitaplarından toplayarak kitabına almıştır. Tezimizde kitaptaki benzer furû' meseleler arasındaki farklılığı izah etmekle beraber gerekli tahlil yöntemi de kullanılmıştır. Çalışmamızın tahlil kısmında görünüşte birbirine benzeyen meselelerin cem (ortak) ve fark noktaları ele alınmıştır.

Es'ad b. Muhammed el-Kerâbîsî'nin eseri *el-Furûk* Hanefî mezhebi kitaplarından toplanmış birbirine benzer meseleleri konu edinmektedir. Kitap 39 bölüm ve 779 meseleden oluşmaktadır. Çalışmamda yardımlarından dolayı Sayın Doç. Dr. Ahmet Aydın hocama ve bana destek olan Aileme teşekkür ederim.

Celaleddin AYGÜN

İzmir-2022

GİRİŞ

Fıkıh Müslümanların hayatını teori ve pratik açıdan düzenleyen hükümlerdir. Furû'ı Fıkıh zamanla “Eşbah ve nezair, kavâ'id, zabıt” gibi ilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Furû'ı fıkıh kitaplarının kaynaklık ettiği disiplinlerden birisi de “Furûk Edebiyatı”dır.¹

Furûk ilmi usul ve furû' fıkıhta kendine yer bulup fıkıh ilminin canlanmasını sağlamıştır. Furûku fıkhiyye ilminde benzer meselelerin cem (ortak) ve fark noktası göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Çelişkili gibi görünen konular hukuk mantığı ile incelenip aralarında çelişki olmadığı ortaya konmaktadır.

V/XI yüzyılda furûk alanında pek çok kitap telif edilmiştir. Son dönemlerde furûk eserleriyle alakalı tez ve tahkikler yapılarak okuyucuya sunulmuştur. Furûk'u fıkhiyyenin önemini fark edilmesi, bu alanda fazla çalışmanın olmaması ve Kerâbîsî'nin *el-Furûk'u* üzerine çalışma yapılmaması, bizi bu eser üzerinde çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Bu araştırma İslam hukukuna değerli katkılarda bulunan Hanefî mezhebinin furûku fıkhiyye alanında eser yazan Kerâbîsî'nin *el-Furûk'u* fıkhiyyesinin tahlilidir. Çalışmamızın amacı, *el-Furûk* adlı eserin “Kitabu't-Tahare ile Kitabu'n-Nikâh'a” kadar olan bölümün furûku fıkhiyye konularını tahlil etmek, furûk meselelerini tahlil etmenin fıkıh mantığının anlaşılmasına ve fıkıh melekесinin gelişmesine sağlayacağı katkıya dikkat çekmek, furûk'u fıkhiyye mirasımızın canlanmasına, tekrar gün yüzüne çıkmasına katkıda bulunmaktır. Böylelikle Hanefî fıkıh mantığının kavranmasını ve Kerabisi'nin *el-Furûk* adlı eserinin tanıtılmasını sağlamaktır.

Kerabisi'nin *el-Furûk* adlı eserinin bütün konularını incelemek, geniş bir hacim tutacağından tezin konusu ibadet konularıyla sınırlandırılmıştır.

¹ Necmettin Kızılkaya, *İslam Hukukunda Külli Kaideler*, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2018, s.21.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ES'ÂD EL-KERÂBÎSÎ'NİN HAYATI

Musannifin tam ismi eş-Şeyh el-İmam Cemalüddin Ebü'l-Muzaffer Es'ad b. Muhammed b. Hasan el-Kerâbîsî en-Nîsâbûrî el-Hanefidir.² Kerâbîs, Farsca asıllı “kirbas” kelimesinin çoğulu olup kalın pamuklu kumaş ticaretiyle uğraşanlara verilen sıfattır.³ Horasanda büyük bir şehir olan Nîsâbûr'a nisbet edilerek Nîsâbûrî denilmiştir.⁴ Hicri beşinci asrın sonlarına doğru, 490/1097'den önce doğmuş⁵ olduğu 6. Yüzyılın sonlarına kadar yaşadığı bilinmektedir.⁶ Tarih ve tabakat kaynaklarında musannifin hayatına dair ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde müellifin hayatına dair bilgi verilmemiştir. Kerâbîsî, mütedeyyin, salih, vera, takva sahibi, usul ve fûrû fıkhıta âlim, nahiv, sarf, beyan ve meânî ilmini iyi bilen, zeki olduğu için meseleleri güzel bir üslupla anlatan ilimde eşi ve benzeri olmayan dakik manalara vakıf olan ender ilim sahiplerindendir.⁷

Kerâbîsî Horasan bölgesinde bütün ilimlerde bilgi sahibi olmasıyla meşhur olup yazdığı kitaplardan ve hayatı boyunca ilim ile meşgul olmasından dolayı “eş-Şeyh el-İmam Cemalü'l-İslam” lakabıyla anılmıştır.⁸

Bu ilimlerde mahir bir kişilik olduğunu hocası Ebü'l Mansur el-Cevâlîki⁹ ile girmiş olduğu ilmi münazara göstermektedir.¹⁰

² eş-Şeyh el-İmam Cemalüddin Ebü'l-Muzaffer Es'ad b. Muhammed b. Hasan el-Kerabisi en-Nisaburi el-Hanefi, *el-Furûk*, Thk. Muhammed Tamûm, Kahire, Dâru's-Selâm, 2012, s. 13.

³ Ahmet Nedim Serinsu, “Kerâbîsî” *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. 25, s. 264-265.

⁴ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 13.

⁵ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 15.

⁶ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2017, s. 90.

⁷ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 16.

⁸ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 14.

⁹ 465 (1073) veya 466 (1074) yılında Bağdat'ta doğdu. Dedelerinden biri çuval yapımı veya satımı ile meşgul olduğundan “Cevaliki” nisbesini almıştır. (Muharrem Çelebi, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, Cilt 7, s. 438-439).

Müellifin haricinde Kerâbîsî nisbesiyle bilinen birçok âlim vardır. Onlardan birkaçını burada zikretmek uygun olacaktır:

1) Muhammed b. Salih el-Kerâbîsî es-Semerkandi el-Hanefî (ö.322). Bu şahsın da *el-Furûk* isimli eseri vardır.

2) Hüseyin b. Ali b. Yezid el-Kerâbîsî el-Bağdadi eş-Şafiî (ö. 245). Meşhur Şafiî âlimlerindendir.

3) Ebu Ahmed el-Hâkim el-Kerâbîsî en-Nisâbûrî. Müstedrek adlı hadis kitabının müellifidir.¹¹

1.1. Hocaları

Kerâbîsî zamanın büyük âlimlerinden Kadı Ebu'l 'Alâ el-Kâdî Sâ'id b. Muhammed el-Buhârî (ö.502/1157), zamanın meşhur dil bilgini olan Ebu Mansûr Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî el-Luğavi (ö. 540/1145) ve 'Alâu'd-din Muhammed b. Abdülhamid el-Esmendî el-Hanefî (552/1157) gibi âlimlerden ders almıştır.¹² Yukarıda belirtildiği üzere, musannifin hayatıyla ilgili detaylara ulaşamadığı gibi öğrencileri hakkında bilgilere de ulaşamamıştır.

1.2. Eserleri

Kerâbîsî'nin eserleri hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ama *el-Furûk* ve *el-Mûcez* adlı eserlerin ona ait olduğunda bütün kaynaklar ittifak halindedir. Tamûm, *el-Furûk'un* yazma nüshalarının birinde müellifin *Tefsîru'l-Kur'ân* adlı eserinin olduğundan bahsedildiğini, bununla birlikte kendisinin böyle bir kitaba rastlamadığını söylemektedir.¹³

¹⁰ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 14.

¹¹ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 13.

¹² Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 13.

¹³ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 17.

1.2.1. Kerâbîsî'nin *el-Furûk* adlı eseri

Bütün bibliyografya kitaplarında *el-Furûk* kitabının Es'ad b. Muhammed el-Kerâbîsî en-Nîsâbûrîye ait olup Hanefî mezhebinin furû' meseleleri hakkında yazıldığı zikredilmiştir.

Kerâbîsî kitabına başlarken mukaddimede Allah'a hamd, peygamberimize, âline, ashabına salatü selam getirerek başlamıştır. Meseleleri Hanefî fıkıh kitaplarından topladığını Hanefî mezhep imamlarının arasında mevcut ihtilaflara yer verdiğini söylemiştir. Hocası Ebu'l-'Alâ Sa'id b. Muhammed'in birbirine zahiren benzeyen bu meseleler arasındaki farkları açıklayışını dinleyip beğendiğini bunun üzerine öğrenilmesi kolay olsun diye bu meseleleri müstakil olarak yazmaya karar verdiğini ve tamamlamak üzere Allah'tan yardım istediğini zikretmiştir.¹⁴

Kerâbîsî *el-Furûk* kitabında klasik Hanefî fıkıh kitaplarındaki tasniflere göre 39 bölümde 779 mesele zikretmiştir. Genelde her konu iki meseleden meydana gelip bazen de iki meseleden fazladır. Daha sonra zikretmiş olduğu meseleler arasındaki farkı ortaya koymuştur. Bu zikrettiği fark bazen birden fazladır. Bazı meselelerde aldığı kitapların adını fetvayı veren âlimin ismiyle zikretmiştir. Örneğin; "Muhammed b. Şu'câ....., Kadı İmam....., meselelerin arasındaki farkı şöyle zikretti" gibi.

1.2.2. Kerâbîsî'nin *el-Mûcez* adlı eseri

Kerâbîsî'nin *el-Mûcez* adlı eseri Hanefî fıkıh âlimlerinden birine ait "Muhtasar" bir fıkıh kitabının şerhi olduğu belirtilmekte ancak söz konusu muhtasarın kime ait olduğu net olarak bilinmemektedir.¹⁵

2. FURÛK'U FIKHİYYENİN MAHİYETİ

Furûk sözlükte f-r-k (فرق) kelimesinin çoğuludur. İki şeyin arasını ayırmak anlamında kullanılır. İbn Fâris¹⁶ (ö. 395/1004) f-r-k (فرق) maddesinin aslen ayırmak

¹⁴ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 29.

¹⁵ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 15.

manasını ifade ettiğini söyler.¹⁷ Âlimler f-r-k (فرق) kelimesinin şeddeli ya da şeddesiz oluşundaki manada ihtilaf etmişlerdir. F-r-k (فرق) şeddesiz olduğunda iyi olan şeylerin arasını ayırmayı f-r-k (فرق) şeddeli olduğu zaman kötü olan şeylerin arasını ayırmayı ifade edeceğini söylemişlerdir.¹⁸

Bir kısım âlimlerde şeddesiz olanın mana ve lafızların arasındaki farkı ayırmak için şeddeli olanın ise cisimler arasındaki farkı ayırmak için kullanıldığını söylemişlerdir. Cevherî (ö. 393) f-r-k (فرق) kelimesi şeddesiz olduğu zaman kelamı ayırmak için şeddeli olduğu zaman ise cisimlerin arasındaki farkı ayırmak için kullanılacağını söylemiştir.¹⁹

Karâfî (ö. 684/1285) bazı âlimlerden aynı manaya gelecek ifadeleri nakletmiştir. Ancak bu söyleneni Kur'anı Kerim'in şu ayetindeki ²⁰ فا فرق بيننا وبين القوم şeddesiz kelimesi doğru olmadığını ispatlıyor. Aynı şekilde şu ayette ²¹ فا فرق بيننا وبين القوم şeddesiz kullanılmasıyla cisimlerde şeddesiz f-r-k (فرق) fiilinin kullanılabilceğini göstermiştir.

Furû' fıkıhda ilk furûk eseri hicri dördüncü yüzyılda ortaya çıkmıştır. Furûk ilmi sadece fıkıh ilminin konusu değildir. En az fıkıh ilmi kadar diğer ilimlerin de furûk ilmi ile alakaları vardır.

Fıkıh ilminde, özellikle değişik ekoller arasında ihtilafı olan konular ele alınırken ihtilafa neden olan mesele veya kavramlar arasındaki farkların açık veya kapalılığına göre bir açıklamaya gidilir. Eğer mukayese edilen hususlar arasındaki farklar çok açık ise buna bağlı olarak basit bir izah ile bunlar birbirinden ayrılır. Ancak farklar kapalı ise, bu durumda daha derin bir incelemeye tabi tutularak farklar tespit edilmeye çalışılır. Furûk ve kavaid eserlerinde kendisinden bahsedilen ve fıkhi meleke gerektiren bu ikinci kısımdır. Çünkü burada fikhın inceliklerine hâkim olma ve

¹⁶ Ebu'l Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyya el-Kazvini er-Razi. Luğat ilminde imamdır. Kazvinli olup Hemadanda bir müddet yaşadıktan sonra Rey şehrine yerleşmiştir. Rey şehrine nisbetle anılır.

¹⁷ Yakup b. Abdu'l Vehhab el- Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, Riyad, Mektebetü'r Rüşd, 1998, s. 11.

¹⁸ Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur, *Lisanü'l-'Arab*, Beyrut, Daru's Sadır, c. 10, s, 299.

¹⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-'Arab*, c. 10, s. 299.

²⁰ el-Bakara, 2/50

²¹ Maide, 5/25

bunlardan hareketle benzer kavram veya meseleleri birbirinden ayırma çabası söz konusudur.²²

2.1 Furûk’u Fıkhiyyenin Tanımı

Biz burada farklı furûk müelliflerinden furûk ilminin ıstılahi tarifini aktardık.

1) Karâfî (ö. 684/1285) furûk’un tarifini şu şekilde yapmıştır: “Hüküm için uygun iki suretin birinde bulunup diğesinde bulunmayan mananın ortaya çıkarılmasıdır.”²³

2) Kadi Beyzavî’ye (ö.685/1286), göre furûk: “Aslın illetini fer’in manisinin belirlemesidir.”²⁴

3) Safiyyüddin el-Hindî (ö. 715/1316): ”Fark, aslında ortaya çıkan bir özelliktir. Hükümde bağımsız illet olması daha isabetlidir. Veya fark illetin bir cüz’üdür.”²⁵ diye tarif etmiştir.

4) Adudüddin el-Îcî (ö.756/1354) furûk’u şöyle tarif etmiştir: “Fark asıl için şart olan özelliğin ortaya çıkarılması ya da fer’deki mani olan özelliğin ortaya çıkarılmasıdır.”²⁶

5) Süyûtî (ö.911/1505) furûk’un tarifi hakkında “Mana ve şekil itibariyle bir olup, hüküm ve illet bakımından farklı olan benzerler arasındaki farktır.” demiştir.²⁷

6) Muhammed Yasin el-Fazani (ö. 1335/1917), furûk ilmini: “Hüküm bakımından aralarında eşitlik olmayan benzer iki mesele arasındaki farkları bilmektir.”²⁸ diye tarif etmiştir.

7) Bahüseyin furûk’u şöyle tarif etmiştir: “Suret bakımından benzer olup hüküm bakımından farklı olan fıkhi meselelerin arasındaki ihtilafları, ihtilaf sebeplerini, bu ihtilaf şekillerinin anlamlarını ve bu anlamların şekiller ile bağlantısını bunların sıh-

²² Necmettin Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s.50.

²³ Bâhüseyin, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s.15; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 23.

²⁴ Bâhüseyin, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 16.

²⁵ Bâhüseyin, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s.17.

²⁶ Bâhüseyin, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 18.

²⁷ Celaleddin Ebu’l Fazl Abdurrahman b. Kemâleddin Ebû Bekr b. Muhammed el-Huzayrî es-Suyuti, *el-Eşbah ve’n-Nezair*, Lübnan, Daru’l Kütübü’l İlmiyye, s. 7.

²⁸ Bâhüseyin, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 24; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s.25.

hat ve fesadını şartlarının beyanını bunların ortadan kaldırılma yönlerini bu şekillerin ortaya çıkışını gelişimini uygulanmasını semeresini ve faydalarını anlatan ilimdir.”²⁹

8) Ahmet Yaman furûk’u “görünüşte birbirine benzeyen fakat daha dakik bir araştırma neticesinde ortaya çıkan ve birini diğerine kıyas etmeye engel olacak bir nüans dolayısıyla illet ve hükümleri farklı olan meseleler ya da kaidelerdir. Veya tersinden bir bakışla, şekil yönüyle farklı oldukları halde aynı hükme sahip olan meseleler ya da kaidelerdir.”³⁰ diye tarif etmiştir.

9) Şükrü Özen furûk’un tarifini şöyle yapmıştır: “Eşbah ve nezair ile kavâ'id ilim dallarıyla yakın ilişki içinde olup fikhın dış görünüş bakımından birbirine benzeyen, ancak hüküm ve hukuki değerlendirme açısından farklı olan veya şekil itibarı ile farklı oldukları halde aynı hükme tabi meseleleri konu edinen bir ilim dalının adıdır.”³¹

10) Necmettin Kızılkaya *İslam Hukukunda Farklar* adlı kitabında furûk ilminin tarifini şu şekilde yapmıştır: “Şekil bakımından birbirine benzeyen hüküm açısından birbirinden ayrılan fihki mesele ve kavramları inceleyen ilimdir.”³²

2.2. Furûk’u Fıkhiyenin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Furûk ilmini fıkıh ilmiyle sınırlandıramayız furûk bütün ilimlerin konusudur. Furûk ilminin doğuşu Peygamber efendimize kadar uzanır. Allah Teâla Kur’anı Kerimde inkârcıların faizle ticareti birbirine benzetmelerinden dolayı faiz ve ticaretin arasını şu şekilde ayırmıştır “Allah alışverişi helal faizi haram kıldı.”³³ Peygamberimiz kız çocuğunun idrarının yıkanmasıyla erkek çocuğun idrarının üzerine su serpiştirilmesinin arasını ayırma (teferruka) gitmiştir.³⁴ Peygamberimizin furûk hakkında örnekleri çoktur. Kaybolan koyun hakkında soru sorana peygamberimiz: “o ya senin ya kardeşinin ya da kurdundur. Deve hakkında sorduğunda ise “ondan sana ne? Suyu

²⁹ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 25; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 26.

³⁰ Ahmet Yaman, *Fıkıh Kaideleri*, s. 56.

³¹ Şükrü Özen, *el-Furûk, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. 13, s. 223.

³² Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s.27.

³³ el-Bakara, 2/ 275

³⁴ Ebu Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen*, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2015, “Taharet”, 135.

ve ayakkabısı yanındadır.”³⁵ buyurarak furûk ilminin temelini atmıştır. Develerin dokunulmamasıyla koyunların alınması arasında ayırma (teferruka) gitmiştir. Peygamberimiz oruçlu iken “gencin karısını öpmesiyle ihtiyarın karısını öpmesi arasında farklı fetva vermiştir. İhtiyar kimsenin karısını öpebileceğini genç kimsenin karısını öpemeyeceğini söylemiştir. Çünkü genç kimsenin gençlik duygularından gelen şehvetle hanımını öpeceğini ihtiyar kimsenin ise ihtiyarlığın vermiş olduğu duygulardan dolayı şehvetle karısını öpemeyeceğini dolayısıyla ihtiyara cevaz verip genç kimseye hanımını öpmeyi yasaklamıştır.³⁶ Peygamberimiz Berireye tasadduk edilen yemek hakkında “bu yemek onun için sadaka bizim için hediyedir”³⁷ buyurarak iki hükmün arasını ayırmıştır. Bu örnekler gibi peygamberimizin, sahabenin, selefin ve âlimlerin kelimasında sureten bir olup hükmen farklı olan birçok mesele vardır.

İmam Malik (ö.179/795) abdestte başını mesh ettikten sonra saçlarını tıraş eden kimsenin tekrar mesh yapmasına gerek olmadığını, ayaklarına mest giyen kimse mestleri çıkarıp tekrar giydiği zaman mesh yapması gerektiğini söylemiştir. Karşılıklı akitleşme olmasına rağmen nikâhta seçme (muhayyerlik) hakkının olmaması ticarette ise muhayyerlik hakkının olması,³⁸ Ebu Hanife’nin (ö. 150/767) vücudun ön ve arka avret yerinden kurtçuğun çıkmasıyla abdestin bozulacağını, yaradan kurtçuğun çıkmasıyla abdestin bozulmayacağını³⁹ söylemesi sureten benzer hükmen farklı olan iki meselenin arasındaki farkı ortaya koyduğuna dair seleften nakledilen örneklerdendir.

Muhammed b. Hasan eş-Şeybani (ö.189/805) hırsız evin duvarını delip içindeki eşyayı alsa eli kesilmez. Kabı yarıp içindeki eşyayı alsa eli kesilir demiştir.⁴⁰ Bunlar gibi müçtehit imamlardan birçok mesele nakledilmiştir.

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu’fi el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şahîh*, Beyrut, Daru b. Kesir, 1978, “Şirb”, 113.

³⁶ Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, “Sıyam”, 35.

³⁷ Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-şahîh*, Beyrut, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, “Zekât”, 120.

³⁸ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 63.

³⁹ Kerâbisi, *el-Furûk*, s. 31.

⁴⁰ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 64.

Bazı araştırmacılar İslam fıkhi alanında ilk furûk meselelerini telif edenin Muhammed b. Hasan eş-Şeybani (ö.189/805) olduğunu bunu açık bir şekilde *Camîu'l-Kebîr* adlı kitabında izlemiş olduğu yöntemin gösterdiğini söylemektedirler.⁴¹

Bâhüseyn, ilk furûk meselelerini telif edenin Muhammed b. Hasan eş-Şeybani olduğunu söylemenin mübalağa olduğunu söylemiştir. Çünkü Muhammed b. Hasan'ın yazmış olduğu kitap fikhin genel konularını içerip özellikle furûk hakkında yazılmış bir eser değildir. Ama yer yer furûk meselelerinede değinmiştir. Bu kapsamlı fikh konuları yanında sınırlı bir miktardır. Muasır Şafiî (ö. 204/820) ve Malik (ö. 179/795) birçok fikhî meselerle birlikte furûk meselelerine aynı şekilde vurgu yapmıştır.⁴² Bundan dolayı ilk furûk meselelerini telif edenin Muhammed b. Hasan olduğunu söyleyemeyiz.

2.3. Furûk'u Fıkhiye Literatürü

4. yy. itibaren furûk'u fıkhiye ile ilgili birçok kitap yazılmış olsada bu eserlerin tamamı günümüze ulaşmamıştır.⁴³ Dört mezhebe dair furûk'u fıkhiye eserleri bulunmaktadır. Furûk eserleri yazılırken genelde tek mezhep gözetilerek yazılmıştır. Furûk kitapları klasik fikh kitaplarındaki benzer meselelerin farklılıkları ortaya konularak yazılmış eserlerdir. Yeni bir mesele ya da içtihat yapılarak yazılmamıştır.

Burada dört mezhebe ait olan furûk eserleri isimleri ve müellifleri ile zikredilecektir.

2.3.1. Hanefi Mezhebi

Müstakil tedvin döneminden itibaren furûk'u fıkhiye ile ilgili birçok eser yazılmıştır. Furûk ilmine dair bütün eserler günümüze ulaşmadığı gibi ulaşanlarında önemli bir kısmı henüz yazma halinde bulunmaktadır. Bu ilmin hangi mezhep, coğrafya ve çağda yoğunluk kazandığını göstermesi bakımından zamanımıza kadar gelen yahut sadece adları bilinen eserlerin bir liste halinde verilmesi faydalı olur.⁴⁴

⁴¹ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 66.

⁴² Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 66-67

⁴³ Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 225.

⁴⁴ Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 225.

- 1) "*Kitabu'l-Furûk*": Ebu'l-Fadl Muhammed b. Salih es-Semerkandi el-Kerabisi (ö.322/934)⁴⁵
- 2) "*el-Ecnas ve'l-Furûk*" Ebu Abbas Ahmed b. Muhammed en-Natifi et-Taberi el-Hanefî (ö.446/1054)⁴⁶
- 3) "*el-Furûk*" Taceddin b. Osman b. İbrahim el-Mardini et-Türkmeni el-Hanefî (ö.744/1343). Keşfuz Zunünda Es'ad el-Kerâbîsî'nin Furûk kitabını tarif ederek zikredilmiştir. Hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz.⁴⁷
- 4) "*el-Furûk*" eş-Şeyh Beyazid b. İsrail b. Hacı Davut Mergayati (9/15 yüzyılın başları)⁴⁸
- 5) "*Tenkihu'l-ukul fi'l-furûk beyne ehli'n-nukul*" Ahmed b. Ubeydullah b. İbrahim el-Mahbubi (ö.630/1232)⁴⁹
- 6) "*Kitabu'l-Furûk*" / "*Tahriru'l-Furûk*" Necmüddin b. Ebi Bekir en-Nisaburi (ö.870/1466)⁵⁰
- 7) "*Furûk'ı Hakkı*" İsmail Hakkı Bursevi (ö.1137/1725). Bu eser bazı kaynaklarda furûk'u fıkhiyye eseri olarak arz edilse de aslında Arap dili Ansiklopedisi niteliğindedir.⁵¹
- 8) "*Kitabu'l-Furûk*" Ahmed b. Muahmmmed el-Arzastânî.⁵²
- 9) "*Furûku'l-usul*" İbn Kemal paşa (ö.940/1533)⁵³
- 10) "*el-Eşbah ve'n-Nezair*" Zeynuddin İbrahim b. Nüceym el-Hanefi (ö.970/1562)⁵⁴
- 12) "*el-Ecnas ve'l-Furûk*" Ebü'l-Abbas Ahmet b. Muhammed en-Natifi et-Taberi el-Hanefî (ö.446/1054)⁵⁵

⁴⁵ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 8.

⁴⁶ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 88; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 157.

⁴⁷ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 98.

⁴⁸ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 101; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 195.

⁴⁹ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 94; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 172; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 8; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 118.

⁵⁰ Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 196.

⁵¹ Fatih Batdı, *Buhanüddin b. Mâze'nin el-Muhitu'l-Burhani adlı eserinde Furûku Fıkhiyye Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019, s.59.

⁵² Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 205.

⁵³ Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 203.

⁵⁴ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 8.

2.3.2. Şafi Mezhebi

- 1) "*el-Furûk/el-Cem ve'l-Fark*" Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf el-Cüveyni eş-Şâfi'î (ö.438/1046)⁵⁶
- 2) "*el-Vesâi'l fi furûki'l-mesâ'il*" Selame b. İsmail b. Cemâ'a el-Makdisi eş-Şâfi'î (ö.480/1087)⁵⁷
- 3) "*el-Furûk*" Ebü'l Abbas Ahmed b. Süreyc eş-Şâfi'î (ö.306/919)⁵⁸
- 4) "*el-Furûk*" Ebü'l Abbas Ahmed b. Muhammed el-Cürcânî eş-Şâfi'î (ö.482/1089)⁵⁹
- 5) "*el-Furûk*" Ebü'l Muhasin Abdulvahid b. İsmail er-Ruyani et-Taberi eş-Şâfi'î (ö.502/1108)⁶⁰
- 6) "*el-Fusul ve'l-Furûk*" Ebu'l Abbas Necmuddin Ahmed b. Muhammed b. Halef b. Racih el-Makdisi el-Hanbeli sümme eş-Şâfi'î (ö.638/1240)⁶¹
- 7) "*el-Kifaye fi'l-Furûk*" Hüseyin b. Muhammed el-Hasan Hınnati et-Taberi (ö.495/1101)⁶²
- 8) "*Metâli'ü'd-dekâik fi tahrîri'l-cevâmi've'l-fevârik*" Cemalüddin Ebu Muhammed Abdurrahim b. el-Hasan el-İsnevi (ö.772/1370)⁶³
- 9) "*el-Müskit*" Ebü Abdullah ez-Zübeyri eş-Şâfi'î (ö.317/929)⁶⁴

⁵⁵ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 88.

⁵⁶ Cüveyni, İmamü'l Haremey'nin babasıdır. Musannif kitabında furûk ilminden ve kitabı yazmasının sebebinden bahsetmiştir. Kitabı fıkıh bablarına göre düzenleyip 1200'den fazla furû' meseleden bahsetmiştir. Bundan dolayı diğer furûk kitaplarında olmayan birçok meseleyi zikretmiştir. Abdurrahman el-Müzeyni İmam Muhammed b. Su'ud İslam Üniversitesinin Şeriat Fakültesinde bu kitap üzerine Yüksek Lisans çalışması yapmıştır(h.14.05.1406). İsmi "Cem ve Fark" diye isimlendirmiştir. (Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 87; Kerâbîsî *el-Furûk*, s. 10; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 151).

⁵⁷ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 88-89; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Kızılkaya, *İslam Hukuku Farklar*, s. 161.

⁵⁸ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 84; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12.

⁵⁹ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 89; Kitab *Mu'âyât* ismiyle meşhur olmuştur. Cürcânî anıldığı zaman Sâhibü'l-Mu'âyâ diye anılır. Keşfü'z-Zünunda *el-Mu'âyât fi'l-akl* diye anılmıştır. (Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 10; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 163).

⁶⁰ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 92.

⁶¹ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 95.

⁶² Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 90-91.

⁶³ Bâhüseyn, *el-Furûku'l Fıkhiyye ve'l Usuliyye*, s. 100; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 11; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 191.

⁶⁴ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 142.

10) ”*el-Mutarahat*” Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kattan eş-Şafi’î (ö.407/1016)⁶⁵

11) ”*el-Eşbâh ve’n-Nezâir*” Cemalüddin Abdurrahman es-Süyûtî (ö.911/1505)⁶⁶

12) ”*el-Leysu’l-abis fi sadamati’l-mecalis*” İsmail b. Mualla el-Muhalli eş-Şafi’î (ö.880/1475)⁶⁷

13) ”*el-Furûk*” Ebu Umame Şemseddin Muhammed b. Ali b. Abdulvahid el-Mağribi el-Mısri eş-Şafi’î (ö.763/1362)⁶⁸

14) ”*Kitabu’l-mesâ’il ve’l-ilel ve’l-furûk*” Ebu’l Hasan Ali b. Ahmed en-Nesevi (ö.321/933)⁶⁹

15) ”*el-Furûk*” Ebu’l Abbas Kemaleddin Ahmed b. Keşasib eş-Şafi’î (ö.643/1245)⁷⁰

16) ”*el-Cem ve’l-fark*” Siracüddin Yunus b. Abdulmecid b. Ali el-Hüzeli el-Ermenti eş-Şafi’î (ö.725/1324)⁷¹

17) ”*el-Cem ve’l-fark*” Ali b. Yahya b. Raşid el-Veşeli ez-Zeydi el-Yemeni (d.662/1263 ö.777/1376)⁷²

18) ”*el-İ’tina’ fi’l-fark ve’l-istisna*” Bedruddin Muhammed b. Ebi Bekir b. Süleyman el-Bekri el-Muri (ö.871/1467)⁷³

2.3.3. Maliki Mezhebi

1) ”*Furûku’l-mesâ’ili’l-müştebihe mine’l-mezhep*” Ebu’l Kasım Abdurrahman b. Muhammed el-Kinani el-Maliki (ö.408/1017-1018)⁷⁴

⁶⁵ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 146.

⁶⁶ Mustafa Baktır, “Eşbah ve nezair”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı 1995, c.11, s. 456-457.

⁶⁷ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 11.

⁶⁸ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 99.

⁶⁹ Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 143; Yaman, *Fıkıh Kaideler*, s. 71.

⁷⁰ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 95.

⁷¹ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 96.

⁷² Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 100.

⁷³ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 10.

⁷⁴ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fıkhiyye ve’l Usuliyye*, s. 84; Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 226.

2) “*el-Cumu’û ve’l-furûk*” Kadı Abdulvehhap b. Ali el-Bağdadi el-Maliki (ö.422/1031)⁷⁵

3) “*el-Furûku fikhîyye*” Ebu’l Fadl Müslim b. Ali ed-Dımeşki el-Maliki (ö. 5./11. yy)⁷⁶

4) “*en-Nüket ve’l-furûk li mesâ’i’li’l-müdevveneti*” Ebû Muhammed Abdulhak b. Muhammed b. Harun el-Kureyşi es-Sıkıllı el-Maliki (ö. 466/1074)⁷⁷

5) “*Uddetü’l-burûk fi cem’i mâ fi’l-mezhebi mine’l-cümû’ ve’l-furûk*” Ebû’l Abbas Ahmet b. Yahya el-Veşşerisi el-Maliki (ö. 914/1508)⁷⁸

2.3.4. Hanbeli Mezhebi

1) “*el-Furûk*” Ebu Abdullah Muhammed b. Abdulkuva b. Bedrani el-Makdisi el-Hanbeli (ö.699/1299)⁷⁹

2) “*İzâhu’d-delâ’îl fi’l-fark beyne’l-mesâ’il*” Ebu Muhammed Şerafuddin, Abdurrahim b. Abdullah ez-Züreyrâni el-Bağdadi el-Hanbeli (ö.741/1341)⁸⁰

3) “*el-Furûk fi’l-mesâ’ili’l-fikhîyye*” İbrahim b. Abdulvahid b. Ali b. Sürur el-Makdisi el-Hanbeli (ö.614/1217)⁸¹

4) “*el-Furûk*” Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah Sâmerri el-Hanbeli (ö.616/1219)⁸² İbn Süneyne diye bilinir.

5) “*Kitabu’l-furûk fi’l-fikh*” Zeynuddin Ebu’l Ferac Abdurrahman b. Ahmed b. Hasan es-Semmerri (ö.795/1392)⁸³

6) “*el-Fusûl ve’l-furûk*” İbn Racih el-Makdisi, Ebu’l Abbas Ahmed b. Muhammed b. Halef Necmüddin (ö.638/1242)⁸⁴

⁷⁵ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 85; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 148.

⁷⁶ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 86; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 155.

⁷⁷ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 88; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 159.

⁷⁸ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 102; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 199.

⁷⁹ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 96.

⁸⁰ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 97; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 171; Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 226.

⁸¹ Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 93.

⁸² Bâhüseyn, *el-Furûku’l Fikhîyye ve’l Usulîyye*, s. 93; Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s. 168.

⁸³ Yaman, *Fıkıh Kaideleri*, s. 73.

7) "el-Kavâ'id ve'l-usûlu'l-câmi'a ve'l-furûk ve't-tekâsîm el-bedi'ati'n-nâbiga" Abdurrahman b. Nasîri's-Sa'di en-Necdi (ö.1376/1957)⁸⁵

2.4. Furûk İlmini Bilmenin Faydası

1) Furûk ilmi insanların birbirine benzer iki mesele arasındaki tenakuz gibi gördükleri vehmi zihinlerinden kaldırır.

2) Furûk ilmi ilim ehlinin hükümlerin hakikatlerini görmesini yolunun aydınlatılmasını içtihat yapan kimsenin tökezlememesini, zihnin keskinleşmesini, uyanmasını, vehme kapılmadan hızlı bir şekilde birbirine benzer meseleler hakkında fetva vermesini sağlar. İlim ehlinin bu ilmi bilmemesi bir eksikliklerdir.

3) Bu ilimle meseleler arasındaki fark ortaya çıkar. Bu fark ortaya çıktıktan sonra hükümler arasındaki illetler açığa çıkmış olur. Bu durum fakihin daha doğru kıyas yapmasını ve kalbinin mutmain olmasını sağlar.

4) Meseleler arasındaki farklar bilinmediği takdirde sureten benzer olan konuların aynı hükme tabi tutulması söz konusu olabilir. Bu nedenle furûk müellifleri çalışmalarında bu tür farklara işaret etmiş ve bunları izah ederek karışıklık sebebi ile yanlış hüküm verilmesine engel olmaya çalışmışlardır.⁸⁶

5) Furûku fihriyyeyi bilmemek müçtehit âlimler için büyük bir eksikliklerdir. Çünkü furûk ilmini bilmemek benzer iki ayetin, hadisin ya da fihri meselenin arasındaki fark hikmetini anlayamamak ya da kavrayamamaktır. Bu durumda kişi yanlış kanaate kapılabilir. Aynı olan iki meselenin hükümlerinin farklı olması bir müçtehit için içtihattan sonra bilinmesi gereken en önemli ikinci meseledir.

6) Karıştırılma ihtimali olan benzer meselelerin arasındaki illet ve hüküm farklılıklarını bilmek ve bu farklılıklar üzerine bina edilen furû' eserlerini birleşen (cem) ve ayırışan (fark) noktaları ile birlikte anlamak ayrıntılarda boğulmayı engellemektir. Bu gibi faydalarından dolayı furûk ilmi ile daha da mükemmel hale gelen hukuk mantığı, fakihe mensubu olduğu mezhebin esaslarını bilmesini sağlayarak mezhebi-

⁸⁴ Bk. Tamûm, giriş kısmı, *el-Furûk*, s. 12; Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 226.

⁸⁵ Özen, *el-Furûk*, c. 13, s. 226.

⁸⁶ Kızılkaya, *İslam Hukukunda Farklar*, s.99.

nin meselelere getirdiği açıklama ve yorum şeklini anlamasını mümkün hale getirmektedir.⁸⁷

⁸⁷ Necmettin Kızılkaya, *Kasani'nin Bedai İsimli Eserinde Kavaidin Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.57.

İKİNCİ BÖLÜM

1. KERÂBÎSÎ'NİN “EL-FURÛK” ADLI ESERİ VE İÇERİK ANALİZİ

1.1. KİTABU'T-TAHÂRE/TEMİZLİK BÖLÜMÜ

1.1.1. Vücuttan Çıkan Kurtçuğun Abdeste Etkisi

Kerâbîsî temizlik kitabının birinci maddesinde vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) kurtçuğun çıkması ile yaradan kurtçuğun çıkmasının abdeste etkisini ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) kurtçuk çıkarsa abdest bozulur.

İkinci mesele ise şöyledir: Vücuttaki yaradan kurtçuğun çıkmasıyla abdest bozulmaz.⁸⁸

B-Tahlil

Kerâbîsî'nin bahsettiği bu iki meselenin ortak ve farklı noktaları bulunmaktadır. Ortak noktaları kurtçuğun vücuttan çıkmasıdır. Farklı noktaları dört tanedir. Birincisi kurtçuğun vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) çıkmasıdır. İkincisi kurtçuğun vücuttaki yaradan çıkmasıdır. Üçüncüsü vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) çıkan kurtçuk necasetten oluştuğu için necaset hükmündedir. Bundan dolayı vücudun ön ve arka avret yerinden çıkan kurtçuk abdesti bozar. Nitekim Rasûlullah'a (s.a.v) hadesin ne olduğu sorulduğunda, o “iki

⁸⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 31.

yoldan çıkan her şey”⁸⁹ ifadesini kullanarak cevap vermiştir. Dördüncüsü yaradan çıkan kurtçuk temiz olan etten oluştuğundan dolayı temiz hükmündedir. Çünkü tabi matbu’un hükmünü alır. Bundan dolayı etten oluşan kurtçuk vücuttan çıkmasıyla abdesti bozmaz.

Kerâbîsî Ebu Hanife’ye atıfta bulunarak iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) kurtçuğun çıkmasıyla abdestin bozulacağını ama vücuttaki yaradan kurtçuğun çıkmasıyla abdestin bozulmayacağını söylemiştir.

Kerâbîsî gaz gibi temiz bir şeyin vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) çıkmasının dahi abdesti bozacağını, necasetten oluşan kurtçuğun vücudun ön ve arka avret yerinden çıkmasıyla da abdestin bozulacağını ancak yaradan çıkan kurtçuğun gözyaşı ve ter gibi temiz olmasından dolayı abdesti bozmayacağını söylemiştir.⁹⁰

Kerâbîsî kitabında Hanefi fakihlerinden Muhammed b. Şuc’a’nın⁹¹ konuyla ilgili şu görüşlerine yer vermektedir. İbni Şuc’aya göre, vücuttaki yaradan çıkan kurtçuk etten oluştuğundan akıntılı olmadan yaradan çıkması, vücuttan ayrılan et parçasına benzemektedir. Bu nedenle yaradan çıkan kurtçuk abdesti bozmaz. Ancak vücudun ön ve arka avret yerinden (makat, rahim ve penis) çıkan kurtçuk necasetten oluştuğundan dolayı abdesti bozar.⁹²

1.1.2. Kanın Burun İçine Akması ile İdrarın Penisin İçini İslatmasının Abdeste Etkisi

Kerâbîsî’nin benzer iki mesele arasındaki farklılığa işaret ettiği hususlardan birisi de kanın burun içine akması ve idrarın penisin içini ıslatması konusudur.

⁸⁹ Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr Merginani, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Lübnan, Daru'l Erkam b. Ebi'l Erkam, c.1 s. 17. Zeylai *ed-Diraye* adlı eserinde hadisin aslını bulamadığını söylüyor.

⁹⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 31.

⁹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Şucâ‘ es-Selci el-Bağdâdî (181-266/ 797-879). Fıkıh, hadis ve kıraatte zamanının tanınmış âlimlerindendi. Ebu Hanife’nin talebesi Hasan b. Ziyad’dan fıkıh okudu. Mu‘tezileye meyli vardı. İsmail b. Uleyye, Yahya b. Âdem, Veki’ ve Vakıdî’den rivayette bulundu. Hadis münekkitleri, hadis rivayetinde onu zayıf sayarlar. “Selci” nisbeti de kar (selc) satışına değil, Selc b. Amr b. Malik b. Abdimenaf’a nisbettir. (Özel, *Hanefi Fıkıh Âlimleri*, s. 34)

⁹² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 31.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kan burun içine akarsa abdest bozulur.

İkinci mesele ise şöyledir: İdrar penisin iç kısmını ıslatacak kadar akarsa abdest bozulmaz.⁹³

B-Tahlil

Bu meselede zikredilen örnekler iki açıdan benzerlik arz etmektedir. Birincisi kan ve idrarın her ikisi de necistir. İkinci benzerlik ise her ikisinin de vücuttan çıkmamasıdır. Bu iki meselenin ayrıldığı nokta ise burnun iç kısmı vücudun dış kısmı gibi cünüplükte yıkanılması gereken bir yer olduğu, bunun için burnun içine kan aktığında abdestin bozulduğu ve yıkanılması gerektiği, penisin iç kısmı ise cünüplükte temizlenilmesi gereken bir yer olmadığı bundan dolayı da vücudun iç kısmı hükmünde olduğu, idrarın dışarıya akmadan penisin içini ıslatmasıyla abdestin bozulmayacağı anlaşılmaktadır.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Muhammed b. el-Hasan'ın⁹⁴ "Nevadir" adlı eserine atıfta bulunarak kan burun içine akmasıyla abdestin bozulacağını, idrar penisin iç kısmına dışarı çıkmayacak şekilde akmasıyla abdestin bozulmayacağını söylemiştir.

Kerâbîsî aradaki farkı değerlendirirken, burnun iç kısmının temizlenmesi gerektiğini çünkü cünüp kimsenin gusül abdesti alırken burnun iç kısmını yıkamasının farz olduğunu söylemiştir. Baştaki yaradan akan kanın abdesti bozması gibi, temiz olması gereken burun içine kanın akması ile de abdestin bozulacağını söylemiştir. Diğer taraftan penis borusuna gelen idrar, damarlarda dolaştığı gibi abdesti bozmaz

⁹³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 32.

⁹⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad eş-Şeybani (132-189/749-805) . Ebu Hanife'nin önde gelen talebelerinden. Hanefî mezhebinin ana kaynaklarının tedvininde en önemli rolü oynayan Şeybani, Beni Şeybani kabilesinin Mevla'sı olup 132 (749) yılında Vasıt'ta doğdu, Küfe 'de büyüdü. 14 yaşında Ebu Hanife'nin derslerine katıldı. 20 yaşlarında Küfe camiinde ders vermeye başladı. Ebu Hanife ve fıkıh bilgisini büyük ölçüde borçlu olduğu Ebu Yusuf'tan başka Süfyan es-Sevr'i, Malik b. Enes, Süfyan b. Uyeyne, Abdurrahman El-Evzai ve Abdullah b. Mübarek'ten aldı.

çünkü penis borusu temizlenilmesi gereken yer değildir. Bunun delili cüntüp olan kimsenin penis borusunu yıkamasının farz olmamasıdır.⁹⁵

1.1.3. Suyun Müstamel Olması

Müstamel su: Abdest azalarını yıkadıktan sonra ya da abdestli olduğu halde Allah'a yaklaşmak maksadıyla tekrar abdest almak için kullanılan suyun vücuttan ayrılmasına denir.⁹⁶ Bu su temiz fakat temizleyici değildir. Bu sebeple mâ-i müstamelle hades (manevi kirlilik) giderilemez, ancak necaset (maddi pislik) temizlenir.⁹⁷

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Başı ya da ayağa giyilen mestleri bir parmağı gezdirerek mesh yapmak.

İkinci mesele ise şöyledir: Başın dörtte birini ya da ayağa giyilen mestleri elin üç parmağını gezdirmek suretiyle mesh yapmak.⁹⁸

Kerâbisî kitabında, İbrahim b. Rüstem'in⁹⁹ "Nevadir" adlı eserine atıfta bulunarak Muhammed b. Hasan'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Ayağa giyilen mestlerin üzerini bir parmağı gezdirerek mesh etmek caiz değildir. Çünkü parmak yerinden ayrıldığında su müstamel olmuştur. Ancak parmağını suda üç defa ayrı ayrı yıkayıp mesh etmek caizdir. Başın dörtte birini ya da ayağa giyilen mestleri üç parmağı gezdirmek suretiyle mesh etmek suyu müstamel yapmaz bu şekilde mesh caizdir.

B-Tahlil

Peygamber efendimizin abdest konusundaki hassasiyetine şahit olan Abdullah b. Amr, bir yolculuk esnasında namazı yetiştirmek için acele ederek ve mesh edercesine az su kullanarak abdest aldıkları sırada, Hz. Peygamberin kendi-

⁹⁵ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 32.

⁹⁶ Merginani, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, c. 1, s. 25.

⁹⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, Karaman Yayıncılık, 1995, s. 55.

⁹⁸ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 32-33.

⁹⁹ Ebu Bekir İbrahim b. Rüstem el-Mervezi, İmam Muhammedin öğrencilerindendir. Nisabur'da 211 yılında vefat etti.

lerini gördüğünü ve ses tonunu yükselterek onlara, "Ateşte yanacak olan şu topuklara yazık! (Hiçbir yeri kuru bırakmadan) abdestinizi güzelce alın! " dediğini, nakletmiştir.¹⁰⁰

Burada meselenin ortak yönü ayağa giyilen mestlere ya da başa mesh yapmaktır. Farklı yönleri ise iki tanedir. Birinci fark tek parmak ile diğerinde ise üç parmak ile mesh yapmadır. İkinci fark tek parmak ile meshin caiz olmaması, üç parmakla meshin caiz olmasıdır.

Kerâbîsî eldeki su ile yüz ve ayakları beraber yıkamanın yeterli olmadığı gibi başı ya da ayağa giyilen mestleri bir parmakla mesh etmenin de yeterli olmadığına kıyas etmektedir. Bundan dolayı mesh yapmanın sınırının en az elin üç parmağıyla ya da bir parmağı ayrı ayrı üç defa yıkayarak olacağını söylemiştir. Kerâbîsî ayağa giyilen mestleri ve başı üç parmağı gezdirerek mesh etmeyi gusül abdesti alırken bir uzuvdan başka bir uzva elle suyun geçirilmesine benzetmiştir. Bu şekilde yapılan meshin caiz olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

1.1.4. Sargı ve Mestler Üzerine Mesh Etmek

Kerâbîsî burada namaz kılarken vücutta yaralı bölgeye sarılan sargının yara iyileşmeden önce ve yara iyileştikten sonra düşmesi ile mestlerin ayaktan çıkmasını ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İyileşmeyen yara üzerindeki sargının namaz kılarken düşmesi ile namazın iadesi.

İkinci mesele ise şöyledir: Abdestli kimsenin iyileşen yarasından sargının düşmesiyle yara yerinin ve ayaktan mestlerin çıkmasıyla ayaklarının yıkanması.¹⁰²

⁹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, "İlim", 30; Müslim, *es-Sahih*, "Taharet", 26.

¹⁰¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 32-33.

¹⁰² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 34.

B-Tahlil

Namaz kılariken vücutta yaralı bölgeye sarılan sargının yara iyileşmeden önce ve yara iyileştikten sonra düşmesi ile mestlerin ayaktan çıkmasının ortak noktaları iki tanedir. Birincisi vücuttaki yaraya sargının sarılması ile ayağa giyilen mestlerin ayağı örtmesi. İkincisi sargının üzerine mesh yapılması ile ayağa giyilen mestlere mesh yapılması. İki meselenin farklı noktası ise iki tanedir. Birincisi iyileşmeyen yaradan sargının düşmesi durumunda abdestin bozulmaması ile iyileşen yaradan sargının düşmesiyle ve ayağa giyilen mestlerin ayaktan çıkmasıyla abdestin bozulması. İkincisi iyileşmeyen yaradan sargı düştüğü zaman yara yerinin yıkanmaması ile iyileşen yaradan sargı düştüğü zaman yara yeri ve ayaktan mestler çıktığı zaman ayakların yıkanması.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Abdest alırken yara yerini yıkamaya gerek olmadığı gibi iyileşmeden yara üzerindeki sargının namazda düşmesiyle abdestin bozulmayacağını, düşen sargı yerinin yıkanmayacağı ve namazın iadesine gerek olmadığını söylemiştir. İyileşen yaradan sargı düştüğü zaman ya da mestler ayaktan çıktığı zaman abdestin bozulacağını, bu durumda iyileşen yara yerini ya da ayakları yıkamanın gerektiğini söylemiştir.

Ona göre, mestlere mesh etmek için giyildiği, sargı üzerine meshe de yaralı bölge sarılı olduğu sürede izin verilmiştir. Ayaklara giyilen mestlerin ayaktan çıktığı zaman ayakların ve iyileşen yara yerinden sargı düştüğü zaman yara yerinin yıkanmadığında abdestsiz namaz kılınmış olacağı, bu şekilde namazın caiz olmadığını söylemiştir. Bu durumu teyemmümle namaz kılan birinin namazda suyu görmesiyle abdestinin bozulmasına benzetmiştir.¹⁰³

1.1.5. Sargı ve Mestler Üzerine Meshin Müddeti

Kerâbîsî'nin benzer iki mesele arasındaki farklılığa işaret ettiği hususlardan birisi de yara üzerine sarılan sargı ile ayağa giyilen mestler üzerine meshin müddeti konusudur.

¹⁰³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 34.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Yaraya sarılan sargı üzerine meshin süresi.

İkinci mesele ise şöyledir: Ayaklara giyilen mestlere meshin süresi.

Yara iyi oluncaya kadar sargı üzerine mest yapılabilir çünkü sargı üzerine yapılan meshi bozacak bir süre yoktur.

Mukim kimse ayağa giyilen mestler üzerine bir gün bir gece mesh eder, seferi olan kimse üç gün üç gece mesh eder.¹⁰⁴

B-Tahlil

Peygamber efendimizin ibadetler konusunda sağlığı bozacak katı uygulamalara karşı gösterdiği tepkiyi yansıtmaması bakımından asr-ı saadette yaşanan şu hadise çok önemlidir: Câbir b. Abdullah anlatır: “Bir sefere çıkmıştık. İçimizden bir adamın başına bir taş geldi ve başı yarıldı. Sonra bu adam ihtilâm oldu. Yanındakilere, "Benim başım yaralı, teyemmüm edebilir miyim?" diye sordu. Onlar, "Suyu kullanabilme imkânın varken, teyemmüm etmeni uygun bulmuyoruz." dediler. Bunun üzerine adam gusül abdesti aldı ve (yarası su ile temas edince) öldü. Onunla beraber olanlar Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde bu olayı ona haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bilmediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine mesh etmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi. " buyurdu.¹⁰⁵

Diğer bir hadiste Huzeyme b. Sâbit'in Rasûlullah'dan (s,a,v) rivayet ettiğine göre peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Mest üzerine mesh (in müddeti) yolcu için üç gün, yolcu olmayan (mukîm) için bir gün bir gecedir."¹⁰⁶

Kerâbîsî'nin bahsettiği bu iki meselenin benzerlik ve farklılık arz eden noktaları bulunmaktadır. Ortak noktası her ikisi üzerine meshin yapılmasıdır. Ayrıldıkları

¹⁰⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 34-35.

¹⁰⁵ Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, "Taharet", 125.

¹⁰⁶ Müslim, *es-Sahih*, "Taharet", 276.

nokta ise iki tanedir. Birincisi yaranın üzerine sarılan sargıya diğerinin ise ayağa giyilen mestler üzerine mesh yapılmasıdır. İkinci ayrıldığı nokta ise yaraya sarılan sargının süresinin yara iyileşene kadar sürmesi, ayağa giyilen mestlerin süresi ise yolcu olmayan (mukim) için bir gün bir gece, yolcu için ise üç gün üç gece olmasıdır.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Sargı üzerine meshin süresinin olmadığını belirtmiş ve bunu abdesti bozacak bir eylem olmadığı sürece meshin devam edeceğini söylemiştir. Diğer taraftan ayağa giyilen mestlerin farklı mahiyete sahip olduğunu, teyemmümle namaz kılan kimsenin suyu gördüğünde abdestinin bozulması gibi ayağa giyilen mestlerin süresinin dolmasıyla abdestin bozulacağını, tekrar abdest alıp mestleri giymekle üzerine mesh yapılacağını söylemiştir.¹⁰⁷

1.1.6. Temizlik Açısından Müslüman ve Gayri Müslim Şahısların Ölü Bedenlerinin Suyu Kirletmelerinin Hükümü

Kerâbîsî burada hayatlarında iman veya küfür üzere yaşamış şahısların ölü bedenlerinin suda bulduklarında suyu kirletmeleri konusunu ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kâfir ölen kimse yıkanıp suya konulsa suyu pisletir.

İkinci mesele ise şöyledir: Kirli bir elbise yıkanıp temiz suya konulduğunda suyu nasıl kirletmiyorsa Müslüman olarak ölen kimse suya konulduğunda suyu kirletmez.¹⁰⁸

B-Tahlil

Bu iki meselede Müslüman olarak ölen kimsenin cenazesi ile Gayri Müslim olarak ölen kimsenin cenazesi karşılaştırılmıştır. Allah'ü Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerimde

¹⁰⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 34.

¹⁰⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 35.

kâfirlerin pis olduğunu¹⁰⁹ peygamberimiz ise bir hadislerinde Müslüman kimsenin temiz olduğu¹¹⁰ buyurmuştur.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: İki kişinin temizlik hükmü açısından farklı oluşunu, gayri müslim'in cenaze namazının kılınmaması, bu nedenle onun temiz hükmünde kabul edilmemesiyle Müslüman olan kimsenin cenaze namazının kılınması onun temiz hükmünde kabul edilmesiyle gerekçelendirmektedir.¹¹¹

1.1.7. Farklı Bir Şey İçin Teyemmüm Yapıldığında Onunla Namaz Kılmak

Teyemmüm: İki defa ellerin içini yerdeki toprağa vurarak birincide yüzü, ikincide kolları dirseklere kadar mesh etmektir.¹¹²

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Cünüp kimse mescitteki suyu almak için teyemmüm yapıp bu teyemmüm ile namaz kılabilir mi?

İkinci mesele ise şöyledir: Tilavet secdesi için teyemmüm yapan kimse bu teyemmümle namaz kılabilir mi?¹¹³

B-Tahlil

Kerabisi, teyemmümle namaz kılınabilmesi için namazın cinsinden ya da rükünlerinden biri için teyemmüm yapılmasının şart olduğunu aksi halde namazın geçerli olmayacağını söylemiştir. Burada iki meselenin ortak yönleri teyemmüm yap-

¹⁰⁹ Allah Teâlâ Tevbe Suresinin, 28. Ayetinde, "Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir" buyurmuştur.

¹¹⁰ Ebu Hüreyre anlatıyor: "Bir gün cünüp bir halde iken Medine sokaklarından birinde Rasûlullah ile karşılaştım. Hemen geri durdum ve gidip yıkanıp geldim. Rasûlullah, "Nerede kaldın Ebu Hureyre?" dedi. Ben, "Cünüp idim, temiz olmayan bir halde seninle beraber oturmak istemedim. Dedim. Bunun üzerine Rasûlullah, "Sübhânallah! Müslüman necis olmaz." buyurdu. (Ebu Davud, *es-Sünen*, "Tahâret", s. 91.)

¹¹¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 35.

¹¹² Merginani, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, c. 1, s. 32.

¹¹³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 35.

maktır. Farklı yönleri ise birinde mescide girmek niyeti ile yapılan teyemmümle namaz kılmanın caiz olmaması diğerin de namazın farzlarının cinsinden olan tilavet secdesi için niyet edilerek teyemmüm yapıldığında namazın caiz olmasıdır.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Cünüp kimse mescitten başka bir yerde su bulamadığında mescide girmek için teyemmüm eder ve mescide girer. Mescitteki kaynayan su az olmasından dolayı gusül alamaz ya da suyu almak için alet bulamazsa, namaz kılmak için teyemmüm yapar ve farz namazını kılar. Namazın rükünlerinden ve cinsinden olmayan mescide girmek için yapılan teyemmüm ile namaz kılmak caiz değildir. Çünkü mescide girmek için teyemmüm yaparken namaza niyet etme yoktur. Bundan dolayı mescide girmek için yapılan teyemmümle namaz kılması caiz değildir.

Tilavet secdesi için teyemmüm yapsa bu teyemmüm ile namaz kılması caizdir. Çünkü tilavet secdesi namazın rükünlerinden olan secdeyle aynı cinstendir. Nasıl ki nafil namaz için teyemmüm yapıldığında farz namaz kılınabiliyorsa, namazın rükünlerinden olan secdenin cinsi için yapılan teyemmüm ile de namaz kılmak caizdir.¹¹⁴

1.2. NAMAZ BÖLÜMÜ

1.2.1. Yolcu (Seferi) Olan Kimsenin Binek Üzerinde Ezan Okuyup Kamet Getirmesi

Seferilik: Sözlükte “yolculuk yapmak, yolculuk” gibi manalara gelen sefer kelimesi fıkıh terimi olarak fikhen aranan şartlar çerçevesinde belirli uzaklıkta bir yere gitmeyi ifade eder.¹¹⁵

¹¹⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 35.

¹¹⁵ Hamdi Döndüren, “Sefer” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1992, Cilt 5, s. 368.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Yolcu (seferi) olan kimse binek üzerinde ezan okuyabilir.

İkinci mesele ise şöyledir: Yolcu olan kimse namaz için kamet getireceğinde bineğinden iner.¹¹⁶

B-Tahlil

Burada yolcu ve mukim olan kimsenin binek üzerinde ezan ve kamet okumaları ele alınmıştır. Yolcu binek üzerinde ezan okuyup sünnet namaz kılabilceği gibi farz namaz ile binek üzerinde okunan ezan arasında fasıla caizdir. Bundan dolayı ezan binek üzerinde okunabilir. Yolcunun binekte kamet getirmesi, binekten inme eylemi kametle farz arasında bir fasıla oluşturacağından caiz değildir.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Ezan namazı bildirmek için olan sünnetlerdendir. Namazla ezanı birleştirmek şart değildir. Binek üzerinde ezan okunarak namaz ilan edilebilir.

Öğlenin ilk sünneti ve akşamın son sünneti gibi namazları yolcunun binek üzerinde kılması caizdir. Bundan dolayı binek üzerinde ezan okuyup namaz kılabilir. Ezan ile farz namaz arasında bir zaman aralığının bulunması caiz olduğundan, ezan okuduktan sonra binekten inme gibi bir eylemin yapılmasında sakınca yoktur.

Kamet farz namazın sünnetlerindedir. Binekte kamet getiren kimse, binekten inmekle farz namaz ile kamet arasına fasıla koymuş olur. Kametle, namaz arasında fasıla meşru olmadığı için binekte kamet getirilmez.¹¹⁷

1.2.2. Mukim ve Yolcunun Ezan ve Kameti

Kerâbîsî burada Yolcunun kameti ile mukimin ezan ve kametini ele almıştır.

¹¹⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 36.

¹¹⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 36.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Yolcu (seferi) olan kimsenin sadece kametle namaz kılması yeterlidir. Kameti terk etmesi ise mekruhtur.

İkinci mesele ise şöyledir: Mukim kimsenin, ezan okumadan ve kamet getirmeden cemaatin ezan ve kameti ile yetinip tek başına namaz kılması mekruh değildir.¹¹⁸

B-Tahlil

Burada Kerâbîsî yolcu ile mukim kimsenin namaz için ezan okuyup, kamet getirmeleri arasındaki farkı değerlendirmiştir. Ezan Müslümanları camide namaza toplamak için okunan İslam'ın şiarı olan sünneti müekkededir. Yolcu ezan okuyan başka biri olmadığından dolayı bu sünneti yerine getirmesi gerekir. Diğer taraftan yolcu olan kimsenin namaz kılarken kamet getirmesi de gerekmektedir.

Kerabisi şehirde cenazeyi kefenleyen, defnedenler bulunduğu gibi mukim kimsenin sorumluluğunu yerine getiren kimseler olmasından dolayı mukim kimseden ezan ve kamet sorumluluğunun düşeceğini söylemiştir.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Tek başına yolculuk yapan kişi çölde insan ölüsüne rastlasa onu gömmesinin üzerine farz olması gibi cemaatle yapılması sünnet olan kameti cemaat olmadığında kendisinin yapması gerekir.

Yolcu olmayan (mukim) kimse cenazeyi kefenleyen, defnedenler bulunduğu mesul ve günahkâr olmadığı gibi cemaatin ezan okuyup kamet getirdikleri bir mescitte ezan okuyup kamet getirmekle de mesul değildir. Çünkü bu görevleri yerine getiren cemaat vardır.

Kerâbîsî iki meseleyi bir başka açıdan şöyle değerlendirmiştir: Şehirde müezzinin okuduğu ezan insanlara namazı bildirmek ve cemaatle namaz kılınmasının ilanı içindir. Ezan, camiye namaza gelen kimse için olunca iade etmesine gerek yoktur.

¹¹⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 36-37.

Ama ezan camiye gelmekle sorumlu olmayan yolcu gibi bir cemaat için gerekir. Çünkü şehirde okunan ezan, yolcu olan cemaate yeterli olmaz.

Yolcu (misafir) şehirde okunan ezandan mesul olmadığı için şehirde okunan ezanı duyunca geri dönüp cemaatle namaz kılmakla sorumlu değildir. Bundan dolayı şehirde namaz kılan cemaat gibi namaz kılarken ezan okuması gerekir.¹¹⁹

1.2.3. Sarhoş, Deli ve Kadının Ezan Okuması

Kerabisi burada sarhoşun, delinin ve kadının ezan okumasını ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mekruh olmakla beraber kadının ezan okuması caizdir.

İkinci mesele ise şöyledir: Sarhoş ya da akıl hastasının okuduğu ezanın iadesi daha iyidir.¹²⁰

B-Tahlil

Ezan İslam ümmeti için namazı bildiren önemli bir sünnettir. Bu ibadeti yerine getiren kimselerin akli başında ne dediğini bilen kişilerden olması gerekir. Kadın akli başında İslam ümmetinin bir ferdi olduğu için ezanı düzgün şekilde okur. Bundan dolayı kadının okuduğu ezan deli ve sarhoşun okuduğu ezan gibi olmaz. Akli başında olmayan delinin ve sarhoşun toplumu ilgilendiren aynı zamanda İslam'ın şiarı olan bu ibadeti yapmaları caiz değildir. Çünkü bu kimseler sünnet olan ezanı tam anlamıyla yerine getirecek akli melekeye sahip değildirler. Bundan dolayı deli ve sarhoşun bu ibadeti yerine getirmeleri caiz değildir.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Ezan namazı bildirmek içindir. Sarhoş ve delinin ezan okumasına insanlar güvenmezler. Çünkü sarhoş ve deli akli ermeyen çocuk gibi ezanı usulüne uygun okuyamaz.

¹¹⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 36-37.

¹²⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 37-38.

Kadının şahitlik ve diğer durumlarına güvenildiği gibi okuduğu ezana insanlar güvenirler. Çünkü kadın ezanı usulüne uygun okur.

Müstehap olan delinin ve sarhoşun ezanını iade etmek, kadının ezanını ise iade etmemektir. Çünkü kadın beş vakit namazdan sorumlu cami cemaatindedir. Bundan dolayı kadın ezan okuyabilir. Sarhoş ve deli ise küçük çocuk gibi ne yaptığını bilmezler bundan dolayı camide cemaat olmaktan sorumlu değildirler. Bu halleri devam ettiği sürece camiye gelmezler.¹²¹

1.2.4. Kaçırılan Namazların Kazası

Kerâbîsî burada kaza namazı, cenaze namazı ve tilavet secdesi ile tavaf, adak namazlarının sabah namazı ile ikindi namazı vaktinde kılınmasını ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kaza namazları imsaktan (feci) sonra, güneş doğmadan önce, ikindiden sonra akşam güneş batmadan önce kılınabilir. Aynı şekilde cenaze namazı imsaktan sonra ve akşam güneş batmadan önce kılınabilir. Tilavet secdesi de bu vakitlerde yapılabilir.

İkinci mesele ise şöyledir: Tavaf ve adak (nezir) namazları bu vakitlerde kılınmaz.¹²²

B-Tahlil

Burada yapılan ibadetlerin ortak noktası iki tanedir. Birincisi namaz ve namaz cinsinden olmaları, ikincisi kılınacak vakitlerin aynı olmasıdır. Farklı noktası ise birinci meseledeki kaza namazı, cenaze namazı ve tilavet secdesi gibi ibadetlerin kişinin zimmetinde olması ve bu vakitlerde bu ibadetleri yapmaya herhangi bir engel olmamasıdır. İkinci meseledeki tavaf ve adak namazları ibadetlerin başlanılıp bozulan ama kazasının bu vakitlerde caiz olmadığı nafil namazlar gibi olmasıdır.

¹²¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 37-38.

¹²² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 38.

Kişinin zimmetinde olup herhangi bir engeli olmayan ibadetleri bu vakitlerde yapması gerekir. Ama naslarla yasaklanmış ibadetler bu vakitlerde yapılamaz.

Kerâbisî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Bu vakitlerde kaza ve cenaze namazlarının kılınması, okunan secde ayetini duymasından dolayı tilavet secdesinin yapılması gerekir. Çünkü bu ibadetler kişinin zimmetine taalluk etmiş ibadetlerdir. Bu ibadetler kişinin zimmetinde olduğu için bekletilmezler.

Tavaf ve adak namazları bu iki vakitte başlanılıp vacip olan ama edasının caiz olmadığı nafile namaz gibidirler. Çünkü kişi tavafa başlamasa ve nezir etmeseydi bu ibadetler vacip olmayıp zimmetine taalluk etmeyecekti. Bunların vacip olmasının sebebi bu iki vakitte başlanılmasından dolayı olmuştur.¹²³

1.2.5. İbadetlerde Kaza

Kerabisi burada yasaklanmış vakitlerde namaz kılmakla, kurban ve teşrik günlerinde oruç tutmanın nehyedilmesini karşılaştırmıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Zahiru'r Rivayede¹²⁴ sabah güneş doğarken ya da akşam güneş batarken nafile namaz için tekbir getirip, namazı yarısında bozarsa kazası vacip olur denilmiştir.

İkinci mesele ise şöyledir: Kurban bayramı ve teşrik günlerinde oruca başlayan kimse orucu bozduğunda kazasını yapmaz.¹²⁵

B-Tahlil

Zahiri görüşe göre kerahet vakitlerinde olsa dahi namaza başlayan kimsenin özür olmaksızın namazı (Teyemmüm ile namaz kılanın suyu görmesi ya da kadın

¹²³ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 38.

¹²⁴ Hanefî mezhebi tarihinde Şeybânî'nin yazdığı el-Asl, el-Câmi' u's-sagir, el-Câmi' u'l-kebir, es-Siyerü'l-Kebir ve ez-Ziyâdât adlı eserler rivayet açısından kuvvetli bulunduğu için zâhirü'r-rivâye diye isimlendirilmiştir. (Eyyub Said Kaya, "Zahirur-rivaye", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, Cilt 44, s. 101-102)

¹²⁵ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 39.

namaz kılariken hayız kanı gelmesi gibi) bozması haramdır. Çünkü Allah Teâlâ: “Amellerinizi bozmayın”¹²⁶ buyurmaktadır. Namazı bozduğunda kaza yapması vaciptir.¹²⁷

Peygamberimiz ramazan ve kurban bayramı günleri için “Bu iki günde oruç tutmayı nehyetti çünkü kurban günü kurban etinden yeme günüdür. Ramazan bayramında iftar günüdür”¹²⁸ buyurmuştur. Peygamberimiz teşrik günlerinde de oruç tutmayı yasaklamıştır.¹²⁹

Yukarıda Kerâbîsî'nin zikrettiği iki meselenin bir tane ortak noktası vardır. Bu ortak nokta yasaklanan zaman dilimlerinde ibadet yapılmasıdır. Farklı noktası ise iki tanedir. Bunlardan birincisi ibadetlerin farklı olmasıdır. İkincisi ise güneş doğarken ya da batarken başlanılan namaz ibadeti ile teşrik ve bayram günleri oruç tutmanın yasaklanmış olmasıdır.

Kerabisi namaza başlamayı adağı vacip kılan söze benzetmiştir. Bundan dolayı namazın bozulmasıyla kazasının gerektiğini söylemiştir. Teşrik ile bayram günlerinde ise oruç tutmanın nehyedilmesi ile orucun tutulmaması, başlanması durumunda, terk edilmesinin gerektiği daha sonra kazasının gerekmediğini söylemiştir.¹³⁰

1.2.6. Namazın Rükünlerini Abdestsiz Yapmak

Hanefiler rüknün amelin yapısından bir parça teşkil etmesi olduğunu söylemişlerdir.¹³¹ Kerabisi burada namazın rükünlerini abdestsiz yapmayı ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Rükû ya da secde abdesti bozulan kimse gidip abdest alıp rükû ve secdeyi iade eder.

¹²⁶ Muhammed, 47/26.

¹²⁷ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseyînî ed-Dımaşkî, *Reddü'l-Muhtâr*, Lübnan, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1994, c. 2, s. 476.

¹²⁸ Ebu Davud, *es-Sünen*, “Sıyam”, 48.

¹²⁹ Ebu Davud, *es-Sünen*, “Sıyam”, 48.

¹³⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 39.

¹³¹ Tevhîr Ayengin, “Rükün” *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, Cilt 35, s. 286-287.

İkinci mesele ise şöyledir: İkinci rekâta secde ayeti okuyan kimse secde yapıp sonra ben rükû yaptığımı zannettim derse bu rükû caizdir.¹³²

B-Tahlil

Kur'anı Kerimde Allah Teâla "Ey İnananlar! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın"¹³³ buyurmuştur. Namazın rükünleri iftitah tekbiri, kıyam, kıraat, ruku'u, secde, ka'de-i ahire' den oluşmaktadır. Bu ayetle Allah Teâla namaz kılarken abdestli olmayı farz kılmıştır. Namaz bu rükünlerden oluştuğu için bunlardan birinin abdestsiz yapılması caiz değildir. Burada iki rükün'ün abdestli yapılması ile abdestsiz yapılmaması karşılaştırılmış. Burada iki meselenin ortak noktası namazın rükünleri olmasıdır. Meselenin farklı noktası ise rükû' ya da secdede abdesti bozulan kimsenin rükû' ya da secdeyi abdestsiz yerine getirmesinin caiz olmamasıdır. Abdestinin bozulmasından dolayı yapmış olduğu rükün'ü tekrar iade etmesi gerekir.

Kerabisi abdestli olarak namazda tilavet secdesi yapan kimsenin rükû'u yaptığı zannıyla, tilavet secdesi yapması için ayakta eğilmesi, rükûun yapılması için yeterli olduğunu söylenmiştir.

1.2.7. Namazda İmamın Kıraatini Açmak

Kerâbîsî imam namazda Kur'an okurken yanılır, hata yapar ya da unutursa imama uyan cemaatin, imamın kıraatini düzeltmesini ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İmamla namaz kılanlar, imam kıraatte yanıldığında, imamın kıraatini düzeltmeleri mekruh olmakla birlikte namazları bozulmaz.

¹³² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 39-40.

¹³³ Maide, 5/6.

İkinci mesele ise şöyledir: İmamla namaz kılan, imamdan başka birinin kıraatini düzeltirse namazı bozulur.¹³⁴

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: İmamın kıraati, imama uyanlarında kıraatidir. İmam kıraatte hata yaptığında, cemaat düzeltirse, münferiden kılmış olduğu namaz gibi kendi kılmış olduğu namazın kıraatini düzeltmiş olur. Bu durumda namazı bozulmaz.

Cemaat namazda imamın kıraatinden başka birinin kıraatini düzeltirse, başka birine cevap verip onu muhatap almış olur. Bu durumda ona Kur'an öğretmiş ya da ondan Kur'an öğrenmiş gibi olur. Böyle olunca namazı bozulur.¹³⁵

B-Tahlil

Allah Kur'an'ı Kerimde “ Kur'an okunduğu zaman susun ve onu dinleyin umulur ki merhamet olunursunuz”¹³⁶ buyuruyor. Peygamberimiz “Kim imamın arkasında namaz kılsa imamın kıraati imama uyanın kıraatidir”¹³⁷ buyurmuştur.

Hanefî âlimlerin tamamı imamın açık ya da gizli kıraatinin cemaatin kıraati olduğunu, imama uyan kimseden kıraatin düşeceğini, imama uyan kimsenin namazda Kur'an okumasının ise tahrimen mekruh olduğunu söylemişlerdir.¹³⁸

Kerâbîsî'nin bahsettiği bu iki meselenin cem (ortak) ve fark noktaları bulunmaktadır. Ortak noktaları aynı namazda cemaat olmaları, farklı noktaları ise aynı namazda imamın kıraatini düzelten kişinin namazının bozulmaması, namazın dışında birisinin kıraatini düzelten kişinin namazının bozulmasıdır. Yanılanın kıraatini düzeltmeleri ortak noktası olmalarına rağmen fikhî hükümleri farklıdır. Her iki meselenin hükümlerinin farklılığı gösteriyor ki, bu iki meselenin birbirlerine benzerliği mana bakımından değil, sadece suret bakımındandır. Aksi takdirde hükümlerin de aynı olması gerekirdi.

¹³⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 40.

¹³⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 40-41.

¹³⁶ el-A'râf, 7/204..

¹³⁷ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvaţta'*, "Namaz", 34.

¹³⁸ Mahmut Muhammed Şeltut *Fıkhîl Mukarana fi'l-fıhk*, İstanbul, Mektebetü'l İrşad, 2016, s. 41.

1.2.8. İmam ya da Tek Başına Namaz Kılanın Namazda Allah'a Sığınıp Tövbe Etmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Nafile namaz kılanın, ölüm ya da cehennemle ilgili ayetleri okurken bir müddet durarak Allah'a sığınıp, istiğfar etmesi güzeldir.

İkinci mesele ise şöyledir: İmam namaz kıldırırken ölüm ya da cehennemden bahseden ayetleri okuduğu zaman bir müddet durarak Allah'a sığınıp, istiğfar etmesi mekruhtur.¹³⁹

B-Tahlil

İmam namazda ölümden ya da cehennemden bahseden ayetleri okurken durup Allah'a sığınır ve istiğfar ederse cemaat bundan dolayı imamın kıraatte takıldığını zannedip, imamın kıraatini düzeltmeye çalışır. Aynı zamanda cemaatte çocuk, yaşlı ve hastanın olabileceği bir namazı uzatmış olur. Bundan dolayı imamın namazda Allah'a sığınması, istiğfar etmesi mekruhtur. Tek başına namaz kılan, ölümden ya da cehennemden bahseden ayetleri okuduğu zaman Allah'a sığınıp, istiğfar etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü tek başına kıldığı namazı uzatabilir ve namazda Allah'a sığınıp, istiğfar edebilir.

1.2.9. Resim Bulunan Sergide Namaz Kılmak

Kerabisi burada secde yerinde resim bulunan seccade ile ayaklar altında resim bulunan seccadede namaz kılmayı ele almıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Secde yerinde resim bulunan bir sergide namaz kılmak mekruhtur.

¹³⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 40-41.

İkinci mesele ise şöyledir: Ayaklarının altında resim bulunan bir sergide namaz kılmakta bir sakınca yoktur.¹⁴⁰

B-Tahlil

Ümmü Habibe ile Ümmü Seleme (ra), bir gün Rasûlullah (s.a.v)'e, Habeşistan'da buldukları zaman Mâriye adı verilen bir kiliseyi ve içinde bazı insan ve melek suretlerinin nakşedilmiş bulunduğunu gördüklerini anlattılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “ Şüphesiz onlar öyle bir topluluktur ki, içlerinde iyi bir kişi ölünce üzerine mabet inşa eder ve o mabede, gördüğünüz suretlere benzer suretler nakşederler. Onlar kıyamet gününde Allah'ın yanında insanların en kötüsüdürler”.¹⁴¹

Putperestlik resim ve heykel ile başladığı için İslam dini heykel, insan ve hayvan resmi yapılmasını mekruh görmüştür. Bundan dolayıda İslam dini en önemli ibadetlerden biri olan namaz ibadetini yerine getiren müminlerden secde yerinde resim olan sergilerle namaz kılmamalarını istemiştir. Namaz kılarken resim ayakların altında olursa bunda hiçbir sakıncanın olmadığı söylenmiştir.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Resim ya da heykele yönelerek namaz kılan kişi puta tapan putperestlere benzediği için bu caiz değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) “ Kim bir kavme benzerse ondandır”¹⁴² buyurmuştur.

Şayet sergideki resim namaz kılan kişinin ayaklarının altında kalıyorsa bu durumda putperestliği küçümseme, hafife alma vardır. Bundan dolayı putperestlere benzeme yoktur. Bu şekilde namaz kılmak caizdir.¹⁴³

¹⁴⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 41-42.

¹⁴¹ Buhari, *es-Sahih*, “Salât” 54.

¹⁴² Ebu Davud, *es-Sünen*, "Libas", 5.

¹⁴³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 41-42.

1.2.10. Mesbuk ve Lahikin Sehiv Secdesi

Mesbuk: Fıkıh terminolojisinde imama namazın başında değil, birinci rek'atın rükûundan sonra, ikinci, üçüncü veya dördüncü rek'atlarda uyan kimseyi ifade eder.¹⁴⁴

Lahik: Sözlükte “yetişmek, yakalamak” anlamındaki lahk kökünden türeyen ve “yetişen, yakalayan” anlamına gelen lâhik kelimesi bir fıkıh terimi olarak namaza imamla birlikte başladıktan sonra gaflet, uyku, cemaattaki aşırı izdiham ya da abdestinin bozulması gibi mazeretler yüzünden ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamla birlikte kılamayan kişiyi ifade eder.¹⁴⁵

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mesbuk, imam ile birlikte sehiv secdesi yaparsa tekrar sehiv secdesini iade etmez.

İkinci mesele ise şöyledir: Namazın başında imam ile başlayan sonra kasıt olmaksızın abdesti bozulan ya da namazda uyuyup sonunda uyanıp imamla namaza devam eden kişi kaçırdığı rekâtları kaza eder, sonrada sehiv secdesi yapar. İmamla yapmış olduğu sehiv secdesi yeterli olmaz.¹⁴⁶

B-Tahlil

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “İmam ancak kendisine uyulmak için vardır. Öyleyse (namazda) ondan farklı davranmayın. O rükûa varınca siz de rükûa varın. "Semiallâhü limen hamideh" dediği zaman "Rabbenâ leke'l-hamd" deyin. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidin. Oturarak namaz kıldığı vakit siz de hep birlikte oturarak kılın. Namazda safı düzgün tutun. Çünkü safı düzgün tutmak namazın güzelliğindedir.”¹⁴⁷

¹⁴⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali, Ankara, 2014, Cilt 1, s.285.

¹⁴⁵ Hüseyin Kayapınar, “Lahik”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, Cilt 27, s.53-54.

¹⁴⁶ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 42.

¹⁴⁷ Buhârî, *es-Sahih*, "Ezan", 74.

Burada mesbuk ile lahikin ortak noktası imamla namaz kılmalarıdır. Birbirlerinden ayrıldıkları nokta ise üç tanedir. Birincisi mesbuk, imama rükûdan sonra yetişmiştir. Lahik ise imama namazın başında yetişmiştir. İkincisi mesbuk, imama namazın başında yetişemediği rekâtları kaza eder. Lahik namazın içinde gayri ihtiyari abdestinin bozulması sonucu abdest almaya gittiğinde kaçırıldığı rekâtları ya da rükünleri kaza eder. Üçüncüsü mesbuk imam yanıldığında imamla sehiv secdesi yapar. Kaçırıldığı rekâtları kaza ederken tekrar sehiv secdesi yapmaz. Lahikin imamla sehiv secdesi yapması geciktirmiş olduğu farzları telafi etmesi için yeterli değildir. Bundan dolayı lahik kaçırıldığı rekâtları kaza yaptıktan sonra sehiv secdesi yapar.

Kerâbisî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Mesbuk, namazı imamla kıldığı sürece ona uyması gerekir. Namazda kaçırıldığı rekâtları imam selam verdikten sonra tek başına kaza eder. Mesbuk, imam selam vermeden önce kalkıp kaçırıldığı rekâtları kılrsa caiz olmaz. Çünkü mesbuk imama sehiv secdesi dâhil her hâlükârda uyar. İmam teşehhüt miktarı oturmadan mesbuk ayağa kalkıp kaçırıldığı rekâtları kaza yaparsa ya da imam sehiv secdesi yapmadan mesbuk ayağa kalkarsa uyması gerektiği yerde münferit namaz kılmış olur. Bu ise caiz değildir. Lahik imama namazın başında uyduğu için namazın tamamını imamla kılar. İmama ihtiyari muhalif hareket edecek olursa namazda tek başına hareket etmiş olur.¹⁴⁸ Namazda tek başına hareket etmesi ise caiz değildir.

1.2.11. Mesbuk ve Lahikin Kıraatleri

Kerabisi burada imama rükûdan sonra yetişen mesbukun kıraati ile namazda gayri ihtiyari abdesti bozulan lahikin imamla yapamadıkları rükün ya da kılamadıkları rekâtları kaza yaparken Kur'an okumalarını değerlendirmiştir.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mesbuk yetişemediği rekâtları kaza yaparken Kur'an okur.

¹⁴⁸ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 42.

İkinci mesele ise şöyledir: Lahik yetişemediği rekâtları kaza yaparken Kur'an okumaz.¹⁴⁹

B-Tahlil

Hanefi âlimlerin ittifakıyla cehri ve sirri namazlarda imamın kıraati cemaatinde kıraatidir. İmama uyan cemaatin Kur'an okuması tahrimen mekruhtur.¹⁵⁰ Çünkü Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde: "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin"¹⁵¹ buyurmaktadır.

Cabir (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in: " Kim imamın arkasında namaz kılsa imamın kıraati onun kıraatidir"¹⁵² buyurduğunu nakletmiştir.

Buradaki iki meselenin ortak noktası mesbuk ve lahikin imamla birlikte namaz kılmalarıdır. Farklı noktası ise mesbuk kaçırıldığı rekâtların bütün rükünlerinden sorumlu olduğu için hepsini kendi yapar. Lahik imamın arkasında namaz kılarken kıraatten sorumlu olmadığı gibi aynı şekilde kaçırıldığı rükün ya da rekâtları kaza yaparken hükmen imamın arkasında sayıldığı için kıraatten de sorumlu değildir.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Lahik hükmen imamın arkasındadır. Çünkü lahik kılamadığı rekâtları kılarken imamın arkasında gibi Kur'an okumadan kılar. Bunun delili lahik kendi yanılığası için sehiv secdesi yapmaz ama imamın yanılığası için sehiv secdesi yapar.

Mesbuk tek başına namaz kılanın Kur'an okuduğu gibi imamla kılamadığı rekâtları kaza yaparken Kur'an okur. Aynı şekilde yanıldığında tek başına (münferit) namaz kılan kimse gibi sehiv secdesi yapar.¹⁵³

¹⁴⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 42-43.

¹⁵⁰ Şeltut, *Fıkhul Mukarana*, s. 41.

¹⁵¹ el-A'râf, 7/204.

¹⁵² Muvatta, "Salât", 34.

¹⁵³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 42-43.

1.2.12. Mesbuk'un Tekbir ve Sehv Secdesinde İmama Tabi Olması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mesbuk sehv secdesinde imama uyar.

İkinci mesele ise şöyledir: Mesbuk teşrik ve ihram tekbirlerinde imama uymaz.¹⁵⁴

B-Tahlil

Burada iki meselenin ortak noktası imama sonradan yetişmiş (mesbuk) olmasıdır. Farklı nokta ise iki tanedir. Birincisi mesbuk namazın bir parçası olan sehv secdesinde imama uymak zorundadır. Çünkü sehv secdesi namazın bir parçasıdır. İkinci mesbuk olan kimsenin namazın dışında olan teşrik ve ihram tekbirlerinde (telbiye) imama uymasının zorunlu olmamasıdır. Çünkü imama uymakla emrolunduğu namazdan selemla birlikte çıkmıştır. Bu durumda namazdan sonra yapacağı ibadetleri yapmakta imama ittiba şartı kalkmıştır.

Kerâbîsî iki meselenin açıklamasına dair şu bilgileri vermiştir: Namazda yapılması yasak olan şeylerin sehv secdesinden sonra serbest olması sehv secdesinin namazın bir parçası olduğunu gösterir. Mesbuk sehv secdesinde imama uyar. İmamla kılamadığı rekâtları imam selam verdikten sonra kaza eder. Telbiye ve teşrik tekbirleri namazdan sonra yapıldığı için telbiye ve teşrik tekbirlerinde imama uyması zorunlu değildir.¹⁵⁵

¹⁵³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 43.

¹⁵⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 43.

1.2.13. Mesbuk ve Mukimin Namazda Kaçırıldığı Rekâtları Kaza Yaparken Kur'an Okuması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İmama uyan mesbuk'un kaçırıldığı rekâtları kılarken Kur'an okuması gerekir.

İkinci mesele ise şöyledir: Mukim (seferi olmayan) kimse, namazda seferi olan imama uyduğu zaman seferi olan imam selam verdikten sonra mukim namazını tamamlamak için ayağa kalktığı zaman Kur'an okumaz.¹⁵⁶

B-Tahlil

Mesbuk kıraatin belirlendiği ilk iki rekâta imama uymadığı için kaçırıldığı rekâtları kaza yapmak için ayağa kalktığı zaman Kur'an okur. Çünkü mesbuk, imamın Kur'an okuduğu rekâtları kaçırıldığı için üzerine farz olan Kur'an kıraatini yerine getirmemiştir. Bundan dolayı kaçırıldığı rekâtları kılarken Kur'an okur. Dört rekâtlı namazda seferi imama uyan, mukim kimse son iki rekâti kaza yaparken Kur'an okumaz çünkü ilk iki rekâta, imamın Kur'an okuması cemaat için yeterlidir.

1.2.14. Namaz ve Namazın Rekâtlarında Şüphelenme

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kişi öğle namazını kılarken ikindi namazını kıldığına dair şüphelenirse, rükû veya secde yapacak kadar düşünüp durakladığı zaman sehiv secdesi¹⁵⁷ yapar.

¹⁵⁶ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 43-44.

¹⁵⁷ Sözlükte "namazın rükünlerinden biri" anlamındaki secde kelimesiyle "yanılma, unutma, dalgınlık" gibi mânalara gelen sehiv kelimesinden oluşan sehiv secdesi (secdetü's-sehv) terim olarak namazdaki belirli eksiklik, fazlalık veya yanlışlıkları telâfi etmek amacıyla yapılan iki secdeyi ifade eder. (Salim Ögüt, "Sehiv secdesi", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, Cilt 36, s. 318-319)

İkinci mesele ise şöyledir: Kişi kıldığı rekâtın önceki rekât olup olmadığında şüphelense şüphesini de rükû ya da secde yapacak kadar uzatırsa sehiv secdesi yapmaz.¹⁵⁸

B-Tahlil

Kerâbîsî burada namazın rekâtları ile namazın içinde farklı bir namaz kılıp kılmadığı konusundaki şüpheyi karşılaştırmıştır. Buradaki şüphenin ortak noktası namazın içinde olmasıdır. Ayrıldıkları noktanın birincisi namazın rekâtlarında olup onu düzeltmek için rükû ya da secde yapacak kadar beklemektir. Kerâbîsî bu durumda sehiv secdesinin gerekmediğini söylemiştir. İkincisi ise farklı bir namaz kılıp kılmadığında şüphelenerek rükû ya da secde edecek kadar beklemektir. Kerâbîsî bu durumda sehiv secdesinin gerektiğini söylemiştir.

1.2.15. İki Rekât Nafîle Namaz Kılan ile Seferde Dört Rekât Farz Namazı İki Rekât Kılanın Selam Verdikten Sonra Namazı Dört Rekâta Tamamlamaları

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İki rekât nafîle namaz kılan kimse kıldığı namazda yanılıp selam verdikten sonra sehiv secdesi yaparsa bu namazı dört rekâta tamamlaması caiz değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Yolcu (misafir) iki rekât farz namaz kılarken yanılırsa bu yanılığdan dolayı sehiv secdesi yaptığı esnada ikamete niyet ederse iki rekât farz namazı dört rekâta tamamlaması gerekir.¹⁵⁹

B-Tahlil

Kerâbîsî burada iki rekât kılınan nafîle namaz ile yolcunun dört rekât farz namazı iki rekât kılmasını karşılaştırmıştır. Karşılaştırılan bu iki meselenin ortak nokta-

¹⁵⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 44-45.

¹⁵⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 45.

ları her iki namazın iki rekât olması ve ikinci rekâta selamla bitmeleridir. Ayrıldıkları noktaları ise birinin nafilî namaz olması diğèrinin ise farz namaz olmasıdır. İki rekât kılınan nafilî namazda selam yerinde verilmiş ve namazdan çıkılmıştır. Bundan dolayı devamında dört rekâta tamamlanması caiz değildir. Yolcu, dört rekâtlık farz namazı iki rekât olarak kıldığında yanılırsa tahiyyattan sonra sehiv secdesi için selam verir. Bu esnada ikamete niyet ederse namazı dört rekâta tamamlaması farz olur. Bu durumda ikinci rekâta verdiği selamı yerinde vermemiştir. Bundan dolayı namazını dört rekâta tamamlaması gerekir.

1.2.16. Kaza Namazlarını Cemaatle Kılmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Vaktin dışında yolcunun mukime uyması sahih değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Vaktin dışında mukimin yolcuya uyması sahihtir.¹⁶⁰

B-Tahlil

Vaktin içinde yolcu mukime uyduğu zaman iki rekât namaz dört rekât namaza dönüşür. Vaktin dışında yolcunun dört rekât farz namazı iki rekât olarak kılması gerekir.

Yolcunun ikamete niyet etmesi, mukim olan imama uyan yolcunun namazını dört rekâta tamamlamasından daha kuvvetlidir. Çünkü yolcu dört rekât farz namazda, mukim imama uyarsa namazı bozduğunda namazını iki rekât kılar. İkamete niyet ettikten sonra namazı bozduğu zaman bu durumda namazı dört rekât olarak kılması gerekir.

Vaktin dışında yolcunun mukim imama uyması durumunda iki rekât farz namazı dört rekât kılacağı için mukim imama uyması caiz değildir. Vaktin içinde ya da dışında mukimin yolcuya uyması durumunda mukimin namazı iki rekâta dönüşmeyeceği için bu caizdir.

¹⁶⁰ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 45-46.

1.2.17. İmamın Sehiv Secdesi ya da Tilavet Secdesi Yapması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İmam yanlışlığı (sehiv secdesi gerektirecek) namazda abdesti bozulduğu zaman, arka saftan birini imamlığa geçirmesi durumunda imamın yerine geçen kimse, namazda sehiv secdesi gerektirecek davranışta bulunursa bu namaz için tek sehiv secdesi yeterlidir.

İkinci mesele ise şöyledir: İmam secde ayeti okuyup tilavet secdesi yapar sonra abdesti bozulursa, arka saftan yerine geçen kişide secde ayeti okuduğu zaman tilavet secdesi yapar.¹⁶¹

B-Tahlil

Kerâbîsî burada imamın abdesti bozulduğunda yerine geçenın sehiv ve tilavet secdelerini karşılaştırmıştır. İki örneğin ortak noktası imamın abdestinin bozulduğunda yerine arka saftan birinin geçmesidir. Ayrıldıkları nokta ise imam yanlışlığında yerine geçen kimsede yanlışlığında bir sehiv secdesi yeterlidir. Çünkü sehiv secdesi, yapılan hatayı telafi etmek içindir. Abdesti bozulan imamın yerine geçen kişinin yaptığı sehiv secdesi hem kendi hem de yerine geçtiği imamın yaptığı hatayı telafi etmesi için yeterlidir.

İmam tilavet secdesi okuduğu zaman arka saftan yerine geçen kimsede tilavet secdesi okuduğu zaman ayrı ayrı tilavet secdesi yapmaları gerekir. Çünkü tilavet secdesi herhangi bir hata ya da yanlışlığı telafi etmek için değildir. Tilavet secdesi okunan secde ayetinden dolayı yapılır. Bundan dolayı abdesti bozulan imam okumuş olduğu secde ayeti için secde yapar. İmamın yerine geçen kişi de okumuş olduğu secde ayeti için secde yapar.

¹⁶¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 47.

1.2.18. Binek Üzerinde Giderken Secde Ayeti Okuyanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Binekle giderken namaz kılan kimse üç ve daha fazla secde ayeti okuması durumunda bir secde yapması yeterlidir.

İkinci mesele ise şöyledir: Binekte giderken secde ayeti okuyan kimse her bir secde ayeti için ayrı secde yapar.¹⁶²

B-Tahlil

Kerâbîsî binekte giderken namaz kılan kimsenin okumuş olduğu secde ayetleri ile binekte giderken namaz kılmayanın okumuş olduğu secde ayetlerini karşılaştırmıştır. Binek üzerinde giderken namaz kılan kimse aynı secde ayetini farklı yerde okumasıyla bir secde yapar. Çünkü namazın hükümde bir olması mekânda da bir olması demektir. Namazın dışında binek üzerinde giderken okunan secde ayeti farklı yerlerde okunan secde ayeti gibidir. Bundan dolayı her bir secde ayeti için ayrı secde yapılır.

1.2.19. Namaz Kılanın Namaz Kılmayan Şahıstan Secde Ayeti Duyması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Namaz kılan kimse, namazın dışındaki birinden secde ayeti işittiği zaman bir secde yapması yeterlidir. Bu kimse secde yaptıktan sonra abdesti bozulduğu zaman tekrar abdest alıp namazına kaldığı yerden devam eder. Bu esnada tekrar namazda olmayan birinden secde ayeti işittiği zaman namazını bitirdikten sonra tilavet secdesini yapar.

İkinci mesele ise şöyledir: Binek üzerinde giderken namaz kılan kimse namazda olmayan birinden secde ayeti işitirse, secde yaptıktan sonra tekrar aynı secde ayetini okuduğu zaman başka secde yapmaz.¹⁶³

¹⁶² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 48.

¹⁶³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 48-49.

B-Tahlil

Kerâbîsî burada normal namaz kılan kimse ile binek üzerinde namaz kılan kimsenin namaz kılmayan şahıstan secde ayetini işitmesini karşılaştırmıştır. İki meselenin ortak noktası namaz kılan iki kimsenin, namaz dışındaki birinden secde ayeti işitmeleridir. Ayrıldıkları nokta abdesti bozulan kimsenin birinci secde ayeti ile ikinci secde ayeti arasına abdest alma faslı girmiştir. Bundan dolayı namaz kılmayan birinden duymuş olduğu her bir ayet için ayrı secde yapar. Binek üzerinde namaz kılan kimse ilk ve ikinci secde ayetini fasıla olmadan aynı namazda duymasından dolayı bir secde yapması yeterlidir.

1.2.20. Kaza Namazında Tertibe Uymak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kişinin vaktin evvelinde kaza namazını kıldıktan sonra vaktin namazını kılması vaciptir. Kaza namazından önce vaktin namazını kılması caiz değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Vaktin sonunda, vaktin namazını kıldıktan sonra kaza namazı kılması vaciptir.¹⁶⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî burada kaza namazlarının vaktin evvelinde ve sonundaki tertibini ele almıştır. Burada ortak nokta kaza namazı olmasıdır. Ayrıldıkları nokta ise iki tanedir. Birinci vaktin evvelinde vakit namazından önce kaza namazını kılmak vaciptir. Çünkü vaktin namazını kılmak için geniş vakit vardır. İkinci ayrıldıkları nokta vaktin sonunda vaktin dar olmasından dolayı vaktin namazını önce kılmak farzdır. Çünkü namazı vaktinin dışında kılmak büyük günahlardandır.

¹⁶⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 49.

1.2.21. Hastanın Namazda Kibleye Dönmesi ile Ölmek Üzere Olan Kimse- nin Kibleye Çevrilmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Oturmaya güç yetiremeyen hasta, sırt üstü kibleye ayaklarını uzatır ve güç yetirebildiği kadar kibleye dönerek namazını kılar.

İkinci mesele ise şöyledir: Mezarda ölü kibleye çevrilir. Ölmek üzere olan hasta sağ yanı üzerine yatırılır.¹⁶⁵

B-Tahlil

Allah Kur'an'ı Kerimde namaz kılarken kibleye dönmeyi farz kılmıştır.¹⁶⁶ Namaz kılan kimse hasta olmasından dolayı kibleye tam dönemiyorsa gücü yettiği kadar kibleye döner. Hiç dönemiyorsa oturup kibleye ayaklarını uzatarak namazını kılar. Buna da güç yetiremiyorsa kibleye ayaklarını uzatıp yatarak namazını kılar.

Kerâbîsî burada hasta kimsenin namaz kılarken kibleye dönmesi ile ölmek üzere olan hasta ya da mezara ölüyü koyarken kibleye çevirmenin birleştikleri nokta ile ayrıldıkları noktayı zikretmiştir. Birleştikleri nokta kibleye dönmeleridir. Ayrıldıkları nokta ise hasta kimsenin gücü yettiği ölçüde kibleye dönerek namaz kılmasıdır. Ölmek üzere olan kimse ile kabirdeki ölüyü sağ yanı üzere kibleye çevirmedi.

1.2.22. Harp Meydanında Ölen Kimsenin Yıkanması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Harp meydanında gözü ve kulağı kanamış olan ölü yıkanmaz.

¹⁶⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 49-50.

¹⁶⁶ Allah Teâlâ Bakara Suresinin 144. Ayeti Kerimesinde, “*Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin. Kuşku yok ki kendilerine kitap verilenler bunun rablerinden gelmiş bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.*” buyurmuştur.

İkinci mesele ise şöyledir: Kan burun, penis ya da makattan gelirse o zaman yıkanır.¹⁶⁷

B-Tahlil

Kan, göz ve kulaktan herhangi bir darbe almadan çıkmaz. Kan eğer göz ve kulaktan gelirse bu durumda darbe ile öldürülmüştür ve şehit olmuştur. Harp meydanında ölen kimse şehit olacağından dolayı yıkanmaz.

Kan, burun ve penisten herhangi bir darbe almadan çıkabilir. Bu durumda kişinin bir darbe nedeniyle ölümü kesin değildir. Bundan dolayı ölen kimse şehit hükmü almadığı için yıkanır.

1.2.23. Gusül ya da Namaz Abdesti Olmadan Cuma Namazı Hutbesi Dinleyeninin Cuma Namazı Kıldırması

Sözlükte “bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma” anlamına gelen hutbe, dinî literatürde başta cuma ve bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin icrası esnasında irat edilen, genelde vaaz ve nasihati içeren konuşmayı ifade eder.¹⁶⁸

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Hutbeden sonra imamın abdesti bozulursa, imam cemaatten birine namaz kıldırmasını söyler. Namaz kıldırarak kişi, hutbeyi cünüp olarak dinledikten sonra gusül abdesti almışsa hutbeyi cünüp olarak dinlediği için hutbeyi dinlemiş başka bir kişiye namaz kıldırmasını söyler. Bu durumda namaz kıldırılması istenilen ikinci kişinin cemaate namaz kıldırması caizdir.

İkinci mesele ise şöyledir: Hutbeden sonra imamın abdesti bozulursa, imam cemaatten birine namaz kıldırmasını söyler. Namaz kıldırarak kişi, hutbeyi cünüp olarak dinledikten sonra gusül abdesti almışsa hutbeyi cünüp olarak dinlediği için

¹⁶⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 51.

¹⁶⁸ Mustafa Baktır, “Hutbe”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 18, s. 425-428

başka bir kimseye namaz kıldırmasını söyler. Eğer bu kimse hutbeyi dinlememiş biriye başka kimseye imamın yerine geçmesini söyleyemez.¹⁶⁹

B-Tahlil

Fıkıh âlimleri, “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah’ı zikretmeye koşun”¹⁷⁰ meâlindeki âyette geçen “Allah’ı zikir”den amacın hutbe olduğunu belirtip Resûlullah’ın hutbesiz cuma namazı kıldırılmamasını ve “Namazı benim nasıl kıldığımı görüyorsanız öyle kılın”¹⁷¹ emrini dikkate alarak cuma hutbesinin farz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁷²

Kerabisi burada cuma namazının hutbesini dinleyen ve dinlemeyen kişilerin cuma namazını kıldırmasını karşılaştırmıştır. Hutbe cumanın şartlarından biridir. Cuma namazı kıldırılacak kişinin imam olabilmesi için hutbeyi dinlemesi gerekir. İmamın abdesti bozulduğu zaman imamlığa, hutbeyi dinlemeyen birini geçirirse bu kimse Cuma namazının bütün şartlarını taşımadığı için imamın yerine cuma namazı kıldırması caiz değildir.

1.2.24. Hutbe Dinlemeyen Kimsenin Cuma Namazı Kıldırması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İmam cuma namazına başladıktan sonra abdesti bozulursa yerine hutbeyi dinlemeyen birini geçirdiği zaman bu kişi cemaate namaz kıldırır.

İkinci mesele ise şöyledir: Hutbe dinlemeyen kimsenin Cuma namazı kıldırması caiz değildir.¹⁷³

¹⁶⁹ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 51-52.

¹⁷⁰ el-Cum’a 62/9

¹⁷¹ Buhari, *es-Sahih*, “Ezan”, 18.

¹⁷² Mustafa Bakır, “Hutbe”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 18, s. 425-428.

¹⁷³ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 52.

B-Tahlil

Kerâbisî burada imamın abdesti bozulduğu zaman hutbe dinlemeden imama uyan kimsenin, imamın yerine geçip Cuma namazı kıldırması ile hutbe dinlemeden Cuma namazı kıldırın kimsenin durumunu ele almıştır. Meselenin ortak noktası Cuma namazı kıldırma noktası ise Cuma namazının hutbesini dinlemeden imama uyan kimsenin imam Cuma namazını kıldırırken abdesti bozulduğu zaman imamın yerine geçip Cuma namazını kıldırması caizdir. Cuma namazının hutbesini dinlemeden Cuma namazı kıldırma caiz değildir. Çünkü hutbe Cuma namazının şartlarından¹⁷⁴

1.2.25. İlk ve Son Oturuşta Ayağa Kalkanın Durumu

Kerâbisî burada namazın vaciplerinden olan ilk oturuş ile namazın farzlarından olan son oturuşta ayağa kalmayı karşılaştırmıştır.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Namaz kılan kimse birinci oturuşta yanılıp ayağa kalkarsa tekrar geri dönmez.

İkinci mesele ise şöyledir: Son oturuşta yanılarak ayağa kalkan kimse tekrar oturur tahiyatı okur sağına selam verip sehiv secdesi yapar.¹⁷⁵

B-Tahlil

Peygamber efendimiz ilk oturuşu yapmadan üçüncü rekâta kalktığı zaman uyarıldığında birinci oturuşa dönmemiştir. Ama son oturuşu yapmadan beşinci rekâta kalktığı zaman uyarıldığında son oturuşa dönmüştür.

Üçüncü rekâta kalkmak farz, oturmak ise vaciptir. Üçüncü rekâta ayağa kalkınca farzı yerine getirmiş vacibi terk etmiş olur. Bundan dolayı yanılarak oturmadan ayağa kalktığı üçüncü rekâttan, tekrar vacip olan oturuşa dönmez. Kalktığı üçüncü

¹⁷⁴ Merginani, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti 'l-mübtedi*, c. 1, s. 99.

¹⁷⁵ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 52-53.

rekâttan namaza devam eder. Namazın vacibi olan ilk oturuşu terk ettiği için sonunda sehiv secdesi yapar. Son oturuşu yapmak farzdır beşinci rekâta kalkılmaz yanılarak son oturuşu yapmadan ayağa kalkarsa, farz olan oturuşa geri döner. Namazın farzlarından olan son oturuşu geciktirdiği için namazın sonunda sehiv secdesi yapar.

1.2.26. Namazda İlk ve Son Oturuşta Tahiyat Okumadan Ayağa Kalkanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Dördüncü rekâta oturduktan sonra tahiyat okumadan beşinci rekâta kalkan kimse tekrar oturur ve tahiyatı okur.

İkinci mesele ise şöyledir: İkinci rekâta oturan kimse tahiyatı okumadan üçüncü rekâta kalkarsa bu durumda tekrar oturmaz.¹⁷⁶

B-Tahlil

Dördüncü rekâta oturduktan sonra yanılarak tahiyat okumadan beşinci rekâta kalkan kimse farz olan son oturuşu yapması ve vacip olan tahiyatı okuması için oturması gerekir. Oturduğunda tahiyatı okur, sağa selam verip sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar.

İkinci rekâta oturup, vacip olan tahiyatı yanılarak okumadan ayağa kalkan kimse farz olan kıyamı yerine getirir. İlk oturuşta tahiyatı okumak vacip olduğu için sehiv secdesi ile telafi eder.

1.2.27. Hayızlı Kadın ile Cünüp Kimsenin Secde Ayeti Okuduğunda ya da Duyduğunda Yapması Gereken

Sözlükte “suyun akıp taşması, kanın akması” anlamlarına gelen hayız (hayz) kelimesi, fıkıh terimi olarak ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli

¹⁷⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 53.

aralıklarla akan kanı ifade eder. Kadınlarda ergenlikten menopoza kadar görülen bu fizyolojik olaya “hayız (menstruation) hali” denilir.¹⁷⁷

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Cünüp kimse secde ayeti okuduğunda ya da duyduğunda gusül aldıktan sonra tilavet secdesi yapar.

İkinci mesele ise şöyledir: Hayızlı kadın secde ayeti okuduğunda ya da duyduğunda tilavet secdesi yapmaz.¹⁷⁸

B-Tahlil

Cünüp kimse ile hayızlı kadın arasındaki ortak nokta iki durumda ibadet yapmanın haram olmasıdır. Ayrıldıkları nokta ise cünüp kimse vakit girdikten sonra yıkanır namazını kılar. Üzerine vacip olan tilavet secdesini yapar. Hayızlı olan kadın namaz vaktinin girmesiyle gusül abdesti alması farz değildir. Çünkü gusül abdesti alması onu hayızlı olmaktan çıkarmaz. Bundan dolayı namaz kılması farz olmadığı gibi tilavet secdesi yapmasında üzerine vacip değildir

1.2.28. Hayız ve Nifasın En Az Sınırı

Sözlükte “kadının doğum yapmasının ardından rahmin ve yumurtalıklarının normal hale dönmesi için gerekli olan süre” anlamındaki nifâs kelimesi, fıkhıta doğum sebebiyle kadının döl yolundan gelen kanı ve doğum sonrasında kadının bazı özel hükümlere tâbi olmasını ifade eden bir terimdir.¹⁷⁹

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Nifasın en az sınırı yoktur ve belirlenemez.

¹⁷⁷ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 17, s. 51-53.

¹⁷⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 53.

¹⁷⁹ Hacı Mehmet Günay, “Nifas”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 33, s. 79-81.

İkinci mesele ise şöyledir: Hayızın en az sınırı belirlenebilir.¹⁸⁰

B-Tahlil

Hayız ve nifasın ortak noktası iki kanında rahimden geliyor olmasıdır.

Ayrıldıkları nokta ise nifas doğumundan sonra rahimden gelen az ya da çok olan kandır. Bundan dolayı nifasa en az sınırı konulmaz.

Rahimden üç günden fazla kan akması onun hayız kanı olduğunu gösterir. Ama rahimden gelen kanın üç günden az akması burundan kan gelmesi gibi bir akıntı olduğunu ve hayız kanı olmadığını gösterir.

1.2.29. Daru'l-harbe Kur'an'ı Kerim ya da Kur'an Ayetlerini Götürmek

Daru'l-harb: İslâm hukukunda “İslâm dışı bir yönetimin hâkimiyeti altındaki ülke” anlamında kullanılır.¹⁸¹

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir ya da iki kişinin daru'l-harbe Kur'an'ı götürmesi caiz değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir ya da iki ayeti daru'l-harbe götürmesi caizdir.¹⁸²

B-Tahlil

Burada Kur'an-ı Kerim ile birkaç ayeti kerimenin daru'l-harbe götürülmesi karşılaştırılmıştır. Kur'an'ı Kerimin saklanması zor olmasından dolayı düşmanın eline geçme ihtimali vardır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerimin hafife alınması hatta yakılıp yırtılması korkusundan dolayı daru'l-harbe götürülmesi caiz değildir.

Kur'an'ı Kerimin birkaç ayetini saklamanın kolay olmasından dolayı daru'l-harbe götürülmesinde herhangi bir sıkıntı yoktur. Çünkü götürülen Kur'an ayetleri-

¹⁸⁰ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 54.

¹⁸¹ Ahmet Özel, “Daru'l Harb”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. 8, s. 536-537.

¹⁸² Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 54.

nin yakalanma ihtimali olmayacağı için hafife ya da alaya alma korkusu olmayacaktır.

1.2.30. Kıyamda Tahiyat Okuyan ile Teşehhütte Kur'an Okuyanın Sehv Secdesi Yapması

A- Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Münteha¹⁸³ kitabının oturarak namaz kılma bahsinde “oturarak namaz kılan kimse kıyam durumunda tahiyatı okuduğu zaman sehv secdesi yapmaz” denilmiştir.

İkinci mesele ise şöyledir: Oturarak namaz kılan kimse teşehhüt mahallinde Kur'an okuduğu zaman sehv secdesi yapar.¹⁸⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî burada oturarak namaz kılan kimsenin kıyam halinde tahiyatı okuması ile teşehhüt halinde Kur'an okumasını karşılaştırmıştır. İki meselenin ortak noktası oturarak namaz kılmadır. Ayrıldıkları nokta ise oturarak namaz kılan kimse tahiyatı kıyam mahallinde okuduğu zaman sehv secdesi yapması vacip değildir. Oturarak namaz kılan kimse teşehhüt mahallinde Kur'an okuduğu zaman sehv secdesi yapar. Çünkü Kur'an-ı ayakta okumak farzdır teşehhüt mahallinde Kur'an okunmaz. Teşehhüt mahallinde tahiyatı okumak vaciptir.

1.2.31. Namaz Kılan Kimsenin Zan ile Hareket Etmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Cami'de namaz kılarken abdestinin bozulduğunu zanneden kimse abdest almaya yönelse camiden çıkmadan abdestinin bozulmadığı kanaatine vardığı zaman namazına kaldığı yerden devam eder. Na-

¹⁸³ Hâkim eş-Şehid Ebi'l-Fadl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed'in Hanefî fikhına dair yazmış olduğu eser. 334 yılında şehit edilmiştir (Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 54).

¹⁸⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 54-55.

mazını tamamladığını sanan kimsenin namazını tamamlamadığının farkına vardığı zaman namazını tamamlaması gibi.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir kimse elbisesinde necaset olduğunu zanneder ve temizlemek için giderse sonra elbisesinde necasetin olmadığına kanaat getirirse ya da abdesti olmadığını zanneder ve abdest almak için giderse, sonrada abdestinin olduğuna kanaat getirirse, namaza kaldığı yerden devam edemez. Namazı tekrar iade eder.¹⁸⁵

B-Tahlil

Namazda abdestinin bozulduğunu zanneden kimse namazdan çıkma kastı, yeme, içme olmaksızın, dünya kelamı konuşmadan namazını tamamlamak için abdest almaya giderse camiden çıkmadan abdestinin olduğuna kanaat getirdiği zaman namazı bozulmaz.

Abdestinin olmadığını zanneden ya da elbisesinde necaset olduğunu zanneden kimse namazdan çıkma kastı ile abdest almaya ya da elbisesini temizlemeye gittiği zaman namazı bozulur.

1.2.32. Namazda Abdesti Bozuldu Zannı ile Camiden Çıkmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Camide namaz kılan kimse abdestinin bozulduğunu zannetse sonra abdestinin bozulmadığına kanaat getirirse, camiden çıkmadığı sürece namazına kaldığı yerden devam eder.

İkinci mesele ise şöyledir: Camide namaz kılan kimse abdestinin bozulduğunu zannetse sonra abdestinin bozulmadığına kanaat getirirse, camiden çıkmışsa namazına kaldığı yerden devam etmesi caiz değildir.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 55.

¹⁸⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 55-56.

B-Tahlil

Mescidin tamamı tek bir mekân hükmünde olduğu için abdesti bozulduğu zannıyla namazdan ayrılan kimse mescitten çıkmadan abdestinin bozulmadığına tam kanaat getirirse namazı bozulmaz. Bundan dolayı namazına kaldığı yerden devam edebilir.

Namazda abdesti bozuldu zannıyla camiden çıkan kimse caminin dışında abdestinin bozulmadığına kanaat getirirse namazına kaldığı yerden devam etmesi caiz değildir. Çünkü mekânlar değişmiş ve namazı bozulmuştur.

1.2.33. Başladıktan Sonra Bozulup Vacibe Dönüşen Nafile Namazı, Nafile Namaz Kılan İmamın Arkasında Kılmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Öğle namazının farzını kılan kimsenin arkasında nafile namaza niyet edip bozan kişi daha sonra bozup üzerine vacip olan nafile namazı başka bir öğle namazının farzını kılan kişinin arkasında kılması caizdir.

İkinci mesele ise şöyledir: İki rekâtlı nafile namazda imama uyan kimse, namazını bozarsa bu durumda bozduğu nafile namaz vacip olur. Bozduktan sonra vacip olan nafile namazı, nafile namaz kılan birinin arkasında kılması caiz değildir.¹⁸⁷

B-Tahlil

Kerâbîsî burada farz namaz kılan kimseye uyararak, nafile namaz kılan kimsenin namazını bozması ile nafile namaz kılan kimseye uyararak, nafile namaz kılan kimsenin bozduğu namazı karşılaştırmıştır. Ortak nokta imamın arkasında nafile namazın bozulmasıdır. Farklı nokta farz namaz kılan kimsenin arkasında nafile namazı bozma ile nafile namaz kılan imamın arkasında nafile namazı bozmadır. Farz namaz kılan imamın arkasında nafile namazı bozan kimse, bozduğu nafile namazı vacip namaza

¹⁸⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 56.

dönüştüğü için tekrar cemaatle kılmak istediği zaman aynı vaktin farzını kılan kimsenin arkasında kaza eder. Nafile namaz kılan imamın arkasında, kıldığı nafile namazı bozan kimse, bozduğu namaz vacip namaza dönüştüğü için kaza yaparken nafile namaz kılan kimsenin arkasında kaza yapması caiz değildir. Çünkü nafile namaz vacip namazdan daha zayıftır. Kuvvetli ibadet zayıf olan ibadeti yapan kimsenin arkasında kılınmaz.

1.2.34. Adak Namazı Cemaatle Kılmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse iki rekât nafile namaz kılmayı adarsa başka bir kişide iki rekât nafile namaz kılmayı adarsa biri diğerine uyararak cemaatle adadıkları namazları kıldıkları zaman imama uyanın namazı caiz olmaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir kimse iki rekât namaz kılmayı adarsa, başka bir kimsede “senin üzerine vacip kıldığın iki rekâtı kendime adıyorum” derse, biri diğerine imam olduğu zaman namazları caizdir.¹⁸⁸

B-Tahlil

Kerâbisî burada sureten birbirine benzer hükmen birbirinden farklı olan iki meseleyi karşılaştırmıştır. İki rekât nafile namaz adayan iki kimse ayrı ayrı nafile adadıkları için iki farklı namaz üzerlerine vacip olmuştur. Bu namazlar farklı iki vacip namaz olduğu için biri diğerine uyararak cemaatle bu namazı kılmaları caiz değildir.

İki rekât nafile namaz adayan kimsenin adadığı nafile namazın aynısını adayan kimsenin namazları aynı olduğu için biri diğerine imam olarak cemaatle adadıkları namazı kılmaları caizdir. Çünkü her ikisinin adanmış oldukları nafile namaz aynıdır. Bundan dolayı cemaatle kılmaları caizdir.

¹⁸⁸ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 56-57.

1.2.35. Bozulan Nafile Namazı Cemaatle Kılmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İki kimse evlerinde öğle namazının farzını kılıp camiye geldikleri zaman camide öğle namazı kıldırın imama uyarırsa bu kıldıkları nafîle namaz olur. Şayet imam selam vermeden namazdan çıktıkları zaman namaz üzerlerine dört rekât olarak vacip olur. Üzerlerine vacip olan bu namazı biri diğerine imam olarak kılabilirler.

İkinci mesele ise şöyledir: Şayet bu iki kimse (evlerinde öğle namazının farzını kılıp camiye gelen) tek başına nafîle namaz kılan kimseye uydukları zaman namazlarını bozarlarsa daha sonra bozdukları namazı biri diğerine imam olarak beraber kılsalar imamın namazı olur imama uyanın namazı olmaz.¹⁸⁹

B-Tahlil

Kerâbîsî, evde öğle namazının farzını kılan iki kimsenin camiye gidip imamın arkasında öğle namazının farzını tekrar kılmak istemeleri durumunda imamın arkasında kıldıkları öğle namazının dört rekât nafîle namaz olacağını söylemiştir. Bu iki kimse imamın arkasında kıldıkları namazı bozdukları zaman bu namaz vacip namaza dönüşür. Üzerlerine vacip olan bu namazı cemaatle kılmak istedikleri zaman biri diğerine uyararak cemaatle kılabilirler. Ama bu iki kişi nafîle namaz kılan imama uydukları zaman bu namazı bozarlarsa bozdukları bu namaz üzerlerine vacip olur. Bu namazı birbirlerine uyararak cemaatle kılmaları caiz değildir. Çünkü bu kimseler aynı nafîle namazı kılmadıkları için kıldıkları namaz farklı nafîle namaz olur. Farklı nafîle namaz bozulduğu zaman kazası iki farklı vacip olur. Farklı vacipleri cemaatle kılmak caiz değildir.

¹⁸⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 57.

1.3. ZEKÂT BÖLÜMÜ

1.3.1. Zengin Zekât Memuruna Zekât Vermesi

Sözlükte “artma, artıma ve bereket” manalarına gelen zekât, terim olarak Kur’an’da bildirilen kimselere verilmek üzere dinen zengin sayılan müslümanların malından alınan belli payı ifade eder. Örfte bu payın maldan verilmesi işlemine de zekât denilir.¹⁹⁰

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Sermaye sahibi, zekât toplayıcıya “yemin ederek zekâtımı başka bir zekât toplayıcıya verdim” dediği zaman başka zekât toplayıcı varsa, belge getirsin ya da getirmesin sözüne inanılır.

İkinci mesele ise şöyledir: Zekât vermesi gereken zengin kimse, zekât memuruna “zekâtımı başka bir zekât memuruna ya da fakirlere verdim” dediği zaman başka bir zekât toplayıcı memur yoksa ona inanılmaz.¹⁹¹

B-Tahlil

Zekât, sahibinin elinde emanet bir maldır. Emanetçi kimsenin emaneti sahibine verdiğini söylemesi gibi sermaye sahibi zekâtını verilmesi gereken zekât memuru ya da fakirlere verdiğini söylerse sözüne güvenilir. Şayet bir tane zekât toplama memurunun olduğu durumlarda zekâtını başka bir zekât toplama memuruna verdiğini söyleyen kimseye inanılmaz.

1.3.2. Üzerinden Bir Yıl Geçmiş Olan Bin Dirhemin Zekâtını Vermek

Dirhemin ağırlık ve para birimi olarak kullanılışı çok eskiye dayanır.¹⁹²

¹⁹⁰ Mehmet Erkal, “Zekât”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c.44, s. 207-209.

¹⁹¹ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 58.

¹⁹² Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c.9, s. 368-371.

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bin dirhemi olan kimse, üzerinden bir yıl geçtikten sonra bin dirhemle ticaret için köle satın alırsa sonra köle ölürse, ondan bin dirhem zekâtı düşer.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir kimsenin bin dirhemi olup üzerinden bir yıl geçtikten sonra bin dirhemle hizmet için köle satın alırsa bu kimsenin zekât vermesi gerekir.¹⁹³

B-Tahlil

Bin dirheminin üzerinden bir yıl geçen kimse ticaret için köle satın aldığı zaman kölesi ölürse zekât vermez. Çünkü bin dirhem üzerinden bir yıl geçtiği zaman bin dirhemini kaybeden kimsenin durumundadır. Malını kaybeden kimseden zekât düşer. Çünkü zekât verecek malı kalmamıştır.

Şayet üzerinden bir yıl geçen bin dirhemle hizmet için köle satın alırsa zekât üzerinden düşmez. Çünkü bin dirheme zekât farz olduktan sonra bu parayı hizmet için aldığı köleye dönüştürmüştür. Zekât bin dirheme ve bin dirhem dönüştüğü mala farz olmuştur. Bu durumda zekâtını vermesi gerekir.

1.3.3. Alacakların Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Başkasından bin dirhem alacağı olan kimse, zekâtını vermek isterse, alacağı borcun zekâtını, alacağı borcundan, alacak olduğu kişiye verebilir.

İkinci mesele ise şöyledir: Alacağı borcunu, alacağı başka bir borcun ya da elinde bulunan nakit paranın, zekâtı olarak sayması caiz değildir.¹⁹⁴

¹⁹³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 58-59.

¹⁹⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 59-60.

B-Tahlil

Kerâbisî burada alacağı borcun zekâtını vermekle, başka bir alacağı borcun zekâtını karşılamıştır. Meselenin ortak noktası alınacak borcun zekâtı olmasıdır. Ayrıldığı nokta ise alacağı borcun zekâtını alacağı paradan alacağı kişiye vermenin caiz olmasıdır. Farklı bir kişiden alacağı borcun zekâtını farklı kişiden alacağı borca zekât sayması ya da nakit parası için alacağı borcu zekât sayması caiz değildir.

1.3.4. Öşür¹⁹⁵ Toplayan Memurun Müslümandan Öşür Gayri Müslimden Haraç Alması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Müslüman, öşür toplayan memurun yanından geçtiği zaman öşür toplayan memur, müslümandan ilk geçtiğinde öşür alır, ikinci geçtiğinde öşür almaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Öşür toplayan memur yanından harbi (gayri müslim) her geçtiğinde harbiden haraç¹⁹⁶ alır.¹⁹⁷

B-Tahlil

Kerâbisî burada Müslümandan öşür alınması ile harbiden (gayri müslim) haraç alınmasını karşılamıştır. Amil (öşür toplayan) Müslümanın malından bir defa öşür alır. Öşür almış olduğu üründen ikinci defa öşür alması caiz değildir.

Harbiden haraç Müslüman ülkeden aldığı güvenlik bedeli (eman) karşılığında alınır. Müslüman ülkeye girmek için her izin istediğinde ondan haraç alınır.

¹⁹⁵ Sözlükte “onda bir” anlamına gelen öşür fıkıhta toprak ürünlerinden tahsil edilen zekâtı ifade eder. (Mehmet Erkal, “Öşür”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, Cilt 34, s. 100-103).

¹⁹⁶ Anlaşma ya da galip gelmekle fethedilip yerli gayri müslim halka veya diğer gayri Müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Bu çeşit araziden, ya ürününe göre veya uygun görülecek belli bir miktarda haraç adıyla vergi alınır. (Ömer Nasuhi Bilmen, “Haraç”, *Büyük İslam İlmihali*, s.354).

¹⁹⁷ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 60-61.

1.3.5. Ticaret Mallarının Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse miras ya da hibe yolu ile mal sahibi olduğu zaman ya da hizmetinde cariyesi olursa bunları satmadığı sürece bunlar ticaret malı olmaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir kimsenin ticaret için cariyesi olduğu zaman bu cariye satmayıp fidye olarak alıkoysa, kendisi için çalıştırıp, hizmetinde kullanırsa, bu durumda cariyeden dolayı zekât vermesi farz değildir.¹⁹⁸

B-Tahlil

Bir kimse hizmetindeki cariye satmaya niyet edip satmadığı zaman önceki hal üzere kalır. Sadece cariye satmaya niyet etmekle, cariye ticaret malı olmaz. Bu durum sefere çıkmaya niyet edip çıkmayan kimsenin durumu gibidir. Yolculuğa çıkmadığı sürece sefere niyet etmekle seferi olunmaz.

Ticaret için cariyesi olan kimse cariye kendine hizmet etmesi için çalıştırdığı zaman artık cariye ticaret için olmaz. Çünkü cariye satmaktan vazgeçmiş olması ile artık cariye ticaret malı değildir. İkamete niyet eden kimsenin seferiliğinin kalkması gibi.

1.3.6. Zekât Sorumluluğu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse, başka bir kimseye, bin dirhem hibe ettiği zaman bir yıl geçtikten sonra hibe ettiği bin dirhemi geri alırsa, hibe olunan kişiden zekât düşer.

¹⁹⁸ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 61-62.

İkinci mesele ise şöyledir: Bir kimse, bin dirhem karşılığında mal satıp parasını aldığı zaman aradan bir yıl geçtikten sonra sattığı malı geri alıp, bin dirhemi geri verirse, bu kimseden zekât sorumluluğu düşmez.¹⁹⁹

B-Tahlil

Kerâbisi burada hibe edileni, bir yıl geçtikten sonra geri almakla, alışveriş yapılarak alınan bir şeyin bir yıl sonra geri iadesi durumunda zekâtın verilip verilmeyeceğini karşılaştırmıştır. Meselenin ortak noktası, bir yıl sonra hibe ettiğini ve sattığını geri almak. Meselenin farklı noktası ise birinde geri alınanın hibe olması diğerinde ise alışveriş malı olmasıdır.

Kişi, hibe ettiği kişiden, hibe ettiğini rızası olmadan bir yıl sonra geri aldığı zaman hibe edilip geri alınan kişiden zekât düşer. Satmış olduğu malı geri verip, üzerinden bir yıl geçtikten sonra nisap miktarına ulaşan dirhemleri geri aldığı zaman zekât vermesi gerekir.

1.3.7. Kişinin Öşür ve Defineyi Çocuklarına Vermesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Defineyi bulan kişinin, definenin beşte birini çocuklarına vermesi caizdir.

İkinci mesele ise şöyledir: Öşrü çocuklarına vermesi caiz değildir.²⁰⁰

B-Tahlil

Kerâbîsî burada kişinin yetiştirmiş olduğu mahsulün zekâtı (öşür) ile bulmuş olduğu defineyi çocuklarına verip veremeyeceğini karşılaştırmıştır. Define daha önce kimsenin olmayan bir maldır. Define bulan kimsenin malı olur. Beşte dördünü bulan kimse alır. Beşte birini de fakir kimselere dağıtır. Bulduğu defineden kişi çocuklarına da verebilir.

¹⁹⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 62.

²⁰⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 63.

Kişi yetiştirmiş olduğu mahsulün zekâtını çocuklarına veremez çünkü öşür define gibi değildir. Definenin bulunmadan önce sahibi yoktu. Öşür verilen maddelerin ise daha önce sahibi öşür veren kişidir. Öşür verilen madde tohum iken mülkiyeti öşür verene aittir. Bu tohumlar tarlada yetişip büyüdüğü zaman onlarda fakirlerin hakkı oluşur, bundan dolayı öşür sahibinin fakir kimselere zekât vermesi farz olur. Kişi çocuklarına bakmakla mükellef olduğu için çocuklarına öşür vermesi caiz değildir.

1.3.8. Kişi Hul'²⁰¹ ve Kasten Öldürmenin Karşılığında Alacağı ile Sulh Yapması Durumunda Aldığının Ticaret Malı Olması ve Miras Kalan Evin Ticaret Malı Olmaması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kişi hul' ve kasten öldürmenin karşılığında alacağı ile sulh yaparsa ve ticarete niyet ederse bu ticaret olur. Örneğin kasten öldürmenin karşılığında ev vermek suretiyle sulha niyet ederse ya da adam karısının kendisine köle vermesi karşılığında, boşayacağını söyleyerek anlaşarsa bu ticaret olur.

İkinci mesele ise şöyledir: Kişiye miras olarak ev kalırsa ve bununla ticarete niyet ettiği zaman bu ticaret olmaz.²⁰²

B-Tahlil

Kerabisi hu'l, diyet akitiyle sulh yaparak mülk edinme ile mirasla mülk edinmeyi karşılaştırmıştır. Hu'l ve diyet akitleri ile mülk edinilir. Bu şekilde sahip olduğu mülk ticaret malıdır. Ticaret malı olduğu için alan kişiye zekât vermesi farz olur.

Miras mülkiyet edinme sebebi değildir. Çünkü miras kalan kimse istese de istemese de sahip olduğu mirasa, kendisi sebep olmadan, mal sahibi olmuştur. Miras

²⁰¹ Fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâlea adı verilir. (Fahrettin Atar, "Muhalea", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, Cilt 30, s. 399-402).

²⁰² Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 63-64.

yolu ile kalan mülk ticaret malı sayılmaz. Çünkü miras karşılıklı yapılan işlem olmadığı için ticaret değildir.

1.3.9. Mehrin²⁰³ Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse bin dirhem mehir karşılığında evlendiği zaman bin dirhemden bir yıl geçtikten sonra duhul olmadan karısını boşarsa, koca mehrin yarısını geri alırsa bin dirhemden zekât sakıt olmaz. Evlendiği kadın bin dirhemden zekâtını vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şöyledir: Kişi ticaret malını mehir verip evlenirse bir yıl geçtikten sonra evlendiği kadından verdiği mehrin yarısını geri alarak boşarsa bu maldan zekât düşmez. Kadın zekâtını verir.²⁰⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî burada dirhem olarak verilip bir sene sonra yarısı alınan mehir ile ticaret malı olarak verilip bir sene sonra yarısı alınan mehri karşılaştırmıştır. Buradaki meselenin ortak yönü beş tanedir. Birincisi kişinin evlendiği kadına mehir vermesi, ikincisi mehrin üzerinden bir yıl geçmesi, üçüncüsü kocanın hanımını boşaması, dördüncüsü boşadıktan sonra verdiği mehrin yarısını geri alması, beşincisi her iki durumda da zekâtın gerekmesidir. Ayrıldıkları nokta iki tanedir. Birincisi verilen mehrin birinde dirhem diğerinde ticaret malı olmasıdır. İkincisi mehir olarak vermiş olduğu dirhemlerle ticaret mallarının yarısını geri almasıdır.

²⁰³ Evlilik esnasında kadına ödenen para veya malı ifade eder. (Mehmet Akif Aydın, “Mehir” *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, c. 28, s. 389-391)

²⁰⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 64.

1.3.10. Ticaret için Alınan Gıda Maddelerinin Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mudarib²⁰⁵ bayramda satmak için gıda maddesi alırsa, üzerinden bir yıl geçtiği zaman zekât vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şöyledir: Sermaye sahibi bayramda ticaret için gıda maddesi satın alırsa zekât verir.²⁰⁶

B-Tahlil

Kerâbîsî mudarib ile sermaye sahibinin (rabbu'l-mal) ticaret için aldıkları gıda maddelerindeki niyetlerini karşılaştırmıştır. Mudarib, satın aldığı gıda maddesini ticaret için aldığına niyet etmesine gerek yoktur. Çünkü mudarabe akdi yapan mudarib aldığı gıda maddelerinde zımnen ticaret yapacağı niyetini taşır. Ama sermaye sahibinin aldığı gıda maddelerinde ticaret yapma zorunluluğu yoktur. Bundan dolayı aldığı gıda maddelerinde ticaret yapmaya niyet etmesi gerekir.

1.3.11. Dinar ve Dirhemde Zekât

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Dinar ve dirhemlerde ticaret niyeti olup olmamasına bakılmaksızın zekât vardır.

İkinci mesele ise şöyledir: Eşyada zekâtın olabilmesi için ticaret niyeti ile alınmış olması gerekir.²⁰⁷

²⁰⁵ Terim olarak bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı ifade eder. İşletmeci tarafa mudârib, sermaye sahibi yatırımcıya rabbü'l-mâl, çalışmaya ise amel adı verilir. (Cengiz Kallek, "Mudarebe", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, Cilt 30, s. 359-363)

²⁰⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 65.

²⁰⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 65.

B-Tahlil

Kerâbîsî burada dinar ve dirhemler ile ticaret mallarındaki zekâtı karşılaştırmıştır. Malda zekâtın olabilmesi için artıcı özellikte olması gerekir. Bu ise iki şekilde olur: Birincisi eşyaya fiyat belirlemekle ikincisi ise ticaret malı olmasıyla olur. Eğer bunlardan biri olmaz ise o malda zekât yoktur. Dinar ve dirhemlerin kendisinin değeri vardır. Çünkü kâr elde etmek için kullanılırlar ve onlarla istenildiği zaman alışveriş yapılabilir. Şayet dinar ve dirhemle altın ve gümüş ticareti yapılırsa o zaman dinar ve dirhem ticaret malı olarak zekâta tabi tutulur. Bu durumda ticaret malı olarak zekâta tabi olması vaciptir. Ticaret yapılan bütün eşyalarda zekât vermek farz olduğu için ticaret yapılan dinar ve dirhemlerde de zekât vermek farzdır.

1.3.12. Elbise Boyayan, Deri Tabaklayan ve Elbise Beyazlatan Kimsenin Aldığı Malzemelerin Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Boyacı ücretle, elbise boyamak için usfur (çöven, kırmızı boya maddesi), zaferan satın alırsa ya da deri tabaklamak için yağ satın alırsa, üzerinden bir yıl geçtiği zaman zekât vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şöyledir: Çamaşır beyazlatıcı (kassar) kimse çamaşırları beyazlatmak için çöven otu, sabun, tuz ve odun aldığı zaman zekât vermesi gerekmez.²⁰⁸

B-Tahlil

Kerâbîsî burada iki mesele arasındaki farkı şu şekilde değerlendirmiştir: Elbise boyama karşılığında ücret almak, satılan ticaret malları karşılığında ücret alma gibi olduğu için boyacının elbise boyaması karşılığında aldığı ücret için zekât vermesi gerekir.

²⁰⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 66.

Çamaşır beyazlatan kişi (kassar) almış olduğu sabun ve çöven otu ile çamaşır-ları beyazlatması karşılığında almış olduğu ücretin zekâtını vermez. Çünkü almış olduğu sabun, çöven otu, vd, değişikliğe uğradığı için temizlik aletlerinin maddi kar-şılığı olmaz. Bunlar çamaşır yıkayanın tokaç ve kazanı gibidir. Bundan dolayı aldığı ücretin zekâtı olmaz.

1.3.13. Kölenin Köleyi Öldürmesi Durumunda Yapılacak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Ticaret için alınmış olan köleyi hata ile başka bir köle öldürürse, öldüren köle öldürülen kölenin yerine satılır.

İkinci mesele ise şöyledir: Ticaret için olan köleyi başka bir köle kasten öldürürse, öldürülen kölenin yerine, köle verilerek ya da mal verilerek sulh yapılır. Bu durumda bunlar ticaret malı olmaz.²⁰⁹

B-Tahlil

Kerâbîsî, bir kölenin ticaret için olan başka bir köleyi hata ya da kasten öldürmesini karşılaştırmıştır. Meselenin ortak noktası kölenin ticaret için olan köleyi öldürülmesidir. Ayrıldıkları nokta ise üç tanedir. Birincisi ticaret yapılan köleyi hata ya da kasten öldürmedir. İkincisi hata ile öldürülen kölenin karşılığında öldüren köle verilir. Köle başka köleyi kasten öldürürse, öldürülen kölenin yerine köle ya da mal verilerek sulh yapılır. Üçüncüsü hata ile öldürülen kölenin yerine verilen köle ticaret için olur. Kasten öldürülen kölenin yerine verilen köle ya da mal ticaret için olmaz.

²⁰⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 66.

1.3.14 Zekât Verirken Niyet Etmek

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Hişam b. Ubeydullah er-Razi, İmamı Muhammed'din "Kişi malının zekâtını senenin sonunda niyet etmeden verirse caiz değildir" dediğini nakletmiştir.

İkinci mesele ise şöyledir: Kişi, keseye zekât niyeti ile koyduğu dirhemleri çıkarıp, zekât vermeye niyet etmeden, bunlar zekâttır dediği zaman bu durumda verdiği dirhemler zekâttır.²¹⁰

B-Tahlil

Burada niyet etmeden verilen zekât ile niyet edilerek verilen zekât karşılaştırılmıştır. Bütün ibadetlerde olduğu gibi zekât ibadetinde de niyet etmek farzdır.²¹¹ Niyet edilerek verilen zekâtın geçerli olduğu, niyet etmeden verilen zekâtın ise geçersiz olacağı bildirilmiştir. Ayrı bir yerde yılsonu zekât vermek için biriktirilen paralar ya da eşyalarda niyet etmeden verilirse zekât yerine geçer. Çünkü onu zekât olarak ayırmak zaten bir niyettir.

1.3.15. Unutulmuş Malların Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İbrahim b. Rüstem el-Mervezi, İmamı Muhammed'in "Bir kimse bilmediği bir kimseye malını emanet bırakırsa yıllar sonra o kimse ile karşılaştığı zaman malını geri alsa geçmiş senelerde zekâtını veremediği malının, zekâtını vermesi farz değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Eğer malını tanıdığı birine emanet edip, senelerce unutursa, hatırladığı zaman malını alıp zekâtını verir.²¹²

²¹⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 66-67.

²¹¹ Peygamber efendimiz "Ameller niyetlere göredir" buyurmuştur. (Buhari, *es-Sahih*, "Bed'ül-Vahy",1)

²¹² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 67.

B-Tahlil

Kerâbisî burada malını tanımadığına emanet eden kimse ile malını tanıdığı kimseye emanet edenin durumu karşılaştırılmıştır. Tanımadığı kimseye malını emanet eden, alamadığı için malını kaybeden kimse gibidir. Malını tekrar bulup alacağı kesin olmadığı için zekât farz değildir. Malını tanıdığına emanet eden kimse hatırladığı zaman alabileceği için zekâtı zimmetinden düşmez. Hatırladığı zaman malını alıp zekâtını vermesi farzdır.

1.3.16 Müslümandan Zekât, Harbiden Haraç Alınması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Müslüman bir kimse öşür toplayan memura, malımın üzerinden bir yıl geçmedi, elimdeki malım borcumu anca karşılar, bu mal benim değil başkasının ya da malım ticaret için değil deyip yemin ettiği zaman inanılır.

İkinci mesele ise şöyledir: Müslüman ülkeye emniyet garantisi ile giren harbi, yukarıda saydıklarımızı söylediği zaman sözüne inanılmaz, malından haraç alınır.²¹³

B-Tahlil

Zekât alabilmek için şartların oluşması gerekir. Müslüman kimse malında zekâtın şartlarının oluşmadığını söylediği zaman sözüne inanılır. Zekât memuru zekât almak istediği zaman mal sahibi şartların oluşmadığını söyleyip zekâtını vermezse, zekât memuru mal sahibine yemin ettirir ve sözüne güvenir.

²¹³ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 67-68.

Müslüman ülkeye emniyet garantisi ile giren harbiden alınan haraç onu ve malını korumamız karşılığında olduğu için her girişinde alınır. Herhangi bir şartın oluşması beklenmez.

1.3.17. Kölelerin Zekâtı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Harbi (Müslüman ülkeye eman ile giren gayri müslim) sahip olduğu köleleri için “Bu köle oğlumdur, bu müdebber kölemdir²¹⁴, bu cariye ümmü veledimdir”²¹⁵ dediği zaman sözüne güvenilir ve ondan bire şey alınmaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Kerâbîsî bazı arkadaşlarından “Harbi’nin kölemi azat ettim ya da müdebber kölem” dediği zaman sözüne güvenilmeyeceğini nakletmiştir.²¹⁶

B-Tahlil

Kerâbîsî iki meseleye şöyle bir açıklama getirmiştir. Kölesi için bu benim oğlumdur ya da müdebber kölemdir diyen kimsenin dediği kimselerin nesebi daru’l-harbte ve daru’l-islamda araştırılır. Eğer söyledikleri doğru ise ondan bir şey alınmaz. Daru’l-harbte kölelerini azat ettiğini söyleyen kimsenin sözüne güvenilmez. Çünkü daru’l-harbte köle azat edilmesi caiz değildir.

²¹⁴ Fıkıhta bir kimsenin kendi ölümüne bağlı olarak kölesini/câriyesini âzat etmesini ifade eder. Kölesini âzat eden kimseye müdebber, âzat edilen köleye/câriyeye müdebber/müdebberine denir. (Fahrettin Atar, “Tedbir”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, Cilt 40, s.258-259)

²¹⁵ Fıkıh terimi olarak kişinin câriyesini hamile bırakmasıyla başlayan ve câriyenin hürriyete kavuşmasıyla sonuçlanan hukukî süreci ifade eder. Efendisi tarafından hamile bırakılan câriyeye “ümmüveled” denir. (Hamza Aktan, “İstilah”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, Cilt 23, s. 361-362)

²¹⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 68-69.

1.3.18. İslam Ülkesine Emanla Giren Gayri Müslim Kimsenin İslam Ülkesinde Maden Çıkarması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İslam ülkesine emanla girmiş olan harbi (gayri müslim), devlet başkanının izni olmadan, maden çıkardığı zaman hepsi beytü'l malındır. Harbiye hiçbir şey verilmez.

İkinci mesele ise şöyledir: Harbi, devlet başkanının izni ile maden çıkarırsa, beşte biri harbiye verilir. Geri kalanı devlet başkanındır.²¹⁷

B-Tahlil

Kerâbisî iki meselenin arasındaki farkı şöyle değerlendirmiştir. Harbi, Müslüman ülkeye emanla girdiğinde, Müslüman ülkeye ve Müslümanlara ait olanları izinsiz almayacağına dair eman verildiği için Müslümanların hiçbir şeyini alamaz alırsa geri verir.

Devlet başkanı, harbiye İslam ülkesine girdiğinde çalışması için izin verdiği zaman harbi Müslümanların işlerinde çalışabilir. Eğer harbi madende çalışırsa, çalıştığı madenden çıkan madenden verilmesi caizdir.

1.3.19. Malını Gömen Kimsenin Zekât Vermesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse malını (altın, gümüş, vs.) arazisine gömdüğü zaman, gömdüğü yeri unutursa, yıllar sonra gömdüğü malını bulduğu zaman bulamadığı seneler için zekât vermesi farz değildir.

İkinci mesele ise şöyledir: Malını evine gömen kimse, gömdüğü yeri unutursa, yıllar sonra evine gömdüğü malını bulduğu zaman vermediği senelerin zekâtını verir.²¹⁸

²¹⁷ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 69-70.

B-Tahlil

Malını arazisine gömüp unutan kimsenin malı koruması ve tasarrufu altında olmadığı için kaybolan, gasp edilen ya da inkâr edilen borç gibidir. Bundan dolayı zekât vermesi gerekmez.

Malını evinin bir yerine gömen kimsenin gömdüğü malı koruması altındadır. Bundan dolayı unutup vermediği senelerin zekâtını vermesi gerekir.

1.3.20. Ticarete Niyetin Önemi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse ticaret niyeti olmadan dirhemle köle satın aldığı zaman bu köle ile ticaret yapılmaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Şayet ticaret yapılan köle ile tekrar köle satın alınırsa, ikinci köle de ticaret için olur.²¹⁹

B-Tahlil

Kerâbîsî burada ticaret niyeti taşıyan herhangi bir alışverişin ticaret için olduğunu, ticaret amacı taşımayan sadece alışveriş için yapılan alışverişin ticaret için olmayacağını dile getirmiştir.

1.3.21. Zekât ve Kurbanda Gözetilmesi Gerekenler

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Dört tane orta halli koyun zekât vermesi gereken kimse, üç tane en iyisinden koyun verdiğiğinde, bu üç koyun, dört tane vermesi gereken koyuna eşittir.

²¹⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 70.

²¹⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 70-71.

İkinci mesele ise şöyledir: İki tane orta halli kurban kesmesi gereken kimse, iyisinden bir kurban kestiği zaman iki kurban yerine geçerli değildir.²²⁰

B-Tahlil

Kerâbîsî konuyla ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: Zekât vermekten amaç fakir insanların ihtiyaçlarını gidermektir. Orta halli dört koyunun yerine üç tane en iyisinden verilen koyun, dört tane verilerek giderilecek ihtiyaçları giderilebilir. Bu şekilde verilen zekât caizdir.

Kurbandan maksat kan akıtmaktır. İki kan akıtması gereken kimsenin bir kan akıtması, iki kurbanın yerine yeterli değildir. Bu şekilde kurban ibadetini yerine getirmek caiz değildir.

1.4. ORUÇ BÖLÜMÜ

1.4.1. Oruçlu Kimsenin Kasıtlı Orucunu Bozması Durumunda Kefaret

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Oruçlu kimse hanımıyla isteyerek cima yaptığı zaman ya da kadın bilerek yemek yediği zaman orucu bozulur. Orucunu bozduktan sonra kadın hayız ya da hasta olsa bu durumda kadına kefarete farz olmaz.

İkinci mesele ise şöyledir: Kadın cima yaptıktan sonra ya da bilerek yemek yedikten sonra yolculuğa çıkarsa kefarete üzerine farz olur.²²¹

B-Tahlil

Kerâbîsî konuyla ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: Hayız ya da hastalık kişinin kendi elinde olmayıp semavi bir arıza olduğu için ramazanda oruç tutan kimsenin böyle bir durum başına geldiği zaman oruç tutması farz değildir. Ramazanda oruç-

²²⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 71.

²²¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 72.

luyken kasıtlı cima yapan ya da kasıtlı yemek yedikten sonra böyle bir durum (hayız ya da hastalık) meydana geldiği zaman kefaret üzerine farz olmaz.

Ramazanda orucunu cima yaparak ya da yemek yiyerek kasıtlı bozan kişi daha sonra kefareti yerine getirmemek için sefere çıkarsa, kefareten kurtulmak niyeti ile sefere çıktığı için kefareten kurtulamaz. Kefareti yerine getirmesi farzdır.

1.4.2. Oruçlunun Hacamat Yaptırdıktan ya da Unutarak Yemek Yedikten Sonra Orucunu Bozması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele: Oruçlu kan aldırıldıktan sonra orucunun bozulduğunu zannederek fetva olmadan ya da hadisleri te'vil etmeden kasıtlı yemek yediği zaman kefaret üzerine farz olur.

İkinci mesele: Unutarak yemek yiyen bununla iftar ettiğini zannedip kasıtlı olarak yemek yemeye devam ederse kefaret gerekmez.²²²

B-Tahlil

Vücuda giren şeylerle oruç bozulur, vücuttan çıkanlarla oruç bozulmaz. Hacamat vücuttan kanın çıkması olduğu için orucu bozmaz. Bundan dolayı orucu bozuldu zannı ile oruç tutan kimse yemek yerse kefaret gerekir. Hacamat yaptırdıktan sonra orucu bozacak herhangi bir şey yapmamak gerekir. Şayet hacamat yaptırdıktan sonra yemek yiyebileceğine dair hadis duyar ya da fetva verilirse bu durumda kefaret gerekmez. Ramazanda unutarak iftar ettiğini zannedip kasıtlı olarak yemek yemeye devam eden kimseye kefaret gerekmez.

²²² Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 72-73.

1.4.3. Bir Ay Oruç Tutmayı ya da İ'tikafa Girmeyi Adayanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir ay oruç tutmayı adayan kimse adanmış olduğu orucu peş peşe tutması gerekmez.

İkinci mesele ise şudur: Bir ay i'tikâfa girmeyi adayan kimse peş peşe i'tikâfa girmesi gerekir.²²³

B-Tahlil

Kerâbîsî burada iki meseleyi karşılaştırmıştır. Bir ay oruç tutmayı adayanın peş peşe oruç tutması vacip değildir. Çünkü geceler günlerini birbirinden ayırdığı gibi oruç günlerini de birbirinden ayırabilir.

Bir ay i'tikâfa girmeyi adayan kişi ara vermeden bir ay i'tikâfa girer. Çünkü i'tikâf gece ve gündüz aralıksız peş peşe yapılan bir ibadettir. Bundan dolayı ayrılmazlar.

1.4.4. Bir Ay Boyunca ya da Recep Ayında Oruç Tutmayı Adayanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse Recep ayında oruç tutmayı adadığı zaman peş peşe oruç tutması gerekmez. Bir gün oruç tutmazsa yerine bir gün kaza orucu tutar.

İkinci mesele ise şudur: Eğer bir ay oruç tutacağını adarsa peş peşe oruç tutması gerekir.²²⁴

²²³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 73.

²²⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 73-74.

B-Tahlil

Kerâbîsî konuyla ilgili şunları söylemiştir: Bir ay peş peşe oruç tutacağını söyleyen kimse bir ay otuz günden ibaret olduğu için aralıksız oruç tutması gerekir.

Recep ayında peş peşe oruç tutması şart değildir. Çünkü recep ayında oruç tutmasıyla adağını yerine getirmiş olur. Recep ayında bir gün oruç tutmadığı zaman yerine bir gün oruç tutar.

1.4.5. Muayyen ya da Gayri Muayyen Günlerde Oruç Adayanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir gün oruç tutacağını adayan kimse niyeti öğle namazına yakın yaptığı zaman caiz değildir.

İkinci mesele ise şudur: Yarın oruç tutmayı adayan öğle namazına yakın niyet ederse bu caizdir.²²⁵

B-Tahlil

Kerâbîsî burada vakti belirlenmiş oruçla vakti belli olmayan orucu karşılaştırmıştır. Vakti belirtilmeyen adak oruçlarını tutarken geceden niyet edilmesi gerekir. Çünkü öğleden önce niyet etmek günün yarısını oruç tutmadan geçirmek demektir. Böyle yapmak ise caiz değildir. Vakti belirlenmiş olan adak oruçlarını geceden niyet etmeye gerek yoktur. Çünkü vakti belirleyerek adayan kimse vaktin belli olmasından dolayı niyet etmiş gibidir. Belirlediği günde oruçlu olmak zorundadır. Bundan dolayı öğleden önce oruca niyet etmesi caizdir.

1.4.6. İ'tikaf Yapmanın ya da Oruç Tutanın Unutarak Cima Yapması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Unutan kimse eşiyle cinsel ilişkiye girdiği zaman i'tikâfı bozulur.

²²⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 74.

İkinci mesele ise şudur: Unutan kimse eşiyle cinsel ilişkiye girdiği zaman orucu bozulmaz.²²⁶

B-Tahlil

Kerâbisî konuyla ilgili şunları söylemiştir: Unutmak i'tikaf için mazeret değildir. İ'tikafın sakıncalarından olan cima unutulmuş yapılsa i'tikafı bozar. Çünkü kısa bir vakit için bir yere çekilip i'tikafa girmek orada neden bulunduğunu unutmakla tezatlık teşkil edeceğinden cima yapmayı mahzurlu kılmaz.

Oruçlu kimse unutarak cima yapsa ya da yemek yerse orucu bozulmaz. Çünkü oruç Ramazan da günlük hayatın bir parçası olduğu için oruçlu kimse oruç tuttuğunu unutabilir. Bundan dolayı oruçlunun unutarak yaptığı orucu bozan şeyler orucu bozamaz.

1.4.7. Zamanı Belirtilmeyen Adakların Başlama Zamanı

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir ay i'tikâfa girmeyi ya da oruç tutmayı adayan kişi istediği zaman i'tikafa ya da oruca başlayabilir.

İkinci mesele ise şudur: Bir ay kimseyle konuşmayacağım diye yemin eden kimse yemin ettiği andan itibaren konuşmaz. Konuşmayacağı kimseye evini kiralarsa yemin ettiği aydan sonra gelen ayda sözleşme yapar.²²⁷

B-Tahlil

Kerâbisî burada oruç tutmayı ya da i'tikâfa girmeyi belli bir aya adamayan kimsenin istediği zaman oruca ya da i'tikafa başlayabileceğini söylemiştir. Çünkü bu ibadetleri belli bir ayda yapacağını söylememiştir.

²²⁶ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 74-75.

²²⁷ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 75.

Falan kimseyle bir ay konuşmayacağına yemin eden kimse yemin etmesiyle konuşmama zamanı başlar. Çünkü yemin edenin konuşmasından yeminin akabinde konuşmayacağı anlaşılır.

1.4.8. Hayızlı ya da Nifaslı Günlerde Oruç Tutmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kadın hayız döneminde oruç tutmayı adadığı zaman adanmış olduğu orucu tutması sahih değildir.

İkinci mesele ise şudur: Bir kadın yarın oruç tutacağım ya da Recep ayında oruç tutacağım diye adakta bulunursa yarın için adanmış olduğu günde hayız olsa ya da Recep ayından önce doğum yapıp Recep ayını nifaslı geçirirse adanmış olduğu günleri kaza yapması gerekir.²²⁸

B-Tahlil

Kerâbisî hayız günlerinde oruç tutacağını adayan kadın ile hayız ya da nifas olmadan önce hayız ya da nifas olacağını bilmediği günlerde oruç tutacağını adayan kadının adadığı orucu karşılaştırmıştır. İki meselenin ortak noktası kadının oruç adamasıdır. Ayrıldıkları birinci nokta birinde kadının hayız olacağı günde oruç adadığında bulunması diğerinde hayız ya da nifas olacağını bilmediği gün için oruç adadığında bulunmasıdır. İkinci ayrıldıkları nokta hayız günlerinde oruç adayan kadın hayızın oruç tutmaya engel olmasından dolayı oruç tutmaz ve kazasını yapmaz. Hayız ya da nifas olacağını bilmediği günde oruç adadığında bulunan kadın hayız ya da nifas olduğu dönemlerde oruç tutmaz daha sonra kazasını yapar.

Hayız oruç tutmaya engel olduğu için bir kadının hayız günlerinde oruç tutmayı adaması caiz değildir. Adadığından dolayı kadına hiçbir şey gerekmez. Bu durum gün içinde su içen birinin oruç tutacağım demesi gibidir.

Yarın için oruç tutmayı adayan kadın hayız olsa ya da Recep ayında oruç tutmayı adayan kadın Recep ayını nifaslı geçirirse, doğum yapacağını ya da hayız ola-

²²⁸ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 76.

cağını bilmediği için adamış olduğu oruçlarını tutması gerekir. Hayız ve nifas döneminde orucunu yerine getiremeyeceği için daha sonra kazasını yapar.

1.4.9. Zaman ve Mekâna Bağlı Adakta Bulunmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse falanca geldiği gün oruç tutacağım derse beklediği kişi gece gelirse adağı gerçekleşmediği için oruç tutmaz.

İkinci mesele ise şudur: Kişi kölem eve girdiği zaman hürdür derse kölesi gece eve girerse hür olur.²²⁹

B-Tahlil

Burada kişinin geldiği güne bağlı oruç adayan kimse beklediği kişi gece geldiği zaman oruç üzerine vacip olmaz. Çünkü beklediği kişinin gündüz gelmesi durumunda oruç tutacağını adamıştır.

Kölenin eve girmesi şartıyla hürriyetine kavuşacağını söyleyen kimse köle gece ya da gündüz eve girmesi ile hürriyetine kavuşur. Çünkü burada mekâna bağlı şart vardır. Mekâna (eve) girmesi ile vakit şartı aranmaksızın köle azat olur.

1.5. HAC BÖLÜMÜ

1.5.1. Kâbe'yi Çıplak ya da Pis Elbise ile Tavaf Yapmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse çıplak olarak Kâbe'yi tavaf ederse dem²³⁰ gerekir.

²²⁹ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 77.

²³⁰ Dem, hac ve umre sırasında ibadet maksadıyla veya bir vâcibin terki, geciktirilmesi yahut bir ihram yasağının çiğnenmesine ceza olarak kesilen koyun, keçi, yedide bir deve veya sığırı ifade eder. (Rahmi Yaran, "Dem", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 147-148)

İkinci mesele ise şudur: Bir kimse elbisesinde necaset olduğu halde Kâbe'yi tavaf ederse bundan dolayı herhangi bir şey yapması gerekmez.²³¹

B-Tahlil:

Kerâbisî burada Kâbe'yi çıplak olarak tavaf etmekle elbisesinde necaset olduğu halde Kâbe'yi tavaf etmeyi karşılaştırmıştır. Burada verilen iki örneğin ortak noktası Kâbe'yi tavaf etmektir. Ayrıldıkları nokta ise birinde Kâbe'yi çıplak tavaf etmek diğerinde Kâbe'yi necis olan kıyafetle tavaf etmektir. İkinci ayrıldıkları nokta birinde dem'in gerekmesi diğerinde hiçbir şeyin gerekmemesidir.

1.5.2. Mekke'de Yapılması Faziletli Olan Amel

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Mekke'nin dışından Mekke'ye gelenlerin tavaf yapmaları namaz kılmalarından daha faziletlidir.

İkinci mesele ise şudur: Mekke ehlinin namaz kılması tavaf yapmasından daha faziletlidir.²³²

B-Tahlil

Kerabisi burada Mekke'nin dışından Mekke'ye gelenler ile Mekke'de olanların Mekke'de yapmaları faziletli olan namaz ve tavaf ibadetini karşılaştırmıştır. Mekke dışından Mekke'ye gelenlerin tavaf ibadetini yapmaları nafile namaz ibadetini yapmalarından daha faziletlidir. Çünkü her yerde yapılması mümkün olmayan tavaf ibadetini yapmak diğer ibadetleri yapmaktan daha faziletlidir. Mekkeliler için her zaman iki ibadeti de yapmaları mümkün olduğu için namaz ibadeti yapmaları tavaf ibadeti yapmalarından daha faziletlidir.

²³¹ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 78.

²³² Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 79.

1.5.3. Cünüp ya da Abdestsiz Tavaf ve Sa'y Yapmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kurban Bayramı günü olmasa dahi ziyaret tavafını cünüp olarak yapıp peşinden sa'y yapan kimseye dem²³³ gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Abdestsiz tavaf yapıp ardından sa'y yapsa yaptığı sa'y geçersiz olur yerine getirmesi gereken bir ceza yoktur.²³⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî burada cünüp tavaf ve sa'y yapan kimse ile abdestsiz tavaf ve say yapan kimsenin durumunu karşılaştırmıştır. Cünüp olarak tavaf ve sa'y yapmak abdestsiz olarak tavaf ve sa'y yapmaya göre daha ağır bir kusurdur. Bundan dolayı cünüp olarak işlenen bir kusurun telafisi büyük bir bedel ile telafi edilir. Hafif kusurla yapılan ibadetlerde telafi ya hafif bir cezayla ya da cezasız olur. Kerâbîsî de burada cünüp yapılan tavaf ve sa'y'ın telafisinin dem olduğunu hafif kusurlu yapılan tavaf ve sa'y'ın cezasının olmayacağını söylemiştir.

1.5.4. Abdestsiz ya da Cünüp Ziyaret Tavafı Yapmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Abdestsiz ziyaret tavafı yapan kimseye dem²³⁵ gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Cünüp ziyaret tavafı yapan kimse tavafı iade etmediği zaman bedene²³⁶ gerekir.²³⁷

²³³ Bk. s.72.

²³⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 79-80.

²³⁵ Bk. s. 72.

²³⁶ Kurban olarak kesilen büyükbaş hayvanlar için kullanılır. (Abdulaziz Bayındır, "Bedene", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. 5, s. 302)

²³⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 80.

B-Tahlil

Kerabisi burada abdestsiz ziyaret tavafı yapan ile cünüp ziyaret tavafı yapan kimseyi karşılaştırmıştır. Burada iki meselenin ortak noktaları ziyaret tavafı yapmaktır. Ayrıldıkları iki nokta vardır. Birincisi abdestsiz ziyaret tavafı yapma diğerinde cünüp olarak ziyaret tavafı yapmadır. İkinci ayrıldıkları nokta abdestsiz ziyaret tavafı yapan kişinin kusuru hafif olduğu için dem, cünüp ziyaret tavafı yapan kimsenin kusuru ağır olduğu için bedene gerekmektedir.

1.5.5. Sader Tavafının Vacip Olması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Sader tavafı hac yapana vaciptir.

İkinci mesele ise şudur: Sader tavafı umre yapana vacip değildir.²³⁸

B-Tahlil

Kerâbîsî burada hac yapan ile umre yapanı karşılaştırmıştır. Haccın rüknü vakfe ve tavaftır. Hac yapanın kudüm tavafı yapması gerekir. Sader tavafı yapması vaciptir. Umre yapan kimseye kudüm ve sader tavafı gerekmez.

1.5.6. Hacda Niyet Etmeden Vakfe ve Tavaf Yapmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Hac yapan kimsenin Arafat'ta niyet etmeden vakfe ve ibadet yapması caizdir.

İkinci mesele ise şudur: Niyet etmeden Kâbe'yi tavaf yapmak caiz değildir.²³⁹

²³⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 81.

²³⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 81.

B-Tahlil

Namaza niyet ettikten sonra rükünlerini yaparken niyet etmeye gerek olmadığı gibi hac için ihrama giren kimsenin haccın rükünlerini yaparken ayrı ayrı niyet etmesine gerek yoktur. Tavaf ise ayrı bir ibadettir. Bundan dolayı tavaf için ayrı niyet edilmesi gerekir.

1.5.7. Akabe Cemresine Taş Atmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kurban Bayramının ikinci günü akabe cemresine taş atmayan kimsenin sadaka vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Kurban Bayramının birinci günü akabe cemresine taş atmayan kimseye dem²⁴⁰ gerekir.²⁴¹

B-Tahlil

Kerâbîsî hac yapan kimsenin Kurban bayramının ilk günü ile ikinci günü akabe cemresine taş atmasını karşılaştırmıştır. Kurban Bayramının ilk günü yedi tane çakıl taşını “Bismillahi Allahüekber” diyerek teker teker akabe cemresine atarlar. Birinci gün diğer cemrelere taş atılmaz ikinci gün sırasıyla birinci, orta ve akabe cemrelerine yedişer taş atılır. Eğer bir tanesine taş atılmaz ise sadaka vermesi gerekir. Şayet üçü de terk edilirse dem gerekir.

1.5.8. Hac Menasiklerini Vekilin Yapması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Şeytan taşlama yerine gelemeyen hastanın yerine vekilinin taş atması caizdir.

²⁴⁰ Bk. s. 72.

²⁴¹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 81.

İkinci mesele ise şudur: Tavaf yerinde hazır olmayan hastanın yerine tavaf yapmak caiz değildir.²⁴²

B-Tahlil

Kerâbîsî şeytan taşlama ile tavafı karşılaştırmıştır. Hastanın şeytan taşlama yerinde bulunmasının vacip olmadığını onun yerine vekilinin bu işi yapabileceğini söylemiştir. Tavaf yapacak kimsenin tavaf yerinde bulunmasının vacip olduğunu başka birinin hastanın yerine tavaf yapmasının caiz olmadığını söylemiştir.

1.5.9. Kadın ile Erkeğin Remel Yapıp Tıraş Olması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kadınların remel²⁴³ yapıp tıraş olmalarına gerek yoktur.

İkinci mesele ise şudur: Erkeklerin remel yapıp tıraş olmaları gerekir.²⁴⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî kadın ve erkeğin remel yapıp tıraş olmalarını karşılaştırmıştır. Kadının remel yaparken ve tıraş olurken mahrem yerlerinin açılması korkusuyla remel yapıp tıraş olamayacağını söylemiştir. Erkeklerin avret mahallinin açılma korkusu olmadığı için remel yapıp tıraş olmalarının gerektiğini söylemiştir.

1.5.10. İhramlı Kişinin Av için Kuyu Kazması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı kişi çölde su için kuyu kazdığı zaman kuyuya av hayvanı düşerse cezası yoktur.

²⁴² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 81-82.

²⁴³ Tavafın ilk üç şavtında erkeklerin hızlı adımlarla ve çalınmış şekilde yürümesine denir. (Salim Ögüt, "Remel", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. 40, s. 178-180)

²⁴⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 82.

İkinci mesele ise şudur: İhramlı kişi kendi mülkünde avlanmak için kuyu kazdığı zaman kuyuya av hayvanı düşerse ceza ödemesi gerekir.²⁴⁵

B-Tahlil

Kerâbîsî ihramlı kişinin çölde su için kuyu kazması ile mülkünde kuyu kazmasını karşılaştırmıştır. Çölde su için kuyu kazın kimseye avlanma niyeti taşımadığı için ceza ödemesi gerekmez. Mülkünde avlanmak için kuyu kazın kimse Allah'ın ihramlıya yasaklamış olduğu av yasağını deldiği için ceza ödemesi gerekir.

1.5.11. İhramlı Kimsenin Bit ya da Pire Öldürmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhrama giren kimse bit öldürürse hurma dahi olsa bir şeyi sadaka olarak vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şudur: İhrama giren kimse pire öldürürse sadaka olarak bir şey vermesine gerek yoktur.²⁴⁶

B-Tahlil

Kerâbîsî ihrama giren kimsenin bit öldürmesi ile pire öldürmesini karşılaştırmıştır. Burada iki örneğin ortak noktası ihramlı kişinin bir canlıyı öldürmesidir. Ayrıldıkları nokta birinde bit diğerinde pirenin öldürülmesidir. Kerâbîsî pirenin yerden türediğini, akrep gibi yeryüzü mahlûku olduğunu, bitin ise insanın bedeninden meydana geldiğini ve bedenden bir cüz olduğunu onun öldürülmesi ile dağınıklık ve eziyetin giderildiği bundan dolayı sadaka verilmesinin gerektiğini söylemiştir.

²⁴⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 82-83.

²⁴⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 83.

1.5.12. Harem ve Hil Bölgesi Arasındaki Ağaçların Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı ağacın dalındaki kuşa taş atarsa eğer kuşun bulunduğu dal harem²⁴⁷ bölgesinde ise ceza gerekir.

İkinci mesele ise şudur: İhramlı ağacın dalındaki kuşa taş atarsa eğer kuşun bulunduğu dal hil²⁴⁸ bölgesinde ise o zaman ceza gerekmez. Aynı şekilde haremdeki ağaçlardan birinin dalını kestiği zaman eğer ağacın dalı harem bölgesinde olursa dalı tazmin etmesi gerekir. Eğer ağacın dalı hil bölgesinde olursa tazmin etmez.²⁴⁹

B-Tahlil

Kerabisi burada harem bölgesi ile hil bölgesinde avlanmayı karşılaştırmıştır. Şayet ağacın gövdesi hil bölgesinde olup dal harem bölgesinde olursa dalın üstündeki kuş harem bölgesinde avlanılmış olur. Bundan dolayı ceza gerekir. Eğer dal hil bölgesinde olursa dalın üzerindeki kuş hil bölgesinde avlanılmış olur ve ceza gerekmez.

Aynı şekilde ağacın kökü harem bölgesinde olursa ağacın kesmiş olduğu dalını tazmin etmesi gerekir. Ağacın kökü hil bölgesinde olursa tazmin etmesine gerek yoktur.

1.5.13. Harem ve Hil Bölgesinde İşlenen Yasaklar

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Hil bölgesinden Harem bölgesine av hayvanı girerse Harem bölgesinin av hayvanı olur.

²⁴⁷ Mekke ve Medine'nin, sınırları için kullanılır. Bu bölgelere harem adının verilmesi, zararlılar dışındaki canlılarının öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesinin haram kılınmış olmasındandır. (Salim Ögüt, "Harem", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, c. 16, s. 127-132)

²⁴⁸ Mekkenin sınırları dışında kalan bölgeye ise Harem sınırlarındaki yasakların buralarda kalkması sebebiyle "Hil" denilmiştir. (Salim Ögüt, "Hil" *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, c. 16, s. 127-132)

²⁴⁹ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 83-84.

İkinci mesele ise şudur: Hil bölgesinden harem bölgesine ağaç sokulup harem bölgesinde yetişirse harem bölgesinin ağaçlarından olmaz.²⁵⁰

B-Tahlil

Kerabisi Hil bölgesinden Harem bölgesine av hayvanının girmesi ile Hil bölgesinden Harem bölgesine ağacın girip Haremde yetişmesini karşılaştırmıştır. İki meselelerin ortak noktası av hayvanı ve ağacın Hil bölgesinden Harem bölgesine girmesidir. Ayrıldıkları nokta hil bölgesinden Harem bölgesine giren av hayvanının Harem bölgesinden sayılması ile Hil bölgesinden giren ağacın Harem bölgesinden sayılmamasıdır.

Peygamber efendimiz Harem'in "Avı ürkütülmez"²⁵¹ buyurmuştur. Harem bölgesindeki hayvanının orada doğması ya da başka bölgeden buraya girmesinde fark yoktur. Yasağa rağmen Harem bölgesindeki hayvanı öldürüp av yapanlar fidye olarak ya avladıklarının benzerini ya da iki adil kişinin takdir edeceği bedeli fakirlere vermek zorundadır.

1.5.14. İhramlıya Taalluk Eden Haklar

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı, sahihsiz eğitilmiş doğan öldürürse kıymet olarak eğitilmemiş doğan verir.

İkinci mesele ise şudur: İhramlı, bir kişiye ait eğitilmiş doğanı öldürürse kıymet olarak eğitilmiş doğan verir.²⁵²

B-Tahlil

Kerâbîsî av için kullanılan bir kimseye ait eğitilmiş doğan ile kimseye ait olmayan eğitilmiş doğan kuşunu karşılaştırmıştır. İki meselenin iki ortak noktası var-

²⁵⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 84.

²⁵¹ Buhari, *es-Sahih*, "Cezâü's-Sayd", 9; Müslim, *es-Sahih*, "Hac", 447.

²⁵² Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 85.

dır. Birinci ortak noktası eğitilmiş doğan kuşunun avlanmak için kullanılmasıdır. İkinci ortak noktası ihramlı kişinin doğan kuşunu öldürmesidir. Ayrıldıkları nokta ihramlı kişi av için kullanılan eğitilmiş sahipsiz doğan kuşunu öldürürse karşılığında eğitimsiz doğan kuşu verir. Çünkü sahibi olmayan doğan kuşunun eğitim hakkı eğitici olmadığı için verilmez. Ama ihramlı kişi yasağı çiğnediği için Allah'ın hakkını ihlal etmiş olduğundan dolayı sade bir doğan kuşu fidye vermesi gerekir. Eğer eğitilmiş sahipli olan doğan kuşunu öldürürse eğitilmiş doğan kuşu verir. Çünkü sahibinin eğitime emeği vardır.

1.5.15. Harem Bölgesinden Ceylanı Çıkaranın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Bir kimse ceylanı Harem bölgesinden Hil bölgesine çıkarırsa ceylan Hil bölgesinde yavrulayıp yavruları ile birlikte ölürse ceylanı harem bölgesinden çıkaran kişinin ceylanın ve yavrularının kıymeti kadar ceza vermesi gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Bir kimse ceylanı Harem bölgesinden Hil bölgesine çıkarıp cezasını yerine getirdikten sonra ceylan yavrularsa sonra yavrularıyla birlikte ölürse yavruların ölümünden dolayı cezası yoktur.²⁵³

B-Tahlil

Kerâbisî burada Harem bölgesinden ceylanı çıkaran iki kimseyi karşılaştırmıştır. İki meselenin ortak noktası ceylanı harem bölgesinden çıkarmaktır. Ayrıldıkları nokta birinde ceylanı harem bölgesinden çıkardıktan sonra fidyesini vermesi ikincide ceylanı harem bölgesinden çıkardıktan sonra fidye vermemesidir. Üçüncü fidye vermeyen ceylanın yavruları öldüğü zaman yavruları için ayrı fidye verir. Ceylanı haremden çıkarıp fidye verdikten sonra ceylan doğurup yavruları ölürse yavruları için fidye vermez.

²⁵³ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 86.

1.5.16. İhramlı Olmayan Kimsenin Ceylanı Haremden Çıkarması ile Köleyi Gasbede'nin Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı olmayan Harem bölgesinden ceylanı çıkarırsa tekrar Harem bölgesine ceylanı getirmesi vaciptir. Şayet satarsa bu caizdir.

İkinci mesele ise şudur: Köleyi gasp eden köleyi sahibine vermesi gerekir. Satması caiz değildir.²⁵⁴

B-Tahlil

Kerâbîsî burada iki meseleyi karşılaştırmıştır. İki meselenin ortak noktası Harem bölgesinden ceylanı çıkaran ile bir başkasının kölesini gasp edenin bunları iade etmeleri gerekir. Ayrıldıkları nokta ise Harem bölgesinden ceylanı çıkaranın ceylanı satması caiz iken başkasının kölesini gasp edenin bu köleyi satması caiz değildir.

1.5.17. Hac ve Umre Yapan Kimsenin Cima Yapması Durumunda Yapması Gerekenler

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Umre yapan kimse dört şavt yaptıktan sonra hanımıyla cima yaparsa dem²⁵⁵ gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Hac yapan saçlarını kısaltıp dört şavt yaptıktan sonra hanımıyla cima yaparsa cezası yoktur.²⁵⁶

²⁵⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 86-87.

²⁵⁵ Bk. s. 72.

²⁵⁶ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 87.

B-Tahlil

Kerâbîsî konuyla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: Hac yapan saçlarını kısaltıp dört şavt yaptığında tavafın çoğunu yerine getirmiştir. Bir şeyin çoğunu yapmak tamamını yapmak gibidir. Bundan dolayı cimayı tahallül halinde yaptığı için bir ceza yoktur. Umre yapan tıraş olduktan sonra hanımıyla cima yapabilir. Tıraşı, tavaf ve sa'y yaptıktan sonra olur. Umre yapan tıraş olmadığı için ihramlı durumdadır. Umre yapan ihramlı iken cima yaptığı zaman ceza gerekir.

1.5.18. Hacda Vakfeden Sonra Cima Yapan ile Ramazanda Cima Yapanın Durumu

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Vakfeden sonra cima yapıp cezasını yerine getirirse sonra tekrar cima yaptığında koyun keser bedene gerekmez.

İkinci mesele ise şudur: Ramazan ayında cima yaptıktan sonra kefareti yerine getirip tekrar cima yaparsa tekrar kefarete gerekir.²⁵⁷

B-Tahlil

Kerâbîsî burada hacda cima yapan ile ramazanda cima yapan kimseyi karşılaştırmıştır. Vakfeden sonra cima yapmak haccın kazasını gerektirmediği için ihramın hürmetine zarar vermez.

Ramazanda oruç tutan kimse cima yaparsa orucun hürmetine zarar vermiştir. Bundan dolayı kaza yapması gerekir. Kefareti yerine getirmesiyle bu hürmetsizliği gidermiş olur.

²⁵⁷ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 87.

1.5.19. İhramlı ile Oruçlu Kimsenin Hanımını Öpmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı kişi hanımını inzal olmadan şehvetli bir şekilde öperse kefarete olarak dem²⁵⁸ gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Oruçlu kimse inzal olmadan hanımını öperse kaza orucu tutmasına gerek yoktur.²⁵⁹

B-Tahlil

Kerâbîsî burada ihramlı kişinin hanımını şehvetli öpmesi ile oruçlu kimsenin hanımını inzal olmadan öpmesini karşılaştırmıştır. Kerâbîsî konuyla ilgili şu bilgileri vermiştir: Koku ya da parfüm kullandığında ihramlı kişiye nasıl kefarete gerekiyorsa aynı şekilde hanımını şehvetle öpen ihramlı kişiye de kefarete gerekir. Çünkü kişinin hanımını şehvetle öpmesi cimayı çağrıştıran unsurlardandır. Bundan dolayı ihramlı kişiye kefarete gerekir. Ama oruçlu kişi koku ya da parfüm kullandığında orucun kazası gerekmediği gibi hanımını inzal olmadan öptüğünde de orucun kazası gerekmez.

1.5.20. İhramlının Yağ ya da Koku ile Tedavi Olması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: İhramlı kişi ayak yarıklarına ya da yaralarına yağ sürse kefarete ödemesi gerekmez.

İkinci mesele ise şudur: İhramlı kişi ayak yarasına ilaç sürse üzerine de koku sürüp yapıştırırsa bunu birden fazla yaparsa kefaretlerden birini yerine getirmesi gerekir. Eğer bu işlemi bir kere yaparsa sadaka verir.²⁶⁰

²⁵⁸ Bk. s. 72.

²⁵⁹ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 88.

²⁶⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 88-89.

B-Tahlil

Kerâbisî burada ihramlının koku kullanmasıyla yağ kullanmasını karşılaştırarak şu bilgileri vermiştir: Ayağına yağ süren kimse ayağını yağ ile tedavi yapmıştır. Yağ koku olmadığı için ceza gerekmez. Ayak yarıkları koku sürülecek yer olmadığı için ayağa sürülen koku ile tedavi amaçlanmıştır. Tedavi amaçlıda olsa ihramlının koku kullanması yasak olduğu için fidye vermesi gerekir.

1.5.21. Tetavvu ya da Kıran Haccı Yapan Kimsenin Hedy Kurbanı Göndermesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Tetavvu (nafile) hac yapan kişi hedyi²⁶¹ hacdaki kurban kesilecek yere gönderse sonra kendisi de hac için yola çıkarsa ihramlı olmaz. Eğer gönderdiği hedy kurbanına yetişirse ihrama niyet etmese de ihramlı olur.

İkinci mesele ise şudur: Kıran haccı yapan kimse hedy kurbanını gönderdikten sonra yola çıktığı zaman ihrama girmiş olur.²⁶²

B-Tahlil

Kerâbisî burada tetavvu haccı ile kıran haccını karşılaştırmıştır. Kişi temettu ve kıran haccı için yola çıkmadığı sürece dem gerekmez. Yola çıkmasıyla dem vacip olur. Dem'in vacip olmasıyla ihram da vacip olur.

Tetavvu haccı için yola çıkan kimseye ihram vacip olmaz. Yola çıkmasından dolayı dem'de vacip olmaz. Dem vacip olmadığı zaman ihram da vacip olmaz. Göndermiş olduğu hediye yetişirse ihrama girmiş olur.

²⁶¹ Hac ve umre sırasında Harem'de kesilen kurbanlık hayvanlara denir. (Salim Ögüt, "Hedy", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 17, s. 156)

²⁶² Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 89.

1.5.22. Kurban Edilmesi Faziletli Olan Hayvan

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kurbanda inek ya da koyunun kesilmesi daha faziletlidir.

İkinci mesele ise şudur: Kurbanda devenin kesilmesi daha faziletlidir.²⁶³

B-Tahlil

Kerabisi burada kesilen kurbanlıkları karşılaştırmıştır. Kesilecek kurbanlığın deve olması daha faziletlidir. Çünkü devenin damarları minharda (devenin boynundaki kesilen bölge) bir arada olduğu için devenin kesilmesi daha kolaydır. Bunun için deve kesmek daha faziletlidir.

İnek ve koyunda damarlar mezbahta (inek ve koyunun boynundaki kesilen bölge) bir arada olduğu için inek ve koyunu kesmek daha kolaydır. Bundan dolayı inek ve koyunun kesilmesi daha faziletlidir.

1.5.23. Vasiyet Edenin Yerine Vekil Olarak Hacca Giden Kimsenin Masraflarının Karşılanması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Malının üçte birinden fazlasının dağıtılmasıyla birlikte yerine bir kimsenin hacca gönderilmesini vasiyet edenin malı paylaşılır. Yerine hacca gidecek kişiye yetecek hac masrafları verilir.

İkinci mesele ise şudur: Şayet ölmek üzere olan kişi “yerime” demeden falan kimse hac yapsın derse yerine hac yapacak kişiye ne kadar para vereceğini de söylemediği zaman yerine vekâleten hac yapacak kimseye orta halli bir kimsenin hac yapacağı kadar para verilir.²⁶⁴

²⁶³ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 89-90.

²⁶⁴ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 90.

B-Tahlil

Kerâbîsî konu ile ilgili şu bilgileri vermiştir: Yerine birinin hacca gönderilmesini vasiyet eden, hacca gidecek kimsenin masraflarını karşılar. Daha sonra geri kalan mal kitap, sünnet ve icmâa göre mirasçılar arasında paylaşılır.

Ölen kimse “ benim yerime” demeden falan kimse hac yapsın dediği zaman ölen kimse tarafından belli bir kimseye vasiyet olmamıştır. Burada önemli olan ölen kimsenin yerine hacca gidecek kimseye hac yapabileceği kadar masraflarının karşılanmasıdır.

1.5.24. Vasiyet Edenin Yerine Hac Yapmak

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Kişi parayı belirtmeden ve benim yerime hac ibadetini yapsın demediği zaman orta halli bir hac masrafı miktarı vekil olarak hac yapan kimseye verilir.

İkinci mesele ise şudur: Kişi “falan kişi benim yerime hac yapsın” deyip hac masraflarını verdiği zaman vekil olan kişi gönderen kişinin yerine hac ibadetini yapar.²⁶⁵

B-Tahlil

Paranın (masrafın) miktarını belirtmeden ve benim yerime hac yapsın demeden falan kimse hac yapsın diyen bir çeşit nafaka vasiyet etmiştir. Bu durumda hac yapacak kişi vasiyet edilen nafakayı hak etmiştir. Ama falanca kişiye hac masraflarını gönderin yerime hac yapsın dediği zaman hac masrafları gönderilen kişi vasiyet edenin yerine haccı yapar.

²⁶⁵ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 90-91.

1.5.25. İhramsız Mekke'ye Giren Kimselerin Durumu

Köle efendisiyle Mekke'ye girdiğinde efendisi azat ederse ya da Hıristiyan Mekke'ye girdiğinde Müslüman olursa veya çocuk Mekke'ye girdikten sonra buluğa ererse ihramsız girdikleri için dem gerekirmi?

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Köle efendisiyle Mekke'ye ihramsız girip efendisi hac için ihrama girmesine izin verirse daha sonra efendisi köleyi azat etse köle ihramın vaktini geciktirdiği için dem²⁶⁶ gerekir.

İkinci mesele ise şudur: Hıristiyan Mekke'ye girdikten sonra Müslüman olursa ya da çocuk Mekke'ye girdikten sonra buluğa erişirse ve hac için ihrama girseler ihramı geciktirdikleri için ceza gerekmez.²⁶⁷

B-Tahlil

Müslüman köleye ibadet farzdır. Aynı şekilde mikat sınırlarını geçtiği zaman ihrama girmesi gerekir. Şayet mikatı ihramsız geçerse köle olmasından dolayı cezayı yerine getirme imkânı olmadığı için azat olduğu zaman dem cezası gerekir.

İbadet çocuk ve kâfir olan kimseye farz olmadığı gibi mikatı geçtikleri zaman ihram giymeleri de farz değildir. Mikatı ihramsız geçmeleri farz olmayınca dem'de farz olmaz.

1.5.26. İhrama Giren Çocuğun Buluğa Ermesi ile Kölenin İhrama Girdikten Sonra Azat Olması

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Çocuk ihrama girdikten sonra buluğa ererse arafatta vakfeden önce ihramı yenilemesi yeterlidir.

²⁶⁶ Bk. s.72.

²⁶⁷ Kerâbisî, *el-Furûk*, s. 91.

İkinci mesele ise şudur: Köle ihrama girdikten sonra azat olduğu zaman tekrar ihramı yenilemesi yeterli değildir.²⁶⁸

B-Tahlil

Kerâbîsî burada ihrama giren çocuk ile ihrama giren köleyi karşılaştırmıştır. Çocuk ihrama girdikten sonra ihramı vacip kılmak caiz değildir. Çocuk ihramı giydikten sonra ihramdan çıkabilir. İhramdan çıkmasıyla kefarete ödemesi gerekmez. Çünkü çocuk ibadetle mükellef değildir. Köle ibadetle mükellef olduğu için ihrama girdikten sonra ihramdan çıkamaz. Şayet çıkarsa kefarete ödemesi gerekir.

1.5.27. Hil²⁶⁹ Bölgesindeki Ava Gönderilen Köpek ile Hil Bölgesindeki Ava Atılan Okun Harem Bölgesinde Avı Öldürmesi

A-Meselenin Mahiyeti

Burada karşımıza çıkan birinci mesele şudur: Hil bölgesindeki köpeği avı yakalaması için gönderen kimse köpek avı kovalayıp harem bölgesinde yakalayıp öldürdüğü zaman cezası yoktur.

İkinci mesele ise şudur: Hil bölgesinde ava ok atıp ok hayvana harem bölgesinde isabet ettiği zaman öldürürse ceza gerekir.²⁷⁰

B-Tahlil

Kerâbîsî burada av hayvanına atılan ok ile ava salınan köpeği karşılaştırmıştır. Ok insanın kendi elinde olduğu için atmadan önce hayvanın harem bölgesine geçmeyeceği düşüncesine sahip olması gerekir. Aksi takdirde hil bölgesinde attığı ok hil bölgesinden harem bölgesine geçen av hayvanına isabet edip öldürürse ceza gerekir. Köpeği av hayvanına salan kimse köpeği saldıktan sonra onu kontrol edemeyeceği

²⁶⁸ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 91-92.

²⁶⁹ Bk. s. 77.

²⁷⁰ Kerâbîsî, *el-Furûk*, s. 92.

için hil bölgesindeki av hayvanı harem bölgesine geçtiği zaman köpek av hayvanını harem bölgesinde avlarsa cezası yoktur.

SONUÇ

Furûk şeklen benzer hükmen farklı fikhî meseleleri konu edindir. Bu ilim sadece fikhî ilminin konusu değildir. Aynı zamanda kelim, dil, tasavvuf, tıp, mantık vd. birçok ilmin konusudur.

Furûk ilmine dair müstakil eserler 4.yy da yazılmış olsa da aslında furûk ilmi Kur'an'ın nüzulüyle başlayıp Peygamberimiz, sahabe, tabiin ve müçtehit imamlarla devam etmiştir. Daha sonra müstakil eserlerin yazıldığı furûk ilmi fikha farklılık ve canlılık katmıştır. Furûk ilmi ile fikhî ilminin incelikleri, farklılıkları ve hikmetleri açıklanarak öğrencilere fikhî melekesi kazandırılmıştır. Âlimler furûk ilmi ile mezhep içinde çelişkili gibi görünen fikhî hükümlerin ayırım noktalarını açıklayarak hükümlerdeki farklılıkları vurgulamışlardır.

Furûku fikhîyye ilmi furû', kavaid ve karma olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Ama furûk daha çok furû' fikhî ile meşhur olmuştur. Furû' fikhî ile meşhur olan furûk ilminde iki çeşit eser ortaya çıkmıştır. Birinci tür eserler, fikhînin farklı kısımlarına ait belirli konuları ele alır. İkinci şekilde kaleme alınan furûk eserlerinde ise geleneksel fikhî yöntemi takip edilmiş, klasik fikhî sisteminde yer alan başlıklara yer verilmektedir. Kerâbîsî'nin *el-Furûk* eseri müstakil ve bütün bölümleri kapsayacak şekilde yazılmış bir furû' fikhî çalışmasıdır.

Furûk kitabının müellifi Es'ad b. Muhammed Ebu'l Muzaffer, Kerâbîsî lakabıyla meşhur olmuştur. Bu lakap ile meşhur olmuş diğer *el-Furûk* kitabı yazarları ile zaman zaman karıştırılmaktadır. Bu nedenle birinci bölümde Kerâbîsî lakabıyla meşhur üç İslam âlimine yer verilmiştir.

Kerâbîsî fikhî meseleleri Hanefî fikhî kitaplarından aldığını söylemiştir. Bazı meselelerde farklı görüşün kime ait olduğu ya da hangi eserde geçtiği zikredilmiştir.

Müellif farklılıklara işaret ederken “الفرق- الفرق” kelimelerini kullanmıştır. Aynı zamanda “Muhammed b. Şu'ca iki meseleyi şöyle açıklamıştır”, “Muhammed b. Hasan şöyle demiştir”, şeklinde ifadeler kullanarak farklılıkları izah etmiştir

Kerâbîsî meselelerin farklı noktalarını açıklarken zaman zaman ayet ve hadis-
lere de yer vermiştir. Kerâbîsî mezhepler arası ihtilaflara girmeden belli bir mantık
çerçevesinde meseleleri ele almıştır.

Tezde, 39 bölümden oluşan ve 779 meseleyi kapsayan *el-Furûk* kitabının 100
meselesi üzerine tahlil yapılmıştır. Tahlil ettiğimiz furûk meseleleri genelde günü-
müzde geçerliliğini sürdürmektedir. Günümüzde etkili olmayan bazı meseleler ise
fıkıh mantığını anlamada yardımcı olacağı düşüncesiyle ele alınmıştır. Furûku fik-
hiyye üzerinde yapılan çalışmaların, mezhepler arası ihtilafların anlaşılmasına ve bazı
fikhî problemlerin çözümüne katkı sağlayacağı gibi fıkıh ilmine dinamizm kazandı-
racağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aktan, Hamza, “İstilad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2001, c. 23, s. 361-362.

Atar, Fahrettin, “Muhalea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 399-402.

Atar, Fahrettin, “Tedbir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 258-259.

Aydın, Mehmet Akif, “Mehir” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, c. 28, s. 389-391.

Ayengin, Tevhit “Rükün” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, c. 35, s. 286-287.

Bâhüseyn, Yakup b. Abdu'l Vehhab, “*EL-Furûku'l Fıkhıyye ve'l Usulıyye*”, Riyad, Mektebetü'r Rüşd, 1998.

Baktır, Mustafa, “Hutbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. 18, s. 425-428.

Baktır, Mustafa, “el-Eşbah ve'n Nezair” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, c. 11, s. 456-457.

Batdı, Fatih, Buhanüddin b. Mâze'nin “*el-Muhıtu'l-Burhani*” adlı eserinde EL-Furûku Fıkhıyye Tahlili, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Bayındır, Abdulaziz, “Bedene”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, c. 5, s. 302.

Bilmen, Ömer Nasuhi, “*Büyük İslam İlmihali*” İstanbul, Hisar yayınevi, 2011.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi, *el-Câmi 'u'ş-şahîh*, Beyrut, Daru İbn Kesir, 2002.

Döndüren, Hamdi, “Sefer” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, c. 5, s. 368.

Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen*, Beyrut, Müessesü'r-Risale, 2015.

Erkal, Mehmet, “Öşür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 100-103.

Erkal, Mehmet, “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2013, c. 44, s. 207-209.

Günay, Hacı Mehmet, “Nifas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2007, c. 33, s. 79-81.

İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddü'l-Muhtâr*, Lübnan, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1994.

İbn Manzur, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l Arab*, I-XV, Beyrut, Dâru's-Sâdır.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî, *el-Muvaţta'*. Mektebetü'l-Furkan, 1985.

Kallek, Cengiz, “Mudarebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 359-363.

Kaya, Eyyub Said, “Zahirur-rivaye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 44, s. 101-102.

Kayapınar, Hüseyin, “Lahik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, c. 27, s. 53-54.

Kerabisi, eş-Şeyh el-İmam Cemalüddin Ebü'l-Muzaffer Es'ad b. Muhammed b. Hasen en-Nisaburi el-Hanefî, *el-Furûk*, thk.: Muhammed Tamûm, Dâru's-Selâm, Kahire, 2012.

Kızılkaya, Necmettin, *Kasani'nin Bedai İsimli Eserinde Kavaidin Yeri*, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Kızılkaya, Necmettin, *İslam Hukukunda Külli Kaideler*, İstanbul, Lıtera Yayıncılık, 2018.

Merginani, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr "*el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*", Lübnan, Daru'l Erkam b. Ebi'l Erkam.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc *el-Câmi'u's-şahîh*, Riyad, Daru Tayyibe, 2006.

Nesâî, Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünen*, İstanbul, Hisar yayınevi, 2021.

Öğüt, Salim, "Harem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. 16, s. 127-132.

Öğüt, Salim, "Hedy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. 17, s. 156.

Öğüt, Salim, "Hil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. 16, s. 127-132.

Öğüt, Salim, "Sehiv secdesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c. 36, s. 318-319.

Öğüt, Salim, "Remel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 178-180.

Özel, Ahmet, "Daru'l Harb" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, c. 8, s. 536-537.

Özel, Ahmet, “Harbi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. 16, s. 112-114.

Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

Özen, Şükrü, “Furûk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, c. 13, s. 223.

Sahillioğlu, Halil “Dirhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c. 9, s. 368-371.

Serinsu, Ahmet Nedim, “Kerâbîsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara; 2002, c. 25, s. 264-265.

Suyuti, Celaleddin Ebu'l Fazl Abdurrahman b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Huzayrî “*el-Eşbah ve'n-Nezair*”, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983.

Şeltut, Mahmut Muhammed, *Mukaranatü'l-Mezahib fi'l-fihk*, İstanbul, Mektebetü'l-İrşad, 2016.

Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali, Cilt 1, Ankara, 2014.

Yaman, Ahmet, “*Fıkıh Kaideleri*”, Marife, yıl.1, sayı.1, s. 49-75.

Yaran, Rahmi, “Dem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c. 9, s. 147-148.

Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. 17, s. 51-53.